

AUREN ZOBE
Abutar Nijeriya Da Ingila

Tafsirin Littafin Gwamnan Arewa,
Sir Bryan Sharwood Smith—
Mai Wandon Karfe

966-95
SMI

Fassarar
Alhaji Dr. Abubakar Imam

AUREN ZUBE

Abutar Nijeriya da Ingila

Tafsirin Littafin Gwamnan Arewa,

Sir Bryan Sharwood Smith-

Mai Wandon Karfe

Fassarar

Alh Dr. Abubakar Imam

Wanda ya sabunta

Sadiq Tukur Gwarzo

Mai Wandon Karfe Sir Bryan Sharwood Smith Gwamnan Arewa Na Farko

Wannan littafi da za ku karanta, mashahurin Baturen nan na mulki, wanda Hausawa ke kira Mai Wandon Karfe shi ya wallafe shi da Turanci. Ya rada masa suna " *But Always As Friends*".

Cikin wani jawabi ne, na Firayin Ministan Nijeriya na farko, Alhaji Sir Abubakar Tafawa Balewa, ya dauki wannan kalami. Cikon maganar shi ne ko ka ji Nijeriya da Ingila suna kai wa, kai wa, kada ka shiga, za su koma su shirya, abutar da ke tsakaninsu ba mai Babewa ba ce har abada. Shi ne mu kuma muka fassara da Hausa muka ce: AUREN ZOBÉ- Abutar Nijeriya da Ingila.

Kun san auren coci, na kirista, shi ne Hausawa su ke kira "Auren Zobe", don a kan bai wa juna zobe a wurin daurin auren. To, in an daura aure a haka, sabani, da fada, da rashin jituwa, duk ba su sanyawa a kashe auren. A, a, an taka kayar da ba cirewa.

Mai Wandon Karfe, yana cikin tsarin Turawan nan da suka bauta wa kasan nan tsakani ga Allah; bisa kai'dar 'ku cudamu, mu cudaku'. Ba ruwansa da irin tunanen nan, na gwargwadon albashi gwargwadon aiki.

Ta ishe ku, idan kun lura da ma'anar 'Mai Wandon Karfe', Kun san duk wanda ya sanya wandon karfe ba ya iya zama. To, Sharwood Smith sabo da tsananin aiki ba zama, Sai ya zama kamar wandonsa da ya ke sanye na karfe ne, ba na zawwati ba. Duk wanda aiki ya gamasu da Sharwood Smith ya kade, shi dai bai zauna ba, balle kai abokin aikinsa ka sami gindin zama, Shi ya sa Hausawa suka sanya masa wannan suna.

Ba abin da Sharwood Smith ya Ki kamar abin da ya ga Zai Bata sunan Ingilishi, ko zai karya mutuncin Ingila. Na tuna Wani Baturen mulki, babban dio, ya je kulob ya sha giya, har ta wuce kima. Da ya fito, sai ga shi yana tangadi yana faduwa a Kwalbati, ana tattaydrarsa. Sai da taitaya aka kai shi gida. Da Mai Wandon Karfe ya ji, a sa an nan yana gwamnan Arewa,

gari na wayewa sai ya sanya aka shirya masa kujera a jirgin Sama, ya

maida shi Ingila. Ya raba shi da Arewa ke nan!

Yadda Mai Wandon Karfe ya ke tsaye ga kiwon mutuncin Ingila, haka kuma ya ke tsaye ga kiwon mutu Arewa. Fid da kowane sarki, ko Bature, daga aiki, ba sai wuri ba ga Mai Wandon karfe, in dai a ra'ayinsa ya ga barinsa Zai bata mutuncin mulki.

A sa ad da Mai Wandon Karfe ke saurayi, igiya goma shabiyu, su ne'yan ta kife na Arewa, suna ganin tsofaffin Turawan mulki na lokacin, kamar Su ne suKa nana CI gaba ya cigaba.

Suna cikin wannan fama sai ga siyasa ta zo. Yan takifen a ayi gudu suka bayyana, ba na a yi sauri ba. Aa, a yi gudu, kar aji tsoron faduwa. In sun fadi sa tashi, su sake rugawa. Sabo da haka sai suka raina irin saurin da su Mai Wandon Karfe ke so a yi. Su Mai Wandon Karife na cewa a yi sauri, a yi sauri amma kar a yi gudu don kar a fadi. Yan ta kifen siyasa kuwa na cewa, a yi gudu, a yi gudu kar aji tsoron faduwa. In an fadi a tashi a sake rugawa.

A nan fa ra'ayi ya so ya banbanta, har 'yan ta kifen siyasa suka fara ganin kamar cewa irin su Mai Wandon Karfe su ke hana ci gaba da gudu zuwa ga ci gaba. Mai Wandon Karfe ya saba da sarakunan Arewa ainun har su sarakunan ba su jin

nauyin su gaya masa asirinsu, ko da shi ke yana gwamna, kuma Bature, ba bakar fata ba.

A wannan lokaci, ra'ayin Sardauna da na Mai Wandon Karfe duka tare su ke. Amma daga baya da yan takife na Jamiyyar Mutanen Arewa suka matsa wa Sardauna, har suka fara gunagunin cewa jagorancinsa zuwa ga ci gaba ba ya gudu

sai sauri.

Da gunagunin ya kara karfi, sai Makaman Bida Alhaji Aliyu Minista da Alhaji Muhammadu Ribadu Minista suka ZO har gidana a Zariya, suka bidi shawarata ko na ga zai fi dacewa, Tafawa Balewa ya rabo da Lagos ya komo Kaduna ya karbi Sardauna. Watau in ya so shi Sardauna

ya koma Lagos ke nan, ya karbi Tafawa.

Suna wannan shawara ba don sun raina himmar Sardauna ne ba. kowa Sardauna mutum ne da Baya son cin fuskar kowa. To ga shi kuma ya saba da Mai wandon karde tun tuni, har baya son aikata wani abu wanda zai zama kamar cin fuska a gareshi.

To zamani kuwa ga shi na siyasa ne. Duk da haka nan take na ce musu ko kusa.

A yanzu mu ba mu son Tafawa a Arewa.

Ba kuwa ma son Sardauna a Lagos. Kowa ya kawo wannan canji a yanzu zaiga

ya vɗyi babban kuakure. A yanzu Arewa ba ta son Tafawanci, kudu kuma dama ba ta son Sardaunanci. Suka yi dariya, muka yi sallama suka tafi.

To ganin tsananin wannan gunaguni, sai Sardauna ya sake rawa, ya dawo daga rakiyar ra'ayin Mai Wandon Karfe, na ayi sauri, ya koma goyon bayan yan takifen siyasa masu kira da a hau mota a ruga, in an fadi a tashi.

A, duniya rawan 'yammata. Ka ga a da cikin Ingilishi, Durawan mulkin, mun gaya muku cewa su Mai Wandon Karfe sune yan ta kife, Tun kafiñ a fara mulkin siyasa, Mai

Wandon karde ya hango abin da ke tafe. Tun yana razdan na Nadeja a Minna, ya fara tunanin yadda zai fara koya wa sarakuna girmama mutum Wanda matsayinsa na zamani ya kai na a

girmamashi. Ba maganar ɗan wa ko jikan wa ba. Yana razdan a Minna, da za shi Ingila hutu sai ya shirya mani, ni Edita na Gaskiya Ta Fi kwabo, in yi rangadin kasar Neja duka. Aka yi taron hakimai kamar yadda daga bisani aka rika yi in shugaban kasa zai zo kasa.

A Badegi har aka jera mani yandoka na kewayasu --Guard Of honour, Da suka sara mani, a cikin raina, na ce, kun sara Wa banza! Da Mai Wandon Karfe ya koma razdan a lardin Sakkwato, ya sake shirya mani irin haka, A

Sakkwato har sai ga Abubakar Imam na Kagara a fadar sarkin musulmi, bisa kujera, suna cin abinci tare!

Da Mai Wandon Karfe ya koma razdan na Kano ya sake shirya mani irin Wannan rangadi, Da na sauka Kano, Sarkin Kano, Alhaji Abdullahi Bayero, Allah ya rahamshe shi, ya dauke ni muka je Dawaki ta Tofa, muka bude musu Majalisar Gunduma, Sarkin Kano bisa kujera, Abubakar Imam bisa kujera, Ko yausha Sharwood Smith zai shirya mini irin Wannan rangadi, sai ya bari sai gaf da zai tafi Ingila hutu.

Ba ya son in zo yana nan, kar abin ya zama na ganin ido. A Wannan lokaci, ko a majalisa, sarki kawai da Turawa ke hawa

kujera.

Ka san mai Wannan irin ra'ayi ba a cewa yana kin yan takarda, ko ba ya so Su yunkura, Sai dai mai sauri ne, mai gudu ya biyo shi.

Na sani wadansu za su ce, duk kokarin da na zana Sharwood Smith na yi ya na yi ne, don ya tabbata da mulkin mallaka na Ingila a bisa kan Nijeriya, Ni ban ce na yi musun ya ki kokarin haka ba.

Da ma don haka a ke zabo gwanaye irim su. Da ma duk kasar da ta zabi danta ta aika dashi wata kasa, dan nan yaki kokarin daukaka mulkin kasarsu a can, ya zama shegen da.

Mai Wandon Karfe ya yi gwamna a kasan nan a zamani mai wuya. Lokacin da wanda duk kalamina sa ya ki juyawa tare da na zamani, har yace zai bude baki ya yabi wani Baturen mulki, to, zamani kuwa ya juya ba tare da shi ba. In da Sharwood Smith ya yi saa, da ya yi gwamna lokacin da Ingilishi ke tallar mulkin kai ga Arewa, ita kuwa Arewa tana cewa a ajiye mata, ba ta shirya saye ba. Da ita Arewa ke Son sayen mulkin kai, Ingilishi suka ki sallamawa, da Sharwood

Smith ya ga tashin hankali. Kila ma ni abokin nasa ni zan fara kai masa jifa da dutse.

Abu na biyu kuma da ya rage wa Mai Wandon Karfe farin jini can zuwa karshen zamansa, Shi ne wannan. Da farko dai

shi Mai Wandon Karfe, mutum ne isashe, ga kwarjini. Sai kuma ya zama a lokacin yaki an yi masa rauni a wuya. Sabo

da haka, ba ya iya juya wuyansa. In zai waiwaya sai ya juya har da kirjinsa. Kuma, wannan raunin ya taba lafiyar muryar-

sa. In yana magana sai ka Ji kamar yana gurnani. Zaki dai sosai, mai ban tsoro! Wanda bai san haka ba sai ya dauka da

gangar ya ke yi, mulkin mallaka! Amma in ka kusance shi,

ka dandana shi sosai, sai ka ga ashe mutum ne, mai saukin kai, mai dadin kai. In har ya fahinta kai mutum ne mai gaskiya

da rikon amana, da son ci gaban kasa, a'a, ai shi ke nan dawa lafiya.

Da na rubuta wannan, sai da na aika wa Alhaji Aliyu, Makaman Bida, Ministan Kudi na lokacin, kuma Mukaddashin Firmiya na Arewa, don ya gani ko da gyara. Ga abin da

ya ce:

Zuwa ga Alhaji Dr. Abubakar Imam,

Gaisuwa da aminci su tabbata zuwa gareka. Bayan gaisuwa. Na Sami takardarka game da Mukaddama na

littafin Sharwood Smith - Na karanta sosai irin maganganu da game da zaman Sharwood Smith a nan Arewa. Na ga abubuwa da ka fadi dai dai ne, babu wani abin gyara ko kari a ciki.....

Naka har abada,...

Alhaji Aliyu,..

Makaman Bida.

Hasali ma hatta gwamnatin Nijeriya ta Arewa ta lokacin, acikin wani dan littafi na ban kwana da Mai Wandon Karfe, wanda ya sanyawa suna, "The End of an Era" ga abinda gwamnatin ta ce. Zan bar shi yadda aka ce, cikin Turanci. Gashi:

As an outcome of these Conferences, in October, 1954 the three Regions of Nigeria: the North, East and West acquired local autonomy with their own Governorships, within Federation of Nigeria. Sir Bryan, who had been promoted to the Lieutenant-Governorship of the North in 1951, thus

became its first Governor. This appointment was to prove of considerable benefit to the Northern Region, for Sir Bryan's training and experience

has been of inestimable Significance during the past years of far-reaching political, financial and social developments. Due to his long and intimate contact with the people of the North, Sir Bryan was able, not only to interpret the numerous innovations which had, inevitably, to be introduced into the country in its advance towards self-determination but also, because he knew the people, had lived amongst them and listened to their problems and aspirations with a sympathetic Understanding, he was able to compose differences and, in short, 'oil the wheels' of the complex mechanism which modern democratic government has brought to the land. Two

major innovations during Sir Bryan's Governorship were the introduction of the ministerial system of government in the

North and the entry into the field of the first Northern Assistant District Officers.

And so, with his departure, ends a long chapter in the evolution of yet another West African territory. A chapter moreover, in which one of the highlights has been the goodwill and understanding between all races, for which Sir Bryan himself set the lead".

Wannan littafi da za ku karanta, ba dadi, ba ragi cikin

ma anar abin da Mai Wandon Karfe ya rubuta da Turanci. Iyakar nawa shi ne, yadda ya yi kokari ya nuna Turanci halshensa ne a cikin talifin nasa, haka ni ma na yi kokari in nuna cewa hausa halshena ne a cikin wannan fassara. Ma'ana tasa ce, wasa da halshen hausa nawa. To, ku saurari Mai Wandon Karfe.

AUREN ZOBE

Abutar Nijeriya Da Ingila

Tafiya ta kawo zango! Godiya ta tabbata ga Madaukakin Sarki Allah, mai aikata abin da ya so, yadda ya so, sa ad da ya so!

A, ka ga ɗaya ga watan Janairu, 1900 ya koma kamar jiya.

Kun sani a wanan rana ce aka saukad da tutar Neja Kamfani ta mulki da kasashen Nijeriya, aka ɗaga tutar Mai Martaba sarkin Ingila ta karbar mulkin Nijeriya ta Arewa baki ɗaya.

Shekara goma sha huɗu tutar Neja Kamfani na tashi, sai a Wannan rana ta Sauka. An yi wannan biki a Lakwaja. Domin

sa'an nan, Lakwaja ita ce hedi Kwatar Neja Kamfani na farko a Arewa.

A da ita tutar Neja Kamfani ba ta da hannu ga irin wainar da sarakunan Arewa ke toyawa cikin mulkin kasan nan tasu.

Su yi ta yake yaken junansu, su yi ta kamun juna suna bautarwa, su yi ta kai Wa juna hari da samame, su yi ta fashi da kwace.

Suna zamansu dai, kamar irin zaman kifaye a ruwa, mai karfi cimarsa mara karfi! Su Turawan Neja Kamfani ba ruwansu, su dai su kawo kaya a saya, a kai musu kaya su saya.

Allahu Akbar, ka ga daga wannan shekara ta Mai Martaba sarkin Ingila, ya karbi kiwon Nijeriya ba a saki ba sai ranar daya ga watan Oktoba, 1960

Shekara sittin kenan

da wannan tuta, ta Mai Martaba Sarauniyar Ingila, ita kuma aka saukar da ita, tutar 'yantattar Nijeriya ta fara kadawa

a matsayints. A da, ja ya fado ne, ja ya dauka. Yanzu kuwa ja ya fado ne baki ya dauka.

Wannan labari bai auku a ido na ba, ko da shi ke a Zamanin rayuwata ya auku, Domin kuwa a cikin 1899 aka haife ni, a wani gari da a ke kira Hull, Tsohona malamin makaranta ne, sabo da haka ba abin da ke -ba shi sha'awa Kamar maganar ilmi. Da akä Sa ni makaranta, na kusa fita, kullun in an tambaye ni, kasar da ni ke so in yi aiki, sai in ce Indiya. Daga baya ne aka karkata lizzamin gurina ya zama Nijeriya.

Na tuna, ran 29 ga watan Disamba 1921, na shigo jirgin ruwa daga tashar Liverpool zuWa Nijeriya, Rigimar zaman duniya ta soma!

Sauka Lagos

Ina zuwa Lagos, sai aka nuna mani hannu, a ka ce in nufi lardin Kamaru. Daga nan aka ba ni umurni in shigo kasar Hausa in yi lifi na wata hudu don in koyi halshen Hausa, Kun sani a lokacin nan, Baturen mulki ba ya samun ci gaba sai ya koyi daya daga cikin manyan halsunan Kasa. Wannan dama do

aka ba ni ta koyon harshen Hausa, ta sanya har ma na koyi fillatanci. Hasali dai daga baya, da canji ya zo, sai ga ni Sakkwato.

Na iske kasar anyi tashin hankali, har ga mukaddashin Razdan, ya yi damara da soja, sun nufi wani gari wai shi Satiru,

A can ne wani malami, wanda ya nada kansa wai shi ne Mahadi ya yiwa Sarkin Musulmi tawaye. Suna isa kusa da garin

Satiru, tare da 'yan sojojinsa, yan tawayen nan na Satiru suka hau masu da yaki, ba zato ba tsammani, suka warwatsa su.

Yan tawayen sun kai alfen, dubu biyu. Dole aka aika da 'yan gudunmawa. Wasa ya baci! Da gudunmawa ta zo, aka fara yaki sosai. Mutanen Satiru da takubbansu da masunsu, suka nuna su ma mazaje ne. Hasali dai aka ci su. Aka kama shuga-

gabannin yan tawayen, aka yi masu shari'a a Kotun Sarkin Musulmi, kisa ta kamasu. Sarkin Musulmi ya tsine wa garin da karkarar duka, da duk wanda ke zaune cikinta.

Daga baya da na ziyarci wurin don kallo, sai na iske ba abin da ke wurin sai kasake daya nan daya can. Cikin garin kuwa ba komi a ciki, ya tsinu! Da na dawo daga rangadi na kan iyaka, sai aka turani Zamfara don in taimaka wurin

kokarin gina hanyar jirgi da a ke yi daga Zariya zuwa Gusau zuwa Kaura. Tsafe nan ne aka zabar mani ta zama hed-kwata ta. Babban aikina shi ne kula da leburori, su dari biyar, wadanda ke wannan aiki. Ni ina zaune ne sundundun da baki, ban san halin wannan sashen ba a lokacin. Ashe

mutanen tafasassu ne, a cikin rikice rikicen siyasar wurin. Ba abinda su ke jira, sai a tabasu, su yi kabbara, su ce za su yi shahada.

Kisan Bature

Ran nan ina shirin fita rangadi, sai ga babban Injiniyan da ke aiki wurin, wani wai shi MacLennan ya nufo ni fuska game, da yar takarda a hannu ya ba ni in karanta. Sai ga shi an rubuta cewa " Musulmi sun kashe Mr. Clements a Kurya".

To, rikici ya zo, farautar wanda ya yi wannan kisan kai.

Wannan kalami na cewa 'Musulmi sun kashe.....' ya gigi-tani, domin mun ga farko amma ba mu san karshen masifar ba,

balle mu san abin da zai faru. Ni ne dio a nan, sabo da haka duk Turawan da ke kan wannan hanya suna aiki, sun dauka

a ransu, ga su ga Allah ne ga su gare ni, ni di' O. Ni kuwa iyakar 'yansandan

da ke kusa da ni, sai na Gussu kawai su shida, masu gadi ranar biyan lebura sati. Nan da nan na ce a ba ni uku cikinsu, kuma a sanya dogaran sarkin musulmi su cika gurabansu. Muka hau motocinmu uku. Ana saura mil biyu mu isa Kurya sai muka iske gawar Baturen nan a lullube cikin tamfol, an yi masa kaca kaca. Muka rasa dalilin wannan kisa, lyakar labarin da aka sani dai shi ne, Mr. Clements yana tafe a kan babur mai kwando tare da Garba yaronsa, sai ga wani ya fito da takarda a hannu, Clements ya ja birki. Yana tsayawa mutumin nan ya hau masa da takobi, ya yi masa kaca kaca

Garba ya ruga. Mai kisan kan da ya ga Clements ba sauran rai,

sai ya ruga ya nufi gari yana kirari, "Na yi jihadi! "Daga Kurya na juya zuwa Kaura. Kafin in kai, na taras labari ya rigani, har hakimin ya yi damara, ya fito da mazaje,

don ba a san abin da zai ruru ba. Da ganinsa a haka, sai na yi ajiyar zuciya, na san ba ni kadai ba ne. Babban abin da ke a gabanmu yanzu shi ne yadda za mu

kama wannan mai kisan kai. Mun sani lallai yanzu ya shige cikin dajin Rubu, mashahurin bakin dajin nan wanda ke

tsakanin lardin Katsina da lardin Sakkwato. Da ma an san dajin, nan ne mabayar miyagun 'ya'ya. To, sai na yi shawara

da raina na ga babbar dabara ita ce in yi maza in kai labari Katsina. Da ma Sarkin Katsina, Alhaji Muhammadu Dikko

sananne ne ga kowa a kan himma, da jaruntaka, da gwaninta.

Sabo da haka na san da ya ji nan da nan zai sanad da haki-mansa na kan iyaka. Cikin daren nan, ban ja birki ba sai gidan

Razdan, Mr. J. J. Emberton. Gari na wayewa, ya ruga ya shiga cikin Birnin Katsina, ya sanad da Sarki. Ni na dawo kan aikina.

Bayan kamar kwana uku, sai ga Razdan na lardinmu na Sakkwato ya zo Kasar Zamfara. Daga baya Mr. Cornish,

Baturen dajin ya zo. Da ganina ya ce, "Kai Sharwood Smith, me ya kai ka har ka ketare lardinka har ka shiga Katsina.

Ka sani sunanka ya yi baki a cikin Sakkwato". Ashe na yi kuskure, ba ni da iko in yi wani abu ba tare da wakilin

Sarkin Musulmi ba. Ashe kuma ba ni da iko, kai tsaye, in aiki wani Bature zuwa ga hakimi. Aka ce mani, Sarkin Musulmi

shi ke da mulkin kasarsa ba kai ba. Kai wane karanbani ya sa

ka ke wuce wuri? Kai, na sha wuya! Na samu labari, aka ce a cikin rifot dina, sai da Laftanan Gwamna ya rubuta cewa "Kar a sake barin yaron nan mai rawan kai ya yi aiki a kasar babban sarki".

Ana nan dai sai muka fara jin kanshin labarin da muke bida, a ka ce mani Sarkin Katsina ya Kama wani wai shi Umbaru Boka, a bisa tuhuma. Shi Umbaru Boka yayi ikirarin kafin mai kisan kan ya yi kisan kan tare su ke da shi.

Yace sunan wanda ya kashe Baturen nan ana kiransa Mamman Eha.

Da jin sunan, Sarkin Katsina ya ce ya san wannan sune ba tun yau ba ya ke bida ya kama shi, bai sami sa'a ba. Nan da nan aka cika lori da dogarai, Cikin damarun yaki, ya sanya dansa, Usman Nagogo, Sarkin Katsina na yanzu, ya ce ya ja rundunar. Kafin dare sai ga Mamman Eha a hannu baraden sarki na wasan kura da shi. -Muhammadu Dikko, Sarki da rabin Sarki da kuma wani Sarkin a dore bisa! *Kirarin na mai fassara ne.*

To fa, da shike mutane sun ga yau ga Mamman Eha a hannu, dada kowa sai fitowa ya ke yi yana ba da shaida na abinda ya sani. Da ma sanin baya tsare, shi ya sanya kowa na tsoron buda baki ya yi magana. Mugun mutun! Yana dad-daure, amma idon nan kuri, ba ya barci! Cikin tsakiyar dare sai in fito in duba inda ya ke tsare don in tabbatar yana nan,

da ya ji dan takin kafata, kemas, sai ya daga kai, sai ka ce maciji.

Kasar Sakkwato A Lokacin

A wannan lokaci, ko da shi ke ni ina yaro, ba ni da damar in san dukkan asirin kasa, amma duk da haka mun san cewa kasar Sakkwato a lokacin nan ba zaune ta ke lafiya ba. Surutai iri iri suna cika mana kunnuwa, amma Razdan na lokacin bai

aikata kome ba. Da wancan Razdan ya tashi, sai talakawa suka zama kamar an cire musu takunkumi. Bakaken labarai, na irin mulkin sarkin Musulmi na lokacin, suka cika kunnuwan Mr. Palmer, Leftenan Gwamna na lokacin. A nan in da ni ke,

kasar Zamfara, in an barni, zan iya cewa karfin mulkin Sakkwato a kan kasar Zamfara a lokacin ya karye. Ba dai bin doka, ga fashi, ga sace sace. Manyan barayi suna suna ta masha'arsu a fili. Hakimai da dagatai muka kasa gane kansu

Ko dai suna tsoron barayin ne? Ko kuwa kashe mu raba a ke yi da su? Ba mu sani ba. Ba mu san hanyar fitowa al'ama-rin ba - kulli kucciya, kulli!

Abin da ya kara wuyata alamarin kuma, shi ne wannan. Da ma talakawan Sakkwato sanannu ne a wajen kawaici da dauriya. Sabo da haka, da kyar ka ke iya gane cikinsu, balle har baturen mulki ya ce zai yi ma su magani. Amma a wannan

lokaci, da shi ke abin ya yi yawa, kuma ga shi an sake Razdan, kafin in dawo hutu, sai na iske duk al'amarin ya canza. Ga

masu kara har bariki! Abu fa ya rude! Sai yan dibbu runduna runduna a ke ta gayyatowa. Ba abin da ba a yankawa.

Hasali dai, da Sarkin Musulmi na lokacin ya ga abin da ya fuskantoshi ya fi karfin yan dibbu, sai ya yi hijira, ya bar Sakkwato, ya shiga kasar Nijer.

Da fa hakimai da dagatai suka ga gwamnati ta zare dantse, ta tsaya mulkin kasa, ba tare da jiran wani jagora ba daga Sakkwato, sai hakimai da dagatan suka zabura ga taimakon gwamnati. Aka fara farautar barayin nan lungu lungu ana ta kamawa. A wannan lokaci ne, mai dokina ya rada mani suna "Mai Wandon Karfe". Watau wanda ya sa ka ba zama. Har ya yi mani

waka, ya kan fara da cewa "Mai

Wandon Karfe baban Benny....., " ban san ma'anar sauran wakar ba, kuma shi bai taba fassara mani ba. Ko zagina ya ke yi, ko yabona, oho?

Shi ke nan, dawa lafiya, sai masu zaben sabon Sultan suka zabi Sarkin Musulmi, Hassan dan Mu'azu. Duk kasa aka yi

ta murna. Mr. Backwell, Razdan na Sakkwato, ya ce mani,

"Alhamdu lillahi, yanzu hankalina ya kwanta da al'amarin Sakkwato. Saura kaya guda kawai ta damemu da suka, ita ce kayar Argungu. Zan aika da kai can".

Zuwana Argungu

Da zuwa Argungu, sai na aiko wa Razdan da cewa in ya yarda ina so a aike mani da masinjana da na saba aiki da shi,

wani ne wai shi Hassan. Hassan masinja ne mai gaskiya da rikon amana. Kana ga tsoron Allah. Abin da ya gaya mani

duka, ban taba iske munafici ko kullalliya a ciki ba. Bazabarme ne, wanda ya ketaro daga kasar Nijar. Na iske Argungu kuma

da wani Alkali, Balarabe, tsayayye. Ba abin da ke girgiza shi ya sanya ya rabu da gaskiya. Da na nakalci irin wainar da mahukuntar Kasar ke toyawa,

sai na ga ne lallai ba abin da ke fidda ni sai in yi wa majalisar sarkin garambawul. Na tafi ga Sarki na gaya masa niyyata,

na ce akwai wadansu mutane wadanda barinsu a Argungu barna ne. Uku cikinsu, da ma ba yan kasa ba ne, ina so su rabu da garin nan kafin rana ta fadi. Akwai uku kuma da nake bashi shawara a fidda dasu daga cikin birni su bar garin Argungu zuwa ya'uyukansu. Saura kuma a fidda su, amma a yarda su zauna Cikin garin Argungu, Sharadi dai su dauki alkawarin ba munafinci, ba kulle kulle, ba makarkashiya. N Na ce masa in ya ki karbar wannan shawara tawa, ba laifi ba ne, sai dai zan sa a binciki mulkinsa dalla

dalla, kuma duk abin da binciken nan ya jawo, to.

Ya dai sani in aka binciko abin kunya, Filani, makwabtansa sun sami abin dariya. Maraice na yi, Sarkin ya aikata duk abin da

na ba shi shawara. Wannan dare, aka yi ta kide kide da raye raye a Argungu. Tun da aka yi wannan garambawul, sai

sabuwar majalisa ta sami kan Sarki, aka shiga sabon shiri na gyaran kasa. Na sami shekara kamar biyu a Argungu. Da tashina ya zo ban so ba ko kadan. Kamar shekara talatin bayan wannan, bayan na yi ritaya da kamar shekara guda, sai dan Alkalin can

na Argungu, mai gaskiya, wanda na ba da labarinsa a nan baya, ya samu ya shiga cikin majalisar Sarkin Argungu. Shi ne ya

rubuto mani wasika yana cewa hanyan nan da ni ke bi zuwa gidan tsohon masinjana Hassan, an gyarata, har ma an sanya

mata sunan 'Titin Mai Wandon Karfe'.

To, daga Argungu da aka yi canjina sai Birnin Kabi.

Wannan shekara kuwa, shekarar da aka yi fatara ce mai yawa.

Saboda haka ban yi sa'ar zuwa ba. Da ma na rigaya na san su,

Filani mutane ne wadanda in za ka tafi da su, sai ka tafi da su a hankali. Sabo da haka na san dole in kara wa kaina hakuri. Na iske Sarkin Gwandu, Usman shi ke kan gado. Shi ne sarki na goma sha shidda a Gwandu. Shi sarki Usman tsayay-yen Sarki ne, ba ya da aboki, sai wanda ya ga yana da kokarin daukaka Gwandu. Abin da duk zai yi gadan gadan ya ke rungumarsa, bai san a taka a hankali ba. Fadarsa abin kawa

ce, aikin mutanen kasarsa. In ka shiga bargarsa ta dawaki, Za ka iske ingarmu wajen talatin firda firda, suna fartar kasa.

Kana wuce su, sai ka kai ga lambu da tabki in da ya ke kiwon kadunduna.

Duk sarakunan Arewa a lokacin, in ka debe

Sarkin Katsina Alhaji Muhammadu Dikko, ba wani sarki wanda ya tara irin wadannan.

Ran da za ni fara gaisawa da shi da majalisarsa, sai na gaya masa cewa na zo ne in gina ba in rushe ba, in gyara ba in

bata ba. Duk labarin da na ji na mulkinsa, ko mai dadi ko mara dadi na yi masa alkawari zan sanar da shi. Kuma ya

amince ba al'adata ba ce in sanya yan sandan ciki suna bin bayan abin da ya ke alkatawa. In Sarki, ko wani ma'aikacin

sarki, yaji wani mutum yana bin kasa yana cewa shi dan sandan cikina ne, na ba da izini a kama shi, a kai shi gaban shari'a. NI in da ni ke samun labarina sai daga masu kara, ko kuwa daga abin da na ke tarawa ga matafiya, ko manoma, ko

masu cin kasuwa, ko mafarauta. Babban harsashin da za mu gina a tsakanimmu shi ne mu ba juna amana, amana ta tsakani

ga Allah. Sarki ya yi na'am da wannan nasiha, ya kuma karbe ta.

Ta haka abu ya yi dadi tafiya ta miki da farin ciki.

An Maida Ni Zariya

Bayan na cika shekara biyar a lardin Sakkwato, da za ni hutu, sai aka ce in na dawo ba nan zan koma ba. Hasali dai,

Sarki Usman, bayan shekara biyar da tashina ya rasu, aka nada dan'uwansa, Yahaya. Da na dawo daga hutu, sai aka aika da ni Zariya. Na iske rikice rikicen Zariya ya sha bamban da rikice rikicen ko ina da na zauna.

Lardin Zazzau, lardi ne na rundunoni biyu, kowace runduna ba abin da ya gamata da 'yar uwa, halshe daban, al'ada daban, addini daban. Dukkansu kuma a karkashin sarki

guda, shi ne Sarkin Zazzau. Yankin Arewa na lardin duk musulmi ne, na Kudu kuwa garwaye ne na kabilu iri iri, kowace

da halshensu da al'adarsu.

In Sarkin Zazzau zai aika da hakimi can kudu, sai ya zabi gogagge a cikin iya mulki ya ke aikawa da shi. Misali akwai wani hakimi a Zangon Katab wanda a ke kira Ja'afaru, dan uwan sarkin ne Ibrahim. Shi Ja'afaru ya sami kan kasar Zan-gon Katab sosai, sabo da irin kyawawan halayensa. Ba ya son abin da ya taba kabilun kasar. Ta haka kabilun suka rike shi kamar uba.

Wadannan kabilu, na kudancin Zariya, suna da wuyar al'amari, domin kuwa su kabilu ne wadanda a lokacin nan suka mai da giya kamar ruwan shansu, tun ba a ranaikun

kasuwoyinsu. Sabo da haka ba abin da ba su iya aikatawa.

Ga misali, wata rana wani Baturen gona, wai shi Mr. Edward Holmes, yana rangadinsa, ya zo wani kauye, sai ya ji kibiya ta wuce cul, ta wajen kunnensa. Ya duba haka sai ga wani can yana Buya cikin ciyawa, da baka da kibiya a hannu. Dalilin

yinsa wannan aiki kurum wai shi bai yarda da abin da Baturen aikin gona ke kokarin yi musu ba. Kasan anyi arziki, da kisan kai yazo kenan.

A wannan lokaci mahaukaci ne kadai zaiyi

tunanen a sakamma kabilun nan ragama su yi mulki da kansu. A gare su ma sai mahaukaci zai yi haka.

A cikin kabilun, ba kabilar da ta yarda cewa

wannan kabila ta fi ta, har yadda za ta yarda ta bita.

Ga al'adar sarakuanan Zazzau, kowace shekara da rani sai su kewayar kasarsu. A wannan shekara, soja na rawan daji

a Kachiya, sai Sarkin Zazzau Ibrahim ya yi niyyar ya je duba su. Ashe a sa'an

nan lafiya ba ta ishe shi ba. Ya kutsa haka nan, watau tun da ya yi niyya ba ja da baya. Kasa tayi kira. Yana zuwa Kaduna sai ga shi kwance, amaimakon ya dakata a gaban likita, sai ya ki, ya ce shi sai ya cika alkawa rinsa. Sai ya yunkura ya yi gaba sai Kachiya. Aka yi sa'a ni kuma ina can Kachiyar. Da na ji ba ya da lafiya sai na nufi gidan, na iske yaransa, suka ja ni har gadon da ya ke kwance.

Akwai wani likita wai shi Mr. Weir ya yi ta kokarin ba da nasa magani. Amma in ya bayar ba a kula da maganin Bature, sai masu jiyyar su yi ta karbo sassake sassake, da sauyoyi, ana ta jikawa ana ba shi, ana kauda na likita.

Sarkin Zazzau Ibrahim Ya Rasu

A rana ta hudu, na ruga da mota zuwa tasha don in aike da waya. Ina isa sai ga motar sarki kuma ta biyoni, da ganin

fuskokin wadanda ke ciki na san ba lafiya, sarki ya cika! Na komo Birnin Zazzau muka shiga karba makoki. Da abu ya kwanta, sai rigima ta biyu ta tashi. Wa zai gaje shi? Aka ba masu zaben sarki na gargajiya sharudda na irin mutumin da za su zaba ya zama sarki. Aka ce musu wajibi ne wanda za su zaba ya zama gogagge ne a cikin sha'anin muiki, kuma ya zama gaskiyarsa da rikon amanarsa, da dai duk kyawawan halayensa su zama ba boye su ke ba ga kowa a

Zariya. Kuma babbar magana, wanda za su zaban nan ya zama zai karbu ga jama'ar Zariya. Daga nan masu son sarautar suka shiga shigi da fici, da tsugunne tashi. Rannan dai sai masu za be suka ce wadannan halaye da aka zana, ba wanda ya tara su sai Katuka, hakimin Zangon Katab, - Mallam Jaafaru dan Isyaku.

Aka buga aka busa! Mai rabo ya samu! Mugu madambaci yai kaye!

A cikin shekarar 1935, Gwamna Sir Donald Cameron, ya yi ritaya aka aiko da sabon Gwamna Sir Bernard Bourdillon ya gajeshi, bai Bata lokaci ba ya ziyarci Arewa. Da ma ya yi shekaru yana aiki a Rasar Indiya

da Rasar Irak. Sabo da haka ya saba da zama cikin musulmi.

Dan gwamnan, Bernard Bourdillon, tun fitowarsa yana karamin di'o, wurina aka aiko da shi a Zariya, sabo da arzikin

haka sai na sami fada ga gwamnan. Na zama dan cikin gida.

Bayan yan watanni kadan sai na tafi gida hutu, da na dawo kamar zan zauna Kano, sai aka maida ni Sakkwato na iske John CarroW shi ke bisa kujerar Razdan.

To,na gaya muku cewa Sarkin Musulmi Hasan dan Mu'azu shi ya hau gado bayan Sarkin Musulmi Tambari. Shi kuma Hassan, Allah bai nufi zai dade bisa gado ba, sai ya rasu.

Masu zaben sarki suka zabi Sardauna Abubakar ya hau gado.

Shi ke kan gado har sa'adda na wallafi wannan littafin. Shi kuma yana hawa gado sai ya dauki sarautan nan tasa, ta Sardauna, ya nada wa dan'uwansa, Ahmadu, hakimin Raba a lokacin. Wannan Ahmadu shi ne mashahurin dan nan, Alhaji Ahmadu Bello, Sardaunan Sakkwato.

Aiki Ya Koma Neja

Kafin mu shaku sosai da Sardauna a Sakkwato, sai aka yi canjina zuwa lardin Neja, aka ajiye ni a Bida. Duniya birgimar

hankaka! Ni da na saba zama cikin kasashen Hausawa da Filani yau ga ni na koma kasar Nupe-Aku balayi!

Sarkin Nupe a lokacin shi ne Muhammadu Ndayako.

Sarki ne wanda da ya fuskanto ka, ka ga sarki! Shina da wata irin baiwa, wadda ta sanya masa farin jini a kasarsa. Yadda

na sanshin nan, da muka rabu, muka yi shekara ishirin a rabe, amma da muka sake gamuwa sai na ga farin jinin talikin nan

bai ragu ba ga jama arsa. A sa'an nan, jirgin ci gaba ya fara motsa

sarakunan Arewa, an fara lallashin kowanensu ya yarda ya sanya ko da dan boko guda a majalisarsa. Ta haka ne muka samu a Bida Mallam Aliyu, shugaban makarantar Midil ta Bida ya sami shiga majalisa.

Mallam Aliyu, shi ne daga baya aka nada masa sarautar Makama. Ya shahara da wannan suna, Alhaji Aliyu Makaman Bida. Makaman Bida a lokacin mutun ne mai alamar saukin kai. Amma saukin kan ba sauki gare shi ba.

Abin da Makama ya cije a kansa, ya cije ke nan! A haka zai Clje, yana ba'a, yana dariya, ba zai nuna maka wani abu ba da zai tada maka da hankali. Amma fa ya cije ke nan. Ya shiga majalisar da niyyar ya ba da iyakar taimakonsa yadda ilmin nan nasa na zamani zai amfani kasar.

Ba ni manta wa da shi a lokacin, shi kadai ke da babur a Bida, sai ya hawo shi fut, fut, fut, fut, rigarsa na tana tashi daga baya, yana firgita awakin mutane!

A cikin watan Mayu 1939 na tashindaga Minna na tafi gida hutu. Da rikicin yakin Hitler ya tashi sai gani cikin soja zama Keftin Sharwood Smith. Daga nan, da aka aka mirda, sai ga farin jawabi ya zo, aka ce in je in hau kujerar Razdan na Neja a Mina idan shi Razdan din ya tafi hutu.

Na fara yada zango a Kwantagora, acan na riski Ummaru Mai Dubu, shi ne Sarkin Sudan. A wannan zama ne Uwargida ta ta yi damara ta koyi Hausa. Na kuma yi sa'a ita gwana ce wurin iya hawan doki. Saboda haka duk rangadinmu ba wata wahala. Mu kan yi kwana goma shahudu cikin kowane wata muna rangadi. Da lokacin komawata Minna yayi sai na yunkura na nufi Minna- likkafa ta yi gaba!

Ina can sai yakin Hitler ya bunkasa, muka rude. Ba wanda ya san in da Hitler zai sake kai bugu. Mutane da yawa su ka yi ta bida su shiga soja don su taimaka. Ni ma na rubuta takarda zuwa ga Hugh Richards. Shi ne wanda abokansa kekira 'Ricardo', na roke shi don Allah ya yi mini kokari a gwamnati, a yarda in koma soja. Na ko sami sa'a, sai ga ni gidan gwamna an kira ni in sa kaya. Aikin da aka ba ni shi ne

in sami runduna ta yan ganganima, in zauna Kano, ina duk iyakar dabarar da za ni yi in rika samun labarin abin da a ke ciki a Rasar Nijer.

Kun san Njer a lokacin nan ba ta sami mulkin kanta ba. Kasar Faranshi ce kamar yadda mu mu ke karkashin tutar Sarkin Ingila. To, ga Faranshi ta yi sarenda,

ka san mu Nijeriya ba sauran barci ke nan. Abin da ya taba hanci ai har ido ruwa zai yi.

Da kama aiki sai ga Mr. Frank Humphreys, da Mr. L.C. Giles, di'o an turo mani su. Da ma na saba aiki da su tun a Zariya. Ni na roka a ba ni su, amma na ce a gamo mani da Hassan, masinja na wanda na fara aiki da shi tun ina karamin di'o.

Al'adar Sarakunan Arewa

A cikin watan Yuli, 1941 na bidi in tafi hutu zuwa afrika ta Kudu. A lokacin can Turawa ke zuwa hutu, sabo da wa hutu, sabo da zuwa Turai babban hadari ne. Da na dawo, sai na iske waccan runduna ta yan ganganima, an rushe ta. Sai na dauki farin kaya. Aka aika da ni Lakwaja don in hau kujerar razdan.

Kafin in sauke kaya sai aka ce an fasa, in nufi Sakkwato. Daga can sai ga ni Gwandu, na iske Sarkin Gwandu Usman ya rasu tun a 1938, sai dan uwansa Yahaya ke bisa gado. Da shi ke shi Yahaya ya sha Inuwar Katsina Training College, sai ya zama daya daga cikin jagororin ci gaban Arewa. Sarkin

Gwandu Yahaya, Alkurani don gaskiya a ke tsoronka! (Kira-rin na mai fassara ne).

Ba shakka Sarkin Gwandu Yahaya ya sha aiki, domin kuwa da addinin Musulunci da al'adun Hausa sun dora wa sarakunan Arewa wadansu kayayyaki masu nauyi, wadanda kuma tilas su dauka. Ga irin kayayyakin.

Wajibi ne a cikin aljihunsu, su sarakuna, ya zama suna taimakon marasa lafiya,

da gajiyyu, da danginsu, da yaransu, da barorinsu wadanda suka tsufa. Akwai wadansu ranakun da ya ke ba da sadakar,ko kyautar, ya fi zama wajibi a wadannan ranaiku.

Ga kuma babban aiki na mulki da na kiyaye mara karfi daga karfin mai karfi. Hasali dai ga babban kaya na tabbatad da abin da mulki ya ke bukata- lafiya da zama lafiya. To duk wadannan sun wajabta wa sarki tanadin kayan kyamma daga cikin kudin aljihunsa- Barori ne, dawaki ne, kayan kawa ne? Kai abubuwan da duk za su sanya dai da sarki ya tinkaro duk karkara ta san gagara gasa ya tinkaro!

To, da al'ada da musulunci duk ba su hana sarki ya amshi hasafi ba daga jama'arsa. Domin kuwa in ba da dan abin da ke shigowan nan ba, albashin ba ya iya daukar wannan dinbin kaya. Hasafi fa na ce, ban ce rashawa ba.

Rashawa shi ne sha gari dauki garma'. Hasafi kuwa shi ne kyautar al'ada. Su mutanen Arewa, a gare su, mutun mai dukawa nesa ga kofa, watau mai shuka alheri tsakaninsa da 'masu gari, domin ranar girbi ya ji dadi, ba abin zargi ba ne.

A da ma har sarakuna kan tara talakawa gayya, ko su gyara hanyoyi, ko su gyara bariki, ko makaranta, ko ma gidajen sarakunan, ko ma su yi musu noma a gonakinsu.

A sakamakon wannan, shi mai gari sai ya shirya abinci, masaki-masaki, aba mutanen nan. Wadansu ma ya ba su kudi. Shi kuma a lokacin rashin lafiya, ko yunwa, ba ya da gindin zama.

Sai ka ganshi kamar uba wanda masifa ta fada wa "ya'yansa. To wannan al'ada tana tafe haka kamar a bar sha'awa, sai zamani ya sanya wadansu sarakuna suka sake rawa.

A da duk wanda ya yi wa basarake hasafi, to ya sani ya zuba adashi ne, ranar kwasa sai dariya. Amma daga baya, da kai ya waye, zaman duniya kome ya yi tsada, sai abin da ya shiga ba ya fita! Namu namu ne, naku namu ne!

Amma ada ba nufin kenan ba, nufin shine cudanni in cude ka. Mu Turawan mulki, ba mu taba tsayawa ba mu tambayi kammu in da sarki ke samun kudi na ciyar da walannan rakaka tasa, da tufasshesu, da hau dasu bisa dawaki. Mu dai kawai muna shaawa da sarki ya bada oda ayi kaza na taimakon kasa muga baraden sarki nan-da-man sun daura sirdi ko cikin tsakiyar dare ne sun fara sagaratu na cika umarnin sarki.

Bamu taba tsayawa ba mui tunanin yadda hakimai ma ke dauke da rundunarsu ta barori, wadanda ke kewaye dasu, suna jira kawai abasu umarni su dauki kwari da baka subi daji farautar wadansu yamfashi da akaji labarin sun bulla, ko wadansu masu mugun aiki. Tunda dai muka kyalla ido muka ga wannan runduna hakimai na rikw da ita ne don ta taimakesu wajen cika umarnin sarki, ba ji mukayi suna taimakon hakimai aikin cika aljihunsu ba, ai mu kuma babu wata magana sai shanti, kasa tayi kyawu.

Abubuwa Sun Sake

Yanzu abubuwa duk sun sake, komi ya yi tsada, har ba shi yiwuwa sarakuna su iya daukar wannan kaya da da suka saba dauka, sai fa in za su ketare hanya ne, kafin Su Sha tsadar. Tsadar kuwa ta yanzu ba a shanta a zauna lafiya.

Sarakuna kadan ne yanzu su ke badan badan, sun kasa rabuwa da wannan tsofuwar al'ada. Amma da yawa sun rage yawan barorinsu da yawan dawakinsu na barga, da daukar duman magaji da nishi.

Wadansu ma sarakunan, rufe ido su ka yi, suka ce Su iyakar shagalinsu ga albashinsu zai tsaya.

Amma abin mamaki, ka san irin sakayyar da suka samu ga talakawa wansu haka? Ba abin da suka samu sai zargi wai sun faye matsolanci. Ta haka ma wannan har ya kai ga ragewa wasu sarakunan farin jini. A cikin sarakunan Arewa, sarki guda kadai na sani ya dage akan haka, kuma ya ci gaba a haka, farin jininsa bai ragu ba kuma karfin mulkinsa bai ragu ba, shi ne Sarkin Gwandu Yahaya.

Kai, aikin mulki tare da Sarkin Gwandu Yahaya darasi ne mutum ke koyo babba. A zamanin da dio shike sarkin zakulo fitinu na cikin kasa ya kawo wa sarki don a yi maganinsu. Amma Sarkin Gwandu Yahaya, shi a kasarsa, shi ne sarkin, shi ne di'on.

A cikin watan Augusta na rabu da Birnin Kabi na koma Sakkwato. Aikina ya zama ya fi karfi a wajen Gusau. To a can baya na gaya muku cewa wanda Sarkin Musulmi ya sanya ya wakilce shi a Kasashen nan na Zamfara, shi ne dan 'uwansa, Ahmadu Sardunan Sakkwato. Rikon kasar Zamfara babban aiki ne, sai dai an yi sa'a da aka sanya mutun wanda kwazonsa da himmarsa, da son abubuwan ci gaba nasa, suka sanya ya dace da zama karan gwajin dafi!

Sai dai abin bakin ciki sai Gusau ta zama birnin kulle kulle, da tsegunce tsegunce, da bidan fadanci, hasali dai ita ce mafakar turayen Sakkwato.

A wajen farkon shekara ta 1943, sai aka aika da ni Mina in hau kujerar Razdan. Ina zama sai na samu takarda daga Gwamna Sir Bernard Bourdillon, ciki ya ke gaya mani cewa ya ji an dauke ni daga Sakkwato domin tsakani na da Sarkin Musulmi, jituwarmu ba ta zama ram ba, yadda ya kamata.

Ya ce ya ma ji irin wannan labari na zaman da na yi da Sarkin Bida. Ya ce amma duk da haka ya rubuta wa Sakataren Ingila cewa na cancanci a ciyad da ni gaba in zama Razdan cikakke. Ban san wanda ya yi mani wannan kullaliya ba. Ni a sanina tsakanina da sarakunan nan ba mu yi wani abu ba sai zaman dadi. Iyakar sanina ni mutun ne mai son irin wannan hanyar mulki ta Gwamna Lugga, watau sarakuna su zama su ke tare da talakawansu. Duk umarnin da zai je ga talakawa suji ya fito daga bakin sarakunansu, kamar yadda suka saba ji.

Amma fa ni a nawa ra'ayi, ban yarda a bar wannan hanya ta mulki ba ta rube a wuri daya. A'a, sai dai ta rika ci gaba tare da Ci gaban zamani. Domin kuwa a ganina adalci, da siyasa, indai ba mahaukaciyar siyasa ba ce, ba za su yarda ba a bar talakawa Karkashin wanda aka gane kura ne a gare su.

Bari dai na baku wani misali, na samu wani s arki a kasar Neja wanda duk abin da za a ce tir yana

da shi. Ni a ganina a lokacin, ba abin day a cancanceshi sai fito. Amma sa adda na rubuta wannan rahoto zuwa ga Cif Kwamishina, sai ya rubuto mani amsa yace "Mr Shawood Smith! A fitadda sarki mal daraja ta biyu? Allah ya sawwaka!"

Wannan misali guda ke nan kawai na ba ku, akwai irinsu da yawa a kowanne lardi. Na sani, nan gaba kadan, idan ilmin zamani ya kara samuwa, mutane su da kansu za suyi tawaye ga dukkan zalunci. A sa'an nan kuma mun shiga ukku, domin kuwa zasu zarge mu akan cewa mu ne ke rikewa azzalumai suna tatsansu su talakawa.

Farkon Gumzar Nijeriya Ta Arewa 1944-1947

Can karshen 1944, labarin yakin da a ke yi da Hitler ya fara kanshi a maimakon warin da ada yakeyi. Sabo da mu jama'ar Nijeriya, tun sa an nan muka fara tunanin abinda zai abku a cikin Sabuwar Duniya ta bayan yaki.

Mu wadanda ke can cikin lardunan Arewa ta Nijeriya muna aiki, duk mun rigaya mun horu ga barin abin da zai sa yi barnar kudi. Kowane fan guda kasa ta samu, so mu ke mu ga ya yi aikin fan uku, ba mu ma san ashe al'amarin ya dangyaru ba, tun sa'adda Majalisar Ingila ta zantar da dokar taimakon kasashen da ke karkashin mulkinta, Colonial Development and Welfare Act. Godiya ta tabbata ga wannan doka! A cikin watan Maris, 1945, da Majalisar Dokoki ta Nijeriya ta yi taro, sai ga shawarwarin shirin gyaran Nijeriya ta bayan yaki an ajiye a teburorin Yan Majalisa, domin a yi muhawara a kansu. Wannan shawara ta ba Nijeriya dama ta kashe fan miliyan 55, a cikin shekara goma, don tabbatad da guraceguracenta na shirin gyaran Sabuwar Nijeriya. A kace kuma, talakawan Ingila, masu biyan haraji, sun yarda Su bai wa

Nijeriya fan miliyan 23 ta su gudunmawa, saboda Nijeriya ta cika wadan nan gurace gurace nata. Wadan nan kudi fan miliyan 55, in ka gwada su da kudin da Arewa ke Tarawa a kowace shekara, kafin wannan yaki, fam

miliyan takwas, sai Ka gane a she wannan gudummawa ta isa sanya ajiyar zuciya.

Da shekara ta kewayo, aka fara sanya harsashin wannan shiri, sai mutumin Nigeria ta Arewa ya ga kamar wata sabuwar duniya a ke gina masa. Shirin ya kunsu cewa, duk birnin Arewa, wanda ke da mutun dubu biyar, ko fiyeda haka a gurin, shi ne a sa masu ruwan fafanfo. Ta haka maganar shan ruwa maras kyau ta tafi kenan. Ban da ruwa kuma, aka rubuta wurin gina asbitoci sittin sababbi. A ka rubuta wurin kashe jakankuna dubbai akan ayyukan kiyaye lafiya, da na ilmi, da na gona, da na dabbobi. A ka kuma sanya babban aiki gaba na kyautata manyan hanyoyin mota, da kuma gina kanana sababbi, da kuma gyaran kanana wadan da da a ke da su. Wannan buri na kyautata manyan hanyoyi ya zama babban abin farin ciki a gare mu, mu mutanen Nijeriya ta Arewa, domin kuwa hanyoyin mota su ne manyan kofofinmu na arziki.

A cikin wannan shiri na Sabuwar Nijeriya ta bayan yaki,
an yi ta nanata cewa kowane lardi za ya sami Majalisarsa ta
gyaran Kasa 'Area Development Committee' wadda ita ce za ta
rika ba da shawara ga Babbar Majalisar Ikko. Amma kafin
Majalisun namu na lardi lardi, su zauna su fara aiki sosai,
sai muka ga, wajibi ne tun farko, Yam Majalisun su san
ainihin abin da su ka sanya a gaba, watau girman lardi da
bukace bukacen jama'ar da ke ciki. Sa'adda Majalisar Lardin Neja ta yi
taronta na farko,
abin ya ba da sha awa. Ina gabatowa, don in shugabanci taron,
sai na ji duk zauren ya cika da nishadi. A tsakiyar tebur ga
Sarkin Bida, ya saki jikinsa, da ma halinsa ke nan, shi bai san

ya zauna kurakura ba, sai ba'a ya ke ta yi da sauran Sarakuna abokansa. A gefe guda ga Sarakunan Gwari sun kame. Rabe da su ga Sarkin Abuja, yaro sabon mutum! Shi ne kusan Sarki na farko wanda ya ke dan Katsina Tirenin Kolej, Mashahuri-yar makarantan nan mai suna Barewa Kolej a yanzu. Kusa da Sarkin Abuja ga Mai Sudan, Umaru Mai Dubu, Sarkin Kontagora. In yaji shawarar da ba ta game shi ba, sai ka ji ya yi gurnani, ya fadi ra'ayinsa. Da shigowa, mutun zai gane cewa wannan taro ba na wargi ba ne. Duk wadanda su ka tarun, kowa fartar kasa ya ke yi, a bar shi ya yi magana.

Manyan abubuwan da su ka tsare gaban mashawarta, kiki kaka, cikin shawarwarin da aka kulla, su ne na a kai ruwan fanfo a Minna, da na a kai lantarki a Bida, da na a kai wayar teligirafo a Abuja, da na a gina makarantar koyon aikin malanta, a kera sabuwar hanyar mota zuwa Arewa.

Wannan aka ga dole ne a saurari nunfashin Gwamnatin Arewa gaba daya. Amma abubuwan da ba su kai wadannan girma ba da muka shawarta, sai muka ga muna iya yi da kanmu, tun da muka ga an yi mana alkawarin kudin yin irinsu. Ba lardin Neja kadai ba, duk Nijeriya ta Arewa haka ta farka. Babban Zaki ya yi gurnani.

Sabon Shirin Mulki

Ana nan, an kama kokowa da koki, sai ga gizo ya fado.

Watau takardar shawarar sakewar sabon shirin mulki.

Wannan fa shi ne ya zama babban kaimi gare mu. Arewa ta yunkura,

ta bude baki, ta bude hakora, ta ware damtse, ta shiga kokawar yakowa kanta mutunci, da yanci, a cikin wannan kokawa ta zama cikin wannan sabuwar duniya ta bayan yaki.

Wannan kaimi shi ya zame wa Njeriya ta Arewa kulli kucciya kulli! Wannan ra'ayi na gyaran mulkin Nigeria kwan Gwamnan Nijeriya ne, Sir Bernard Bourdillon, amn Allah bai nufe shi da ya kyan kyashe shi ba, sai da magajin sa Gwamnan Nijeriya, Sir Arthur Richards ya hau gado sannan ya kyankyashe masa kwan. Aka shawarta cewa jihohin nan uku na Nigeria kowanne ya samu majalisar dokoki mai zaman kansa.

A Arewa aka ce ban da Majalisar Dokoki, ana so har a Sami Majalisar Sarakuna. Daga baya Jihar Yamma ita ma kwaikwayi wannan ra'ayi, ta kafa Majalisar Sarakuna. Ta haka sai ya zama wakilai daga lardi lardi suna taruwa Majalisa guda suna shawara. Wannan shi ya zama kamar shuka ne na

ginin gama kan larduna, har aka sami gamammiyar Jiha! Gama kai ya tabbata ! Kuma daga nan Jiha Jiha a zabi wakilai

su tafi taro a Babbar Majalisar Nijeriya a Ikko. Ta haka, iri da aka shuka na gama kan Njeriya gaba daya ya tsira.

Wannan shi ya zama Bisimilla na Arewa ta fara sanya bakinta da kanta, sosai a cikin mulkin Nijeriya. Kowa a Arewa ya yi farin ciki da wannan abu. Amma duk da haka shirin ya gamu da yan soke soke. A wannan lokaci ne kuma Allah ya kawo wa Arewa wani yaro, wanda a ke kira Abubakar Imam, wanda tunaninsa, da halinsa suka sami karbuwa ga kusan dukan samari yan uwansa, masu tasowa a Arewa. Jagorancin da ra'ayinsa ya yi ga abokan tasowarsa a Arewa, ba mai iya gane iyakacinsa da wadanda ke cikin Arewa. Dalili kuwa shi ne, duk rubuce rubucensa a cikin harshen

Hausa ya ke yi. Saboda haka

mutanen ingila da ba su iya karanta rubuce rubucensa, basu san abin da ke dafuwa ba. Haka ma mutanen Lagos suka zauna cikin jahilcinsa. Amma abin da ra'ayin nan nasa ya haifar ba karamin tasiri ya yi ba a cikin jagorancin mutanen Nijeriya ta Arewa.

Abubakar Imam a sa'an nan ya na da kamar shekara 35. An haife shi a cikin wata zuriya mai mutunCI. A katsina Kwalej ya gama makaranta, a nan ya ci takarda ya zama Malamin Turanci. Ya zama shine daya daga cikin wadanda sukayi talifin littattafai cikin harshen Hausa. Ya wallafi littattafai da dama saboda Makarantun Elemantare a Arewa. Saboda haka lokacin da gwamnati tayi shawarar yin jarida ta Hausa ba ta sha wahala ba ga binciken wanda zai fara zama Edita na ta ba. Duk idanduna Suna ga Abubakar Imam. Shi ne ma ya sanya wa Jaridar suna Gaskiya Ta Fi Kwabo".

Taron Edita da Edita A Ingila,

Aikin 1943 a ka zabi Abubakar Imam ya wakilci Arewa acikin taron da za ayi na Edita da Edita na Afirka tanyamma a Ingila. Daya daga cikin wadan aka zaba tare da shi daga Nigeria shine Dr Azikwe na jaridar Pilot a lokacin nan. Ka ga da shi Azikiwe ya fara hawa tsanin Siyasa,sai da ya zama lamba wan cikin mashahuran yan siyaya a Nijeriya a lokacin.

Da suka tafi Ingila, sau biyu Gwamna Lugga, Lord Lugard, yana kiran shi Alhaji Abubakar Imam domin su yi shawara. Shi Abubakar Imam ya ci gaba da gaya masa abin da ke ba shi tsoro game da yadda turawa ke tafiyadda wannan samfuri na mulki wanda shi Gwamna Lugga ya kafa a Arewa-*Indirect Rule*. Ma'anarsa shi ne Ingilishi su mulki kasa amma ba kai tsaye ba, ta hanyar sarakunan kasa. Ya gaya wa Gwamna Lugga cewa wannan samfuri na mulki nasa wanda ya kafa a Nijeriya ta Arewa, tunaninsa, ya kasa tafiya tare da sauyawar zamani.

Ga tsari mai kyau in mutun ya karanta a takarda, amma abin da Turawan Mulki wadanda a ke aikawa da su, don tafiyad da shi a Nijeriya ta Arewa ke yi bai zama abin yabbo ba. Kin kulawar Turawan ya sanya tsarin ya zama

abin zargi, abin suka, da abin tsattsaga! Abubakar Imam ya shiga sukar Turawan Mulki kaca kaca a gaban Gwamna Lugga. Ga 'Dan Hausa, Sir Hanns Vischer tare da su. Ya ci gaba da cewa,

abin mamaki shi ne yadda Turawa su ke renon ya'ya a makarantun Turawa da aka kakkafa a Arewa, amma inArewa, amma idan y'ayan Sun fita makarantar, maimakon su Turawan nan, Su maida su 'ya'ya abin lele, sai kuma su mai da su abokan gaba.

Ba ka ganin suna jan su a jika, suna kiransu gidajen su, suna zama jagorar tunaninsu. A'a, maimakon haka sai ka ga shi di'o bai son ya yi abuta da kowa ba, sai sarki sai dan majalisar Sarki.

Wadannan kuwa, da yawa cikin su, tunaninsu yana ya ga yadda tunanin 'yan zamani da juyawar zamani su ke tafiya.

Akwai abubuwa da yawa a wannan zargi da Abubakar Imam ya yi mana. Amma a cikin maganar cudanya da juna, in Bera na da sata, dadadawa ma na da wari.

Su 'yan Arewa, ba kamar yan Kudu suke ba. 'yan kudu sun kwai-kwayi al'adun Turawa, Kamar su wajen cin abinci da sauran su. Amma su yan Arewa, da wadanda ba su yi makaranta ba, da wadanda suka yi makarantar, sai ka same su kam kam bisa al'adunsu da suka gada kaka da kakanni.

Zuwa makarantar Turawa ba ya sauyasu, su daga, ko inci daya daga al'adunsu. Saboda haka kome kokarin di'o baya iya tada su daga wurin nan da su ke kafe. Iyakar namu mu kirasu shan ti, ko shan lemu. Amma duk da haka ni kam na yarda lokaci ya yi, da za mu fara wani abu ta wannan hanya. Matata wadda ke jin Hausa kamar yar birnin kano, dani kaina sai muka fara kiran 'yan Arewa zuwa cin abincin dare, sai dai duk da haka, wasu kafin ka ciwo kansu suzo, sai ka fama da lallami, kamar abin dole.

Da yawa cikin soke soken da ya yi mana, ya rubuta ya aika wa Gwamna Lugga da su a rubuce har Ingila. Ban da ma ya rubuta wadansu soke soken namu a Cikin Gaskiya Ta Fi Kwabo a jerinsa na Edita. Wadannan sokesoke

da ya yi, bai tsaya a kanmu ba, har ya ci gaba da sukan Sabon Shirin Mulkin da Gwamnatin Nijeriya ta shirya. Yana cewa wai an yi 'rabon kura'. Wai a cikin tsarin duk bai ga wurin da aka ba

talakawa kofa ba ta yadda za a ji ra'ayinsu.

Babbar sukar da ya yi ita ce da ya ce wai bai ga ma kofar da aka buda wa 'manyar gobe ba, balle su ma aji ra'ayinsu.

Manyan gobe su ne ƴan'uwansa wadanda suka yi makarantar Turawa. Wannan suka da Abubakar Imam ya yi, ta girgiza tunanin shugabanni a Ingila. Domin kuwa ta sa an juye abinda ya rubuta da Hausa cikin Turanci, aka fada shi a cikin Rediyon

Ingila, watau (B.B.C.).

Ga fassarar yadda shi Abubakar Tafawa 'Balewa ya buɗe jawabin da ya fassara da turanci.

"Ni malamin Makaranta ne, Bahausha, gani nan cikin birnin London ina koyo a Jami'a. Ga wata babbar magana a hannuna daga Nijeriya ta Arewa..

Wannan suna, Abubakar Tafawa Balewa, ku saurare ni kaɗan, za ku ji babbar magana game da shi nan gaba.

Dani da Uwargidana ba mu taba saduwa da shi Abubakar Imam ba sai a cikin 1946 bayan duk wannan abinda na bayyana ya riga ya gudana. A wannan shekara ne ya zo ziyara kasar Neja don ganewa idonsa irin cigaban da muka yi. Da gamuwa dashi, sai kwarjininsa, da hikimarsa, da himmar sa suka rikitan. Ra'ayoyi masu hikima sai fita su ke a bakinsa, sai Kace a hardace su ke a zuciyarsa. Ga shi da saurin magana, hikimominda ra'ayoyi sai rige rige su ke yi. Amma fa ku sani duk da haka waɗansu shuwagabannin basu amince da abinda bakin nan nasa ke faɗi ba.

Sai a Abuja jadaɗi, anan raayoyin sa suka fi samun karbuwa. Domin daahi Abubakar Imam da sarkin na Abuja duk a makarantar Turawa guda suka yi karatu. Saboda haka

Ni ma kaina, marabar da ni ke yi wa shi Abubakar Imam, ina yi ne ina taka tsan tsan da shi. Dalilin zuwan sa wannan lardi namu, saboda wasu ra'ayoyi ne da ya rubuta cikin Jaridarsa, wadanda suka kayatar da mu mu masu masaukinsa. Halshen Hausa, halshe ne maidadin ma'amala. Abubakar Imam kuwa, Allah ya hore masa wannan halshe. Wannan gamuwa tamu da muka yi da shi a Mina ta zama mabudin abuta mai danko tsakanin matata, da ni, da shi Abubakar Imam.

Fagen Karon Maza Da Mazaje

A wannan wuri, nan ne za mu ce Arewa ta zo fagen karon maza da mazaje, fagen gama karfi, da gama tunani, da ita da

sauran Jihohin Nijeriya. A wannan wuri ne kuma ya zama wajibi a ba da bayanin yadda tunani irin na siyasa, da tsari

irin na siyasa, suka habaka a Jihar Gabas da Jihar Yamma na Nijeriya. A da, har zuwa kusan fara Yakin Hitler, tsari irin na

Siyasa, da kai da kawo irin na siyasa, a Birnin Lagos kadai ne aka fi saninsa. Nan ya fara nasa kwai, nan ya fara kyankya shewa, anan ne kuma ya fara girma. Domin kuwa nan ne mahaifar mashahuriyar Jamiyyar siyasa wadda aka fara sani a

kasar farko, ita ce Jam'iyar Dimokuradiyya Ta Nijeriya-The Nigerian Democratic Party. Wani dattijo, Injiniya, dan Lagos, mai suna Herbert Macaulay, shi ya haife ta a cikin 1923. Shi wannan dattijo, da farko farin jininsa bai cika yawa ba ga manyan 'yan takarda na Birnin Ikko. Dalili kuwa wadansu

abubuwa ne da dama suka so su rikita kyakkyawan sunansa.

Abin ya baci har ya kai shi ga shiga kurkuku. Amma duk da haka daga baya maimakon wannan ya sanya masa bakin fenti ga jamaar birnin Ikko, sai ya kara masa farin jini. Maimakon ya saukar ma sai ya kara taurin ran Herbert Macaulay, da karfin halinsa, da kwarjininsa, da iya tafiyadda yan zamani. Su a gare su duk sukanda za a yi masa a je ayi tayi, ko biris - angulu ta taka

shuni.

Dattijon nan ya yi ta cara a Njeriya shi kadai. Ba ya Ja wani ya ja! Ana nan, cikin 1934, aka haifi wata Jam'iyya kuma a Lagos, wadda ake kira *"Jam iyyar Samarin Ikko - Lagos Youth Movement. Daga baya, da ido ya kara budewa, aka sake mata suna, ta zama Jam'iyyar Samarin Nijeriya- Nigerian

Youth Movement. Ita wannan sabuwar jam'iyya, ita ce fa ta fara yi wa Herbert Macaulay fito na fito. Wadannan shugabannina wadannan jam'iyyoyi, suna da manyan abokan gaba biyu a cikin tsarin mulkin Nijeriya. Babban abokin gabansu shi ne, irin samfurin mulkin Gwamna Lugga, Indirect Rule da kumaShari' o'in Musulunci da shario'in al'ada. Hasali dai duk hanyar

shari'a wadda ta saba wa irin ta Ingila ba su kaunarta. Irin samfurin mulkin da ake kira Indirect Rule da Turanci shi ne muka gaya muku a baya. Shi ne a mallaki kasa ta hannun masu mulkinta na gargajiya, ba a ture su gefe guda ba. Mutanen Ikko, sun koyi irin dabarun zaman duniya irin na Ingilishi, sabo da haka suka ki wannan samfuri da zai sa a mulke su ta hannun Sarakuna. Suka ce irin wannan samfurin mulki, ya sanya sarakunansu sun zama kakaki, ba su da aiki sai busa odojin mulki irin wanda Turawa su ke so. A wannan ra ayi, nan babban bambanci ya zo tsakanin kasashen Nijeriya ta Kudu da Nijeriya ta Arewa. Arewa suna ja zuwa Gabas, Kudu Suna ja zuwa Yamma. Su Arewa a sa an nan, ba su fara sanya kata suna shurin irin samfurin su na mulkin gargajiya ba, wanda

mulkin Turawa ya same su a kai. Ko da shike yadda a Ke tafiyadd a mulkin ya fara samun shuri har da tokari.

Jamiyyar Manyan Gobe

Daya daga cikin ginshikan babbar majalisar jamiyyar da ake kira Manyan Gobe, Youth Movement, shi ne Likita AZikiwe, wanda muka ba ku labarinsa a baya. Shi kuwa Ibo ne gaba da baya. Shekarunsa kamar tara a Amirka kafin ya dawo Nijeriya ya kama aikin Jarida. Aikin Jarida shi ne aikin da ya fara kafin ya kunduma a cikin kogin siyasa, kogin da ya

dauke shi tun yana mai bi, har ya zama shi a ke bi a cikin Siyasar Nijeriya. Hasali dai, gwanintar iyonsa, a cikin wannan kogi na Siyasar Njeriya ta sa sunansa ya fito a cikin kasashe da dama na duniya.

Da farko, wannan jam'iyya ta Nijeriya, Manyan Gobe, Youth Movement, wadanda sukafi kakkame ta, su ne shaha-rarrun yan takarda, Yarbawa, yan Ikko, da 'yan lardunan Nijeriya ta Yamma. Kila wannan alamari shi ya yi wa Likita Azikiwe kaimi, ya zabura, ya fara jagorantar yanzuwansa Ibo, na lardunan kasashen Gabas ta Nijeriya, a kan su bude ido, su zaburo, a taka rawan nan ta siyasar Nijeriya tare da su. A da

Ibo suna zamansu, kamar rabe, ba ruwansu da kowa. Dabarar da Azikiwe ya fara yi, ta ya samu su yarda da shi, shi ne ya rika yi musu famto na su yi alfahari da kabilarsu ta Ibo. Ya sami jaridarsa 'West African Pilot' ta zama ita ce kakakin ra'ayinsa. Da ma wannan jarida shi ya haifi abinsa. Da farko abin ya fara kamar da wasa, amma daga baya sai Yarbawa, manya, na cikin Jam'iyyar Manyan Gobe, suka ga ban da su, ga wani sabon zakara kuma ya fara cara. Duk da haka, su Yarbawa, ba su da jahilcin sanin cewa, ba yadda za a yi a sami dunkulalliyar Nijeriya ba tare da Ibo ba. Abin bai firgita su ba, sai da suka fara karantawa acikin Jaridar Azikiwe, Pilot, ana rubuta labarai kamar haka: "Ga Ibo nan zuwa!"

Daga nan fa ne su Yarbawa suka fara ganin za su fara samun masu fito da su a cikin wannan iyo da da su ke yi su kadai, a Cikin wannan kogi na siyasar Nijeriya. Su kuma Ibo kabila ce wadda Allah ya yi mata himma, da gama kai, da gama karfi, da kokari. Nan da nan sai suka karbi kiran Azikiwe. Suka yi ta godiya, Allah ya sauko musu da maceci. Daga wannan fa lokaci sai gardamomi suka fara shiga a tsakanin wadannan jam' iyyoyi. Abin ya yi tsanani, har a cikin shekara ta 1941, Likita Azikiwe ya fita daga cikin Jamiyyar Manyan Gobe dungum. Daga nan fa sai su manyan nan na Yarbawa suka dauke hedkwatar Jamiyyar daga Ikko suka mai da ita lbadan, kusa ga wani Bayarabe dan'uwansu, goga,

wanda ya fara cara, shi ne Obafemi Awolowo. Suka kafa Jarida tasu daban, wadda suka rada wa suna Daily Service.

Da ita, da jaridar Azikiwe Pilot, sai suka fara yi wa juna kakatsara-kaka!

Daga nan kuma sai kabilanci ya fara shigowa cikin siyasar Njeriya. Aka fara samun jam'iyyu da sunan kabilu, misall-

IBO State Union. Sa'an nan su Ibo har sun fara karfi kowane lungu a Nijeriya. Kuma ko ina ka gansu kansu game.

Daga nan kuma sai Azikiwe ya koma ga haihuwar wata sabuwar jam'iyya ta Nijeriya baki daya, ba ta kabilar Ibo ba su kadai. A cikin watan August, 1944 akayi gudar radda sunan jamiyyar N.C.N.C.-The National Council of Nigeria and Cameroons. Suka zabi Bayarben nan, dan Ikko, dattijo abin girmamawa, Dattijo Herbert Macaulay, suka ce shi ne shugaba.

A ka ce Zik kuwa ya zama Sakatare. Wannan Jamiyya ta N.C.N.C. ta sami karbuwa kwari a Jihar Gabas mahaifarta.

A Ikko ma, da kasashen Yarbawa na Yammacin Nijeria ta sami karbuwa gwargwado irin nata. Amma a Arewa su ba ruwansu. Harkar gabansu kawai su _ke yi. Ba su taba kowa,su kuwa ba su so kowa ya taba su. Ci naka in ci nawa!

Amma fa duk da haka, a sani ko a sa'an nan mai hankali duk ya fara ganin shigar cikin siyasa ta sosai a Arewa. Amma

duk da haka cikin bai girma ba balle kowa da kowa ya gane akwai shi, ko ma a ce an kai ga haifuwar dan.

Awolowo Ya Falkad Da Yarbawa

A wannan lokaci, shi Cif Awolowo, yana nan yana ta tunanin yadda zai farkadda Yarbawa, su ma su san girman kabilarsu, su san kan su, su kuma gama kai kamar yadda Ibo suka yi. Da shekara ta kewayo, sai ta same shi a Birnin London, ya je koyon aikin lauya. A can ya tattara abokansa, suka kafa jam'iyyar Egbe-Omo Oduduwa-watau Jam'iyyar Zuriyar Oduduwa. Shi Oduduwa, shi ne Yarbawa su ke dauka kamar kakan kabilarsu.

To, ka ji yadda Nijeriya ta ke har a cikin 1946 da Gwamna Richards ya kawo

shirin mulkin da ya kaga wa Nijeriya.

Jam'iyyar N.C.N.C. ta yi ta sukar wannan shiri, wai ya kauce wa hanya. Ba a tambayi jama'a ra'ayinsu ba kafin a jefa musu shi. Abu ya yi karfi har N.C.N.C. suka fara rangadi suna tattara ra'ayin mutane, wai za su je Ingila kara, ba su yadda da shirin mulkin da aka aike musu ba. Ainihin mutanen Arewa basu aike su da wannan sako ba. Amma lbo, wadan da ke zaune a kasashen Arewa 'yan, su ke taruwa, su tarbe su da murna, 'yan Arewa kuwa, su bi don kallon rawa da kida, amma sai jaridar Pilot, ta fito da cewa duk Arewa na bayan su!

Wannan irin rahoton fa, na Jaridar Pilot, ya tayad hankalin Sarkin Abuja. Na rigaya na gaya muku shi wannan sarki, shi ne dan Kolej ta Katsina na farko da ya hau gadon sarautar Sarki. Ya aiko kanensa Mallam Hassan, ya ce yana so ya zo gare ni, sa'an nan ina Razdan a Minna, ya ce ya tambaye ni shawara na abinda za su yi. Ya ce su fa ba su yarda ba a rika aron bakinsu ana ci musu albasa. Na ce masa su ma sai su rubuta gaskiyar abin da suka sani ya abku su aika wa jaridu. Wannan takarda da ta fito daga Sarkin Abuja, ta sami karbuwa ga Edita na Gaskiya Ta Fi Kwabo na wannan lokaci, domin bai rage komi ba. Amma jaridun Ikko, sai suka husata, cacar baka ta fara habaka! Duk in an tattara al'amarin wuri daya, sai a ga ziyarar nan da N.C.N.C. suka kai ga Arewa tayi wa Arewa babban alheri, kuma ta yi wa Nijeriya babban alheri.

Ta bude kofar jin muryar juna, da ganin fuskar juna. Ta budawa yan Arewa kofar tunanin samun gamammiyar Nijeriya.

Babban motsi guda da na tuna a kan wannan babban al'amari, shi ne wanda ya fito daga Mallam Aliyu Bida. Shi ma dan Kolej ne ta Katsina, mai wani irin wayo, da hangen nesa. Za ku sami labarinsa nan gaba. Shi ne daga baya za ku ji ana kiransa Alhaji Aliyu Makaman Bida, Ministan Kudi

na farko na Gwamnatin Siyasa ta Nijeriya ta Arewa. Ya aiko mani da cewa yana so ya zo in ba shi shawara akan wani abu da ya dame shi. Yazo ya iske ni da fada a kan abin da N.C. N.C. ke bazawa na a ba da mulkin kai

maza maza. Ya ce idan aka ba da mulkin kai tun yanzu, kafin Arewa ta shirya, watau Arewa za ta koma bautar Kudu ke nan? Ya ce a sani fa mutanen Arewa ba za su karbi wannan ba. Za su kiyaye mutuncinsu ko da da karfin tuwo ne. Ya ce wannan abin da ya ke fadi, ba ra'ayinsa ba ne shi kadai, yana da abokai da yawa a Arewa, kuma duk ra'ayinsu ke nan.

Na karba masa da cewa, tun da ga shi wannan sabon shiri na mulki zai ba su damar gamuwa da juna, sai su dakata, sa an nan ne za su shirya wadda ke fisseshe. Har ma na ba shi shawara na ce kome za su yi dai kar su kuskura su gina wata jam'iyya akan harsashin kabilanci, ko addini, ko wadda za ta raba talakawa da sarakuna, da attajirai da malamai. Na ce suna iya kiran jam' iyyarsu 'SMAT n za su yi, watau Jam'iyyar Sarakuna, Malamai, Attajirai da Talakawa. Ko da shike sarakuna ba siyasa za su shiga ba duk da haka su Mallam Aliyu za su so su sami goyon bayan su.

A haka dai aka cuccusa, har aka fara jarraba wannan Tsarin Mulki na Richards. A Arewa aka kafa majalisu biyu na shawara - Majalisar Wakilai da Majalisar Sarakuna. Aka yarda da a bi irin tsarin mulkin Majalisa ta Ingila. Amma sai aka sami wani dan rikiCi, shi ne na irin addu'ar da za a bude

taro da ita. Kun san a cikin Majalisun ga Kirista ne ga Musulmi, har ma ga wadanda ba Kirista ba, ba kuma Musulmi ba.

Koda shi ke Musulmi su suka fi yawa. sun ribanya wa saura sau nawa nana. Amma duk da haka tunda ana gurin gama kaine, lalle a sami addu'a wadda za ta sa ba za a sami raba kai ba. Misali- a wajen Musulmi, Madaukakin Sarki Allah shi kadai yake, bashi da abokin tarayya. Kuma Annabi Muhammadu Manzon Allah ne. Annabi Isa kuma a gare su yana daga cikin Manyan Annabawan Allah. A gare su iyakar su kenan, ba dadi ba ragi. A na su, addini, su Musulmi, ainihin ukkunta Allah, trinity, ba ya karbuwa ko kadan. Da aka kawo wannan rikici, sai Sarkin Musulmi ya ce, ai wannan ba rikici ne mai wuyar warwarewa ba. A ka fahinta cewa Sarakunan Musulmi na Arewa za su yarda su karbi KOWane tsari na addu'a wanda Kirista za su iya karba. Muddin dai ba a kawo ukkunta

Allah bá, ko kakabawa Annabi Isa wani matsayi wanda ya wuce na Ruhullahi.

To, in da abin ya yi sauki, shi ne halshen hausa, halshe ne mai dadin al'amari. A cikinsa sai ka sami kalmomin larabci,

ko turanci, wadanda Hausawa suka maida Su hausa. Sabóda haka addu'ar sai aka shirya ta a haka:

Addu'a

Ya Allah Madaukaki, wanda ba mai samun sarauta sai daga gare ka, ba mai yin hukunci bisa adalci sai daga gare ka; Kai ne a cikin rahamaniyarka Ka kaddaro Sarakuna da Majalisun Dokoki don amfanin jama'a da kafa mulkin adalci ga mutane. Kai ne mai ba da dukan shawara mai amfani da sani da fahimta. Mu bayinka wadanda a bisa yardar Ka, a ara mana rikon wadannan muhimman ayyukan kasan nan," mun roke ka cikin tawali'u mafi yawa, Ka saukar mana da hikima Ka ta zame mana jagora a Cikin dukan shawarwarinmu. Ka kaddara tsoronka ya zama a gaban idanummu a ko da yausha, mu kubuta daga dukan son zuciya, da kiyayya da munafinci. Ya zamo akibar kowace shawara tamu ta zama karin daukakar Sunanka mai albarka, da na tsaron addini kwanciyar rai a cikin haɗaɗɗiyar Jumhuriyar Nigeria da kullin zumunci a zukatan jamaa duka, cikin soyayya da taimakon juna tsakanin kowa da kowa. Amin

II. Ka agaje mu, ya Ubangiji, cikin harkokinmu duka, da alherinka mai albarka. Ka taimake mu koda yausha, ayyukammu duka mu fara su da Sunanka, mu ci gaba haka nan, mu kare hakanan, kuma ya zama a cikinsu muna girmama Sunanka mai tsarki, a karshe duka cikin jinkanka mu sami rai mara matuka cikin nashadi. Amin.

Wadanda suka fi so su yi addu'ar da Turanci kuma ga ta:

Prayers

ALMIGHTY God, by whom alone Kings reign and

princes decree justice; who in Thy wisdom and Goodness hast appointed the offices of Rulers and Parliaments for the welfare of society and the just government of men: And from whom alone cometh all counsel, wisdom and understanding; we Thine servants whom Thou hast been pleased to call to the performance of important trusts in these lands, do most humbly beseech Thee to send Thy Wisdom to direct and guide us in all our consultations, And grant that, we having Thy fear always before our eyes and laying aside all private interests, Prejudices and partial affections, the result of all our counsels may be to the glory of Thy blessed Name, the maintenance of true religion and justice, the public wealth, peace and tranquility of the Federal Republic of Nigeria and the uniting and knitting together of the hearts of all persons in true Love and Charity one towards another. Amen. I. II. PREVENT us, O Lord, in all our doings, with Thy most gracious favour, and further us with Thy continual help, that

in all our work began, continued, and ended in Thee, we may glorify Thy Holy Name, and finally by Thy mercy obtain ever-lasting life. Amen.

(Shi Mai Wandon Karfe bai juye wadannan ba cikin littafinsa- But Always As Friends. A,a, ni ne na bido su na kara cikin wannan fassara don ku ji dadi).

Bismillahi! Mun Fara Da Sunan Allah

A ranar 20 ga watan Janairu, 1947, Majalisar Wakilai ta Arewa ta fara zamanta na farko. Abin sha'awa. Ga mu, mu Razdantai tare da tsafaffin abokanmu, ma'aikatan En'e, za a Karanta sabon shafi na shirin mulkin

kasan nan. A rana ta biyu aka zabi mutum biyar wadanda su ne za su wakilci Arewa a majalisar Nijeriya ta Lagos. 'Daya daga cikinsu, shi ne tsohon abokin can nawa, Mallam Aliyu Bida, wanda a yanzu ya sami sarautar Makaman Bida.

Da zama, mutum na uku da ya fara tashi don yayi magana shi ne Abubakar Tafawa Balewa, wakilin Lardin Bauchi. A da shi ne shugaban Makarantar Midil ta Bauchi. kuma dan Majalisar Sarkin Bauchi. Bai dade da dawowa ba daga Jami'ar Birnin London ba. Da farko ya roki Majalisa ta yarda masa ya fassara jawabin da zai yi da turanci a cikin Hausa da kansa.

Ya ce yana roko kada tafintan Gwamnati ya yi hushi, ya hutad da shi. Daga nan fa ya fara gumza da murya mai dadin saurare wadda har a wannan rana ta yau, in na tuna da ita, tana ba ni sha'awa. Da ma halinsa, in zai fara magana sannu sannu ya ke farawa. Yana tafe yana tafasa har ya kai ga fara gumza.

Wannan babbar rana ce. Za mu fara karatun sabon darasi a cikin tarihin Nijeriya. In da Allah ya taimake mu, mu mutanen Nijeriya ta Arewa, da ma muna da harsashi wanda za mu iya aza kowane irin gini na mulki a bisansa. Ga mu da dokokinmu, ga mu da irin samfuri mu na mulki, ga mu da dabarunmu na zaman duniya, ga mu da al'adunmu wadanda su ke ababan sha'awa.

Abin da kawai su ke bukata, shi ne a daidaita su da zamani. Ko da shi ke wadansu daga cikin al'adun wajibi ne a tuge su dungun don tafiyar ta yi dai dai. Wajibi ne mu buda kofon mu, domin sababbin dabarun zaman duniya su sami shiga.

Gurina shi ne Arewa ta canza, ta zama sabuwar Arewa ta zamanin yanzu. Ba abin da raina ke dar dar a gare shi, sai kada

a yi kuskure, a gina wata irin Arewa mara asali, wadda za ta zama jemage, ita ba tsuntsu ba, ita ba dabba ba. Daga nan fa Abubakar Tafawa Balewa ya ci gaba da

gumza, can ya ce, *"To Arewa gafara sa! Akwai wadansu mutane wadanda su ke cike da yunwar su ci mulki, wadada za su iya ruda tafiyarmu domin su su biya bukatunsu. Dole ne mu fito fili mu nuna wa Ingilishi, kai mu ma nuna wa duniya duka cewa fa wadannan mutane, wadanda suka nada kansu da Kansu a kan wai su ne shugabannin Nijeriya ne, ra'ayinsu baya wakiltar namu. Mu muna da shugabanninmu wadanda muka yarda da su.....

Yau ba ranar surutu ba ne ranar aiki ce.....

jihadin da ke gabammu, mu duka, shi ne ci gaban Nijeria ta Arewa. Jihadin da ke gabammu ke nan, da sarki, da manomi, da kowa da kowa. Muna roko Allah ya ba mu basirar da zamu yunkura gaba daya kafada na gugar kafada"

Farkon Sabuwar Arewa

To kunji farkon Sabuwar Arewa. Na tabbata ba ni kadai ba, duk Baturen da ke wurin ya girgiza ga wannan jawabi.

Masu zaton jam iyyar N.C.N.C. ta sami Arewa ke nan suka ga ashe sun yi kuskure. Masu zaton karfin mulkin sarakuna sai

Mahadi, su ma sun yi kuskure. Masu zaton Arewa damo ne sarkin hakuri, za ta zauna ne haka nan, kwado ba ka cizon kowa, su ma sun yi kuskure. Kaka-tsara-kaka! Ko mutum ya yarda ya juya tare da zamani, ko kuwa zamani ya juya ba tare da shi ba. Bayan wata biyu sai aka kira taron Majalisar Dokoki ta Nijeriya. Majalisar Sarakuna ta Arewa, ta zabi sarakuna hudu don su je Ikko su wakilce su cikin wannan majalisa.

Cikin sarakunan hudu da aka zaba, uku daga cikinsu duk abokaina ne, su ne Sarkin Gwandu, Sarkin Katsina, da Sarkin Abuja. Da zuwa, ba a yi wani dadewa ba, sai ga Abubakar Tafawa Balewa ya kama gaba, yana janye da rundunar Arewa ta kwatan girma. Ya fara da murya mai karfi, yana cewa, *Wajibi ne a baiwa jama'ar Arewa dama su da kansu su shirya mai fissa su. Kuma wajibi ne a zana iyakacin mulkin Sarakuna.

Kowa ya san iyakacin matsayinsa Ya karkata murya, a Cikin hikima, ya nuna

cewa Arewa ba su yarda da N.C.N.C. ta wakilce ta ba. Ya ce Arewa mazaje ne, ba su bukatar wani ya yi musu yakin kwatar girma. "Ba mu son mulkin kai yanzu, za mu bude shi sa'adda komi ya nuna. Ba ga rokon mulkin kai za mu tsaya ba, za mu ma yako shi ne, idan lalama ba ta bayar ba. Amma idan Ingilishi suka kuskura, suka fita Nijeriya yanzu yanzu, to mu mutanen Arewa, za mu CI gaba da kabbararmu ta yaki, muna tafe muna cin kasashen Kudu har sai mun kai tekun. Kamar yadda dai muka fara, Turawa suka zo suka tsare mu. Wannan magana fa, sa'adda Tafawa 'Balewa ke yin ta, ai sai wanda ke wurin. Kun san a yake yaken Filani, da suka danna daga Arewa zuwa Kudu, mil 150 kawai ya rage musu su kai Birnin Ikko da ci. Wannan jawabi ya kada kowa a cikin Majalisa. Majalisa ta ga abin mamaki, cikin dare daya ga Kwadon da ba ya cizon kowa zai zama kura. Wannan duk ya faru ina Razdan na Neja a Mina.

Daga Minna Sai Sakkwato

Na koma Sakkwato a kan matsayin Razdan. A nan nanyi sababbin bokai. Tun a Yawuri na fara sabawa da Sarki Abdullahi. Shi Sarkin Yawuri Abdullahi, sarki ne gwanin mulki. Tun shekaru da dama ya ke rike da kasarsa ba tare da bukatar wani di o ba ya zauna tare da shi. Shi Sarkin Yawuri, Abdullahi oga ne, isasshe. Ba ya tsoron fadin ra'ayinsa gaban kowa! Sarkin Yawuri, Abdullahi, mugun madambaci ne ga wanda duk ya ga ra'ayinsa zai soki abin da zai jawo wa kasar Yawuri daukaka ko zai jawo mata arziki.

Yana da da, wai shi Tukur. 'Dan nan kamar kwayar ido ya ke ga Sarkin Yawuri. Amma yana da gaskiya. Tukur ya isa da!

Shi Tukur a Kolej ta Kaduna ya yi makaranta. Tukur ta kowace fuska ka dube shi, sai ka ga da ne magajin baba. Haka kuwa Allah ya kaddara al'amarin. Bayan rasuwar Abdullahi, sai aka yi wa Tukur sarki.

Sakkwato gari ne mai zafi. Ga ta babu abubuwan nishadi irin wadanda za su ba Turawa sha'awa. Amma duk da haka kowane Bature aka wo canjinsa zuwa Sakkwato, sai ya ga kamar garin ya yi masa sihiri, sai ya zama ba in

da ya ke so sai can. Amma kila ba wani abin sihiri ba ne. Su dai Sakkwatawa, in dai har Allah ya sa suka amince da kai, to kai kam, kakarka ta yanke saka.

In Sarkin Musulmi ne ka gamu da shi a fada, in ma'aikaci ne ka gamu da shi a ofishinsa, in manomi ne ka gamu da shi a fadamar shinkafarsa, in masunci ne ka gamu dashi a wurin sunsa, in dai har kai Baturen ka yi sa'a, ka karbu gare su, shi ke nan sun dauke ka Basakkwace. Sai ku zauna kamar uwa daya uba daya da kai da su.

Ana nan, a cikin watan Nuwamba, 1947, Gwamnan Nijeriya, Sir Arthur Richards ya gama aikinsa a Nijeriya. Abisa ga jagorarsa, mulkin Nijeriya, irin samfurin da Gwmna Lugga, Lord Lugga, ya maida Nijeriya al'umma guda sai hasho ya wayi gari yana mayar da Nigeria alumma guda.. Siyasa irin ta zamani, wadda ada sai su wane da su wane suka santa, sai ga shi yanzu ta fara zama ilmin kowa.

Maso zama da kai yayi Sallah

Bayan tashin sir Authur Richards, sa dinaka baiwa Sir John Macpherson ragamar mulkin Nijeriya. Abin farin ciki, yana hawan wa gado, sai ya ce zai fito rangadin Nijeriya ta Aeewa. Abin farin ciki kuma shi ne da ya ce da Sakkwato zai fara bisimilla, watau inda ni ke razdan. Ran da zai iso na ga abu! Yadda sarakunan Sakkwato suka shirya masa tarba, ai sai kallo! Duk karkara ta cika da doki. Sai gumzar ingarmu ka ke ji, da haniniyarsu,-Amirul Muminina, Sarkin Musulmi Abubakar ya tinkaro! Maso zama da kai ya yi salla!

Ban iya kidayawa ba, amma a kalla, doki alfen, dubu biyu, sun dafo shi. Kowane mahayi ya ci ado irin na azo a yi kallo. Amma shi Sarkin Musulmi ga ya can sanye da riga fara, kila ma ta alawayyo ce, irin ta malamai, Da ma al'adar ke nan.

Amirul Muminina ba ya ado. A bisa kansa ga laima sai kada ta a ke yi. Duk karkara ta rude! Bayin Sarki sai tabin dawaki su ke ta yi ana kai masa jinjina. Dogarawa suna karbawa-A gaisheku!

Da ma tun kafin ya iso, Magajin Farai ya ba da labari a cikin farai cewa ga "Amirul Muminina nan ya tinkaro. Maroka na kirari "Maso zama da kai ya yi salla, jikan Mujaddadi"!

Bayan wucewar Sarkin Musulmi, sai Sarkin Gwandu, sai na Argungu, sai na Yawuri. A bayansu su ma a kalla a sami jimlar doki dubu. Na tuna a wannan lokaci ne Gwamnan ya waiwayo ni, cike da farin ciki, ya ce **Wata rana, ba da dadewa ba ina fata Mai Martaba da Daukaka, Sarkin Ingila, shi ma zai ga wannan al'amari da idonsa"Ka ji magana kamar ta malamin duba. Domin shekara takwas ba su cika ba, sai ga Sarauniyar Ingila a Kaduna, tana kallon Taron Daba. Taron dawaki irin wanda Nijeriya ba ta taba ganin irinsa ba. Haka ci gaban Nijeriya ya yi ta ci gaba, a gurguje, ba a tafiye ba. A sa'an nan Kolej ta Katsina, wadda ta komo Kaduna a cikin 1938, jimlar daliban da ta haifa duka duka ba Su fi dari uku ba. To daga cikin wadan nan 'ya'ya kamar dari uku, nan ne muka sa ido mu sami wadanda za su shugabanci wannan Sabuwar Nijeriya. Ana nan, kamar al'amarin zai tafi Salamun salamun, sai wani babban abin bakin ciki ya abku a Sakkwato. Wannan al'amari ya auku ne, tun ban zo Sakkwato ba, tun ina razdan a Mina ya auku. Ga al'amarin.

A wannan lokaci, an rigaya an sanya Sardauna, daya daga cikin Yayan kwalej ta Katsina, ya zauna Gusau don ya rage wa Sarkin Musulmi kananan ayyuka wadanda ba dole ba ne a ce sai an je sakkwato. To a wannan zama na Sardauna a Gusau, rikicin jangali ya abku, har aka kai ga kama Sardauna akan yana cikin wannan rikici. Aka kai shi Majalisar Sharia 'ta Sarkin

Musulmi, aka yi masa shari'a. Shari'a ta hukunta daurin kurkuku a gare shi. Daga nan ya daukaka kara zuwa Babbar Kotun Nijeriya, Supreme Court. A ka bi magana aka ga ba shi da laifi, aka sake shi. Abin bakin ciki kuma da ya biyo bayan wannan al'amari shi ne, ko da shi ke ba a sami shi Sardaunan da laifi ba, duk da haka mikin da wannan al'amari ya haddasa tsakanin Sarkin Musulmi da Sardauna ya dade bai warke ba.

Akwai wadansu mutane a Sakkwato, wadanda ba abin da su ke kokari a kullum sai su yi ta fama mikin suna hanashi warkewa. Sana'arsu ke nan!

Bata Gari

Ni a gani na ba abin da ya bata mulkin sarakunan Arewa a wannan lokaci, sai yardar da suka yi shedanun mutane suka kewaye su. Ga su nan wadanda ba su da wata sana'a, sai zuga sarakuna da kumburasu. Su tsugunna su kulla karya wannan zaure, su tashi su je wancan zaure, su tsugunna su kulla wata. Su harda wannan dan'uwa da wannan. Su shuka

rashin yarda tsakanin wannan ma'aikacin en'e da wannan. Su shuka kiyayya da gaba tsakanin manya. Mutum ko ya ce zai rika tofar da abinda suka cusa masa, kome wayonsa, sai ya hadiye wani abu, kome kankartarsa. Ni da Allah ya ba ni sa a,

sai na zama da Sarkin Musulmi, da shi Sardauna, kowanensu ya amince da ni. Amma duk da haka in na yi kokarin dinke wannan Baraka ta tsakaninsu yau, kafin gobe da sabe, wani ja-irin ya je ya keta wata sabuwar barakar. Ana nan haka, ta ci ba ta ci ba, ina Ikko wajen shawara, sai ga waya an aiko cewa Wazirin Sakkwato, Abbas ya rasu.

Ko da shi ke ya dade kwance yana rashin lafiya, duk da haka rasuwarsa ta girgiza mu. Mutun ne mai kwarjini, wayayye, kuma gwanin mulki. Matsayin darajarsa a Arewa, yana dal-dai da sarkin yanka mai daraja ta daya. Tare da shi sarakuna su kegwagwarmaya a Majalisar Sarakuna ta Kaduna. Ya san yadda ya ke jawo hankalinsu ga al'amarin duk da ya tashi rikicewa. Sabo da haka, da jin labarin rasuwar, nan da nan na rabu da majalisa, na shigo jirgin sama na nufo Sakkwato.

Babban abin da ke gabammu na rikici, shi ne zaben wanda zai gaje shi a Majalisar Nijeriya ta Ikko. Ko shafawa makaho ya yi, ya san ba wanda ya cancanci wanan wuri sai Sardauna.

Amma rikicin shi ne, kafin a zabe shi tilas sai ya zama daya daga cikin masu zaben. Domin kuwa a ka'idar zaben, masu zaben tsakaninsu ne su ke zaben daya. A lokacin nan shi Sardauna yana shirin zuwa Kaduna wajen taron shirya Ka'idodin Mulkin En-e En-e. Sarkin Musulmi ya aika masa ya zo ya shiga Cikin masu zaben Wakili. Za ka yi zaton zai zo a guje, amma ina?

Ai sai da muka yi yaki mai tsanani kafin ya yarda ya shiga. Hasali ma, sai da na aiki wakilina babban Di'o, Charles Michie, ya je suka tukka da Sardauna, kana ya ciwo kansa. Aka sa shi cikin masu zabe, aka zabe shi. Sabo da haka a cikin watan Jainairu, 1949, wannan gagarabadan Arewa, ya sami kujera a cikin Majalisar Wakilai, ka gani Allah ya kaddara shi zai rungume Arewa shekara da shekaru.

A Sakkwato, a wannan lokaci ne suka fara farkawa daga barcinsu na siyasa. Suka fara kishin Arewa, tukunyar rikici ta fara tafasa. Can Kudu kuma, kamar yadda mu ka ce a baya, ga Zik yana ta kokari ya farkar da kabilarsu ta Ibo, yadda zasu gane cewa, ba ta bayan wata kabila ta Nijeriya. Yana gaya musu cewa asalinsu da tarihinsu abin alfahari ne a gare su. Ga haske nan da daukaka sun fuskanto su.

A kusan wannan lokaci ne kuma Cif Obafemi Awolowo ya dawo daga Ingila. Shi kuma-Jam'iyyar Kabilar Yarbawa -Egbe Omo Oduduwa, a sa an nan sai kara sakin saiwa ta ke yi, tun ba a Lagos da Ibadan ba. A Arewa kuma, masu ilmin zamani, sun fara yin dabur, suka kafa wata jam'iyya wai ita "Katsina College Old Boys Association". Amma da ya ke ba su da yawa, kuma wadansun-su sarakuna na harararsu, sai halshen wutar ya mace, amma garwashin wutar na nan yana ta ruruwa a kasa. Daga nan da wannan garwashi ya ruru sosai, sai ga wani sabon halshen wutan, bul, ya bullo, shi ne *Jam'iyyar Mutanen Arewa watau Northern Peoples Congress.

A ran wata Lahadi ne, abu ya zama kamar an gama baki, sai yan Arewa na Zariya, masu ilmin zamani suka yi taro a Zariya, a karkashin shugabancin Dokta R.A.B. Dikko. A ran nan kuma yan Arewa, masu ilimin zamani na Kaduna, suka yi irinsa a karkashin shu-gabancin Mr. Rafi, wani dan Arewa, sifeto na jirgin kasa. A lokacin nan, su biyun nan, su ne kadai 'yan Arewa da suka kai matsayin jami'i, Senior Service. Su duka biyun, burinsu Su kafa jam'iyyar siyasa, amma su sanya mata riga ta zamna

kamar jam'iyyar daukaka al'adarsu. 'Daya daga cikin jigogin wannan motsi, shi ne Mallam Abubakar Imam. Da kafa Jam'iyyar ma sosai, yadda ta rungumi dukkan kasashen Arewa, shi suka zaba ya zama Babban Ma'aji.

Arewan Me? In Ji Kudu

A wannan lokaci, kusan duk manyan jam'iyyun Nijeriya, ba wanda ya kula da yan Arewa ko da suka kafa wannan jamiyya tasu. Kudu na ganin su kamar 'yanki ne da za a iya take wa a Wuce. Yan siyasa na Ibo suka yi ta hawan Yarbawa suna yi musu kaca kaca a cikin jaridarsu Pilot.

Suna cewa sai sun murkushe wannan jam'iyya ta kabilar Yarbawa. Daga fada na jaridu, har abu ya fara kai ga fadan ware dantse. Yarbawa suka ga abin ba na wasa ba ne, su kuma suka mika, suka ware nasu dantse. Kowace jam'iyya ta kafa wata jam'iyya ta samarinta a karkashinta yan ta kife!

A cikin 1949, rikici tsakanin Ibo da Yarbawa ya nausa har Gusau. A lokacin nan ba a gama sanya wayar telefon ba zuwa Sakkwato. Ran nan, da safe, sai Sarkin Musulmi ya buga mani waya ya ce ya sami sako daga hakimin Gusau cewa tsakanin Yarbawa da Ibo wadanda ke zaune a Gusau ba lafiya. Ina gama jin wannan, sai ga wasika daga sarkin Yarbawa na Gusau, yana rokon a taimake su a tsare masu rayukansu. Ana nan kuma sai ga takarda daga wani kanti na Gusau, suna sanar da ni cewa duk addunan da ke kantinsu an saye ! **Tashin hankali ya zo!**

Daga nan fa, nan da nan, aka yi wa 'yandoka da 'yansanda dabur, aka kwaso su cikin motoci zuwa Gusau. Gari na wayewa, da mutanen Sabon Garin Gusau suka farka barci sai suka sami garinsu kewaye da dawaki, ga yansanda da hulunan karfe. Can a tsakanin su ga di'o, Davit Muffet bisa wani katon ingarma. Da ganinsa ka ga abin tsoro, do da ma shi kansa katon gaske ne. Yarbawa sai murna! Kowa ya san wannan runduna, wadda ta yi wa Sabon Gari ba ta zo da shirin wargi ba. Nan kura ta kwanta.

Ina nan, ba zato ba tsammani, sai aka ce wai zan Koma Kano in zama Razdan. Zan dauki matsayin Fetherstone wanda zai yi ritaya. Na tambaya ko za a barni in dan kintsa yan ayyukan da na fara a Sakkwato ? KO amsa ba a bani ba.

A wannan wata na Disemba aka kira taron Majalisar Wakilai, sai ga ni

shugabancin majalisar ya fada kai na. Domin da ma, Razdan na Kano shi ke zama shugaban Majalisar. In da na yi arziki, sai na iske wani tsohon abokina a Sakkwato, Mallam Umaru Gwandu shi ke AKawun Majalisar. Na kuma iske duk ya rigaya ya karantu ga rikice rikicen yadda a ke tafiyad da majalisa. A cikin karshen watan Janairu, 1950, kuma muka koma Kano sosai-Jalla Ikra Manyan Hausa!

Lardin Kano a sa an nan yana da mutane fiye da miliyan uku, ga hanyoyin ciniki irin na kantuna. Sabo da haka, shirin da Gwamnati ta yi na gyaran kasa, ya mika kusan in ce, abin da aka yi da abin da a ke yi, ba shi bukatar wani gyara mai yawa. Abin da kadai ya fi damuwata shi ne yadda aka maida dukkan karfi ga ciyad da Birnin Kano gaba, aka bar garuruwa na waje a baya kwarai.

Zuwa Enugu

Ana nan, da shi ke yanzu ni ke shugaban Majalisar Wakilai na Arewa, sai taron Majalisa ta ja mu zuwa Enugu.

Ka san da farko, a cikin tsarin Gwamnan Nijeriya, Sir Arthur Richards, in an yi taron Wakilai na duk Nijeriya a Kaduna, sai kuma a yi a Enugu, sa an nan a yi a Ibadan, ana juyawa.

Wannan zuwana taro a Enugu, nan na kara gane wannan irin tsarin mulki na Richards. Ka dube ni, duk da dadewata a Nijeriya, wannan shi ne farkon zuwana Enugu. Wannan ju-JJuyawa, ya zama kamar shiga makaranta ne ga wakilai. A lokacin da muka isa Enugu, wata hudu ke nan da suka gama wani mummunan tawaye na masu hakar kwal a Enugu. Wandaa cikinsa har aka rasa rayukan wasu masu ginar kwal din.

Aiki na biyu kuma da na ga ya fuskanci Nijeriya, shi ne yadda kabilun nan za su gama kansu ba a majalisa kawai ba, har a waje bayan an tashi shawara. Domin kuwa, ban da abin da na koya a cikin Majalisa, sai na ga kuma wani sabon ilmi sa adda muka taru shan lemu da maraice. Su sauran wakilai sun saki jikinsu, suna ta nishadi, galibi kowanne ga kwaf na giya a hannunsa.. Amma wakilan Arewa da ya ke su, galibinsu Musulmi ne, masu rike da

addinin kam, kam, duk nishadin da a ke yi, sai na ga sun gundura, domin su ba abin

da su ke sha sai lemu. Sun kuma sha har sun koshi. Wadansu giya ta kamasu suna sharholiya, su kuwa na Arewa na so a tashi !

Ran nan a cikin Majalisa wani tashin hankali ya kusa faruwa. Ka san mu wakilan Gwamnati, galibi aikin mu sai kuri'a. Amma ba mu jayayya da wakilan kasa. Ran nan cikin Jawabin Zik, ko me ya ke nufi? Sai ya ce "Itachen yanci".. wanda aka ba shi ruwa da jinin azzalumai,. Tree Liberty was watered by the blood of tyrants, Sakataren Gwamnati, Mr. Foot, wanda yanzu ake kira Lord Caradon, ya fuskanci Azikiwe da ya ba da bayanin abin da yake nufi game da wannan kalami. Amma shi Azikiwe ya kiya. Da ak kare shawara na koma garimmu na yanzu, Kano.

Alhaji Alasan Dantata Ya Shiga Majalisa

Na sami Kano cikin wani babban rikici. Birnin kamar ace yana rabe ne kashi biyu. Ga hayin Filani, watau inda masu mulki su ke, ga kuma hayin Habe, in da Kanawa na asali su ke.

To tsakaninsu sai na samu babu shiri sosai. Sai dai karfi ne ke danne da tankwasa. Sabo da haka na shiga kokari ga baiwa Sarkin Kano shawara ta ya yarda ya sanya Haben nan a cikin Majalisarsa. Niyyata, ta haka za a fara karya shingen nan.

Sarkin Kano, bayan kamar shekara guda ina katakka, hasali dai, daga baya ya yarda, ya sanya wani mashahurin dan kasuwa, wanda a ke kira Alhaji Alhasan Dantata, ya shiga cikin Majalisarsa. Amma duk da haka, mutanen Sarki da yawa, ba su so ba da Sarki ya aikata wannan. To in da aka yi sa'a, shi Alhaji Alhasan Dantata, dattijo ne, mai gaskiya da rikon amana.. Duk kantunan Turawa sun amince da shi, iyakar amincewa. Sabo da haka ya zama mai arziki, wane, tun a wannan lokaci. Da ya rasu, ya bar kudi tsaba, fiye da fam sulisin miliyan.

Wannan dan motsi na sanya Alhaji Alhasan Dantata a majalisa, dattijan

hayin Habe sun yaba da ita. Amma ya'yansu matasa, su gani su ke yi tsugunne ba ta kare ba. Wannan dan abin da aka yi ko kusa bai ishe su ba. Su ba su ki ma a ce suna da karfin da za su kwace mulkin Kano ba duk gaba daya daga hannun Filani.

Sarkin Kano Abdullahi Bayaro

In mutum ya dubi rikice rikicen da ke tafasa a Kano a lokacin, sai ya gane cewa abin da ya sanya zaman lafiya a garin shi ne samun Sarki irin Abdullahi Bayaro. Ga shi dai ya tsufa, amma hikimar mulki, da wayon tafiyad da shi, sai wanda ya zauna tare da shi zai iya fahintarsa. Ga shi da ilmi

mai zurfi na Muhammadiyya. Ba abin da ya ke Bata masa rai kamar yadda ya ke ganin halin yaran zamani na ta lalacewa.

Yara ba su girmama manyansu. Ba abin da suka sa gaba sai Su sami kudi su sheke ayarsu. Kowane mako, Sal ya fito kofar Kudu, ya zauna a filin Allah. Mace ko namiji mai kuka ko kara. ya kawo gare shi kai tsaye. Bawan Allah! Ga shi a fili kokarin taimakon Jama a, amma a yadda muka sami rahoto, an ce wai yana tashi, sai fadawa su jujjuye duk maganar da aka yi, don a ba su rashawa.

Abin tausayi, in an gaya wa Abdullahi Bayaro haka shi ba shi yarda. Shi a ransa ya amince da cewar wadannan da ya ba amana a haka, ba za su ci amanarsa ba. To ga shi ya tsufa, kuma jama arsa na son sa kwari, har ma duk wani laifi da za ka zata nasa ne ba za a gaya maka ba. Jama'arsa su ba su ganinsa da wani digo na laifi. Mu kuma Turawan mulki ga labarai barkatai Sun cika kunnuwanmu. Amma duk da haka, muna ganin duk wani babban gyara da za a ce a kawo a cikin mulkinsa, ya kamata a yi masa mutunci, a yi masa kara, a dakata da gyaran sai bayan ransa. Da ma duk abin zargi wanda

jama'a ta ga ya abku, sai su ce laifin Ciroma ne, babban dansa, mowarsa. Amma duk abin da za ka ji an ce maka laifin Ciroma ne in ka lalaba sai ka kasa samun abin kamawa da karfi har yadda mutum zai yi wani abu wanda

kowa zai gani.

Ana nan dai, ina kara jimawa a Kano, ina kara gane cewa kome ne ne za a ce dai, Ciroma shi ne ginshikin mulkin En-e ta Kano a lokacin. Hakika da mutum ya gama ido da Ciroma, sai ya ga yana tare ne da basrake, sarkin yanka, ba ma'aikaci ba. Amma kuma can karkashin zuciyarsa, kome ka zata gare shi, za ka iske shi mutum ne haziki irin na aje a bada labari. Ga shi ba ya da kasala. Abin da ya dage kansa, har ya fahinta cewa a ganinsa shi ne gaskiya, to ya dage ke nan.

Amma in har ka samu ya yarda da kai, ya ba ka amana, shi ke nan, ka sami aminin zaman duniya. Ya yi aiki mai yawan gaske wurin kokarin tabbatadda majalisun hakimai.

Hasali ma dai, kome ka ji ana fadi a bayansa, in ka gan shi cikin jama'arsa, sai ka ganshi dan Sarki ne abin so.

Na Yi Karo Da Fishin Abubakar Tafawa Balewa

Ina Kano zamana sai Cif Kwamishina na Arewa, Thomp-stones ya tafi hutu, sai kara ya fada kaina, ya zama ni zan je Kaduna in rike matsayinsa. Na dawo Kaduna na karbi

aikinsa, akan zan yi wata uku. A wannan lokaci tarko ya kamani, ya zama ni zan wakilci shawarar Majalisar Wakilai.

Ban yi sa'a ba, na yi karo da hushin Abubakar Tafawa 'Balewa da mataimakansa. Ran nan da wakilai suka fara wasan kura da tsarin mulkin en-e na lokacin, ai sai ka ce ni ne ma mulkin na En-en. Ga ni tsugunne bisa kujera, wai ni Cif kwamshina, suka kama jifa, da suka, da zargi, da halbin tsarin mulki En-e na lokacin.

Cikin jawabinsa, shi Abubakar Tafawa, da ya tafasa sosai, sai ya fara al adan nan tasa, da ya saba yi in ya tafasa. Ya na magana yana sabe hannun rigaga. Kamar dai wanda zai kai naushi! A can ya kai ga cewa, "Rokona a yi maza a yi gyara, kada a jira sai anfa kawunan mutane suna bingira a lambatu. Ni ba burina a rushe ba, burina a gyara zama. Ba za mu karbi a ci

gaba da zama yadda a ke a yanzu ba.

Lord Lugard, shi ya kawo irin wannan samfuri na mulki Indirect Rule. Amma da ya kawo shi, na tabbata, bai yi nufin ya cigaba da zama ba din din din. Gwamna Lugga ya Karfafa cewa kome za a yi, cikin wannan samfuri nasa na mulki, a rikayi ana saurarawa ra' ayin jama'a. Amma a

yanzu, wane ra'ayi a ke saurarawa daga talakawa. Duk wanda ke zaune bisa karagar mulki, lallai, lallai, a sanya shi

ya gane cewa shi ne baran jama a, ba jama'a ne barorinsa ba. Jama'ar nan su ke cishe shi, su ke tufashe shi. Wajibi ne

kuwa ya bauta musu a kan haka. A ce an bar Sarki ya yi mulki, wahadahu la sharika lahu, babu mai ikon ce masa komi, a sani wannan ya soki hanyar mulki ta Musulumci.

Karfin mulki sai a cire shi daga hannun mutum daya, a sanya shi ga hannun "Sarki Cikin Majalisa". Su kuma yan majalisar

a zabe su. Kada Sarakuna su ce za su yi zaman doya da manja, da ya'yansu wadanda suka yi makaranta". Daga nan

ya juya bakin bindigarsa ga zalumci da cin rashawa. Ya ce Ku Turawa tilas ne ku hakura ga figarku da mu ke yi yanzu, in kuna so nan gaba ku cancanci yabonmu".

Makasudin maganarsa dai shi ne ya na rokon Gwamnati ta sanya wadansu su zo daga waje, ba nan kasar ba, su binciki

irin tafiyar da mulkin En-e En-e ke yi a lokacin nan, don su daidaita fafiyar ya bi tare da zamani.

Gwamna Ya Yarda

To, da Gwamna Thompsones ya ji wannan roko, sal ya yi na am, amma abin da bai yarda da shi ba, shi ne a ce za a kawo masu binciken daga wani wuri. Da aka waiwayi Abubakar Tafawa Balewa da wannan gyara ga rokon

da ya yi, nan take ya yarda. Da ma shi Abubakar Tafawa Allah ya yi shi, ba mutun ba ne mai juyayyen kai. Yace shi dai abinda yake so shine ayi wani abu, kuma ayi shi da sauri.

Kai wannan magana ta isa ta sanya yabon jarumtar Abubakar Tafawa Balewa, ya yi mana kaka-tsara-kaka. Ya kekketa dukan abin da mu ke tsoron ketawa. A fili muka gane wadannan laifuffuka da ya zazzana. Muka ga bamu da ta cewa, tilas ne mu nada gammo, mu dauki da dama daga cikin laifuffukan da ya fada. Da ma akwai Turawan Mulki da dama a kasar nan da suke ganin gane mulkin En'e baya tafiya yadda ya kamata.

Mun sani ana ayyuka da dama na gyara mulkin En-e, fiye da yadda Abubakar Tafawa Balewa ya sani, sai dai cigaban ba daya ya ke tafe ba. Kowane lardi da gwargwadon nasu ci gaban. A maganar zalunci da karbar rashawa kuma, ba ya game dukkan kasan ba ne. Kowane lardi da gwargwadon iyakar laifinsa. Ina zaton ko shi kansa Abubakar Tafawa Balewa, wannan magana ta girgiza shi.

In mutum ya dubi nauyin wadannan maganganu, gundun gundun da ya yi, da wannan bom da ya buga, zai tabbata cewa lokacin jana'izar samfurin mulkin da zai ba Sarki dama, ya yi mulki wahadahu lasharika lahu ya zo. Watau 'Sole Native Authority System'. Domin kuwa in ka dubi Abubakar Tafawa Balewa, sai ka gane cewa shi dai ba mai kankanba ba ne. Ga shi kuma ya fito daga can kauye, kuma matsayinsa na malamin makaranta ne. A ce mutum irin wannan ya hau gungurmin dutse, irin mulkin Njeriya ta Arewa a haka, lalle abin da ya yin nan ba karami ba ne.

Nan da nan aka shiga cikin bincike a ga abubuwan da aka aikata da abubuwan da ya kamata a aikata amma ba a aikata ba. A ka sanya wani babban Razdan, Mr. K.P. Maddocks ya shugabanci wannan bincike. Yawancin aikinsa ba a Kasashen Musulmi ya yi ba. Aka gama shi da wani gogan kuma, Mr. Douglas Pott. Shi kuma a sa an nan a Kano ya ke. Kuma asalinsa mutumin Afrika ta Kudu ne. Sabo da haka, a wajen zargin irin mulkin ingilishi, bakinsa ba ya da takunkumi. Da ma babban abin da ake yabo ga Mr. Pott, shi ne yadda ya ke iya cin nasara da sauri wajen kulla

abuta da amincewa da 'yan Arewa da suka yi karatun Turawa. Ga shi

kuma Bature ne mai son wasan polo, sabo da haka ko an tashi aiki, yana tare da yan Arewa. John Purdy, da David Lloyd Morgan,

wadanda suke aiki a Kano, kuma raayin su na Son ci gaba ne, sai na same su, muka shirya abubuwa da dama na abin da zai tarbi gaba. Bani iya cewa mun shirya a aikace, amma ina iya cewa mun Shirya a rubuce.

Mallam Maitama Sule

Acikin yan Arewa, babban lan tawaye a lokacin shi ne wani saurayi, malamin makaranta, wanda a ke kira Maitama Sule. Tawayensa shi ne ga abubuwan da ake aikatawa irin wadanda bai yarda da su ba. Ba abin da bai yi ba. Ya watsad da aikin makaranta na En-e ya shiga Siyasa gadan gadan, amma Mr. Douglas Pott da John Purdy suka ciwokansa da kyar.

To, ga dara ga dare ya y1di! Wane irin tunani za yi a lokacin nan, a kasa kamar ta Kano? Ga jama'a fiye da miliyan uku duk suna karkashin sarki guda, suna kewaye da abinsu a cikin girmamawa, da kawatawa, da kambamawa, irin na sarakunan da can na tarihi. Duk kuwa ba a bisa tilas ba suke bin sarkinsu. Haka su ke son abinsu ya zauna. A ce fa mu 'yan Turawan da ba mu fi a kidaya ba, a ce za mu karya wannan, ka san ba karamin aiki ba ne. Kun san da ma can, Musulunci a Turai, ba farin jini gare shi ba. Amma duk da haka, da dukkan mai hassadar Musulunci a Ingila, da mai hassadar irin tsarin mulkin Musulmi a Nijeriya ta Arewa, da zai zo nan Arewa ya ganam ma idonsa, da ya fi iya gane abubuwan yabo da ke ciki, da kuma abubuwan zargin da ke ciki, irin wadanda ya kamata a gyara.

Kowannenmu ya yarda a kan lokaci ya yi, har ma ya so ya wuce da ya kamata mulkin Kano da na sauran kasashen Nijeriya ta Arewa su sake zama. Amma ko an raina mana, muna iya nuna cewa, muna iyakar kokarinmu ga abubuwan da za su taimaki talakawa. Sai dai ci gaban kasan ne ya ke tare agurguje. Tilas kome za mu yi mu rika yi muna tsoro, don ba mu san abin da zai biyo baya ba..

A Cikin watan Yuni 29 gare shi, 1951 a ka ajiye shirin mulkin Nijeriya a gaban Majalisar Wakilai ta Ingila. Shikenan, dikar ayi zabe ta fara aiki.

A cikin wadannan wadannan watanni, jamiyyun siyasa na ko ina a Nigeria suka fito fagen fama kokawar neman girma. Watakila sai ince, babban abinda ya auju a wannan lokaci shi ne kafuwar Jam'iyyar Action group, gan gan. Wannan jam'iyya tana karkashin wani gwanin siyasa, Mahaifinta kuma mareninta, Obafemi Awolowo, wanda na ba ku labarinsa a baya.Tun a wannan lokaci wannan gwarzo ya rigaya ya nuna kansa, akan cewa shi gwani ne na siyasa.

Arewa kuma, Jam iyyar Mutanen Arewa, ta fara fitar da Lahbin hakora. Sai dai abin tausayi, wannan lokaci ba ta da jaridar kanta. Ba ta ma gama shirya hanyar samun kudi ba. Ainahin ilmin ma na tsarin shirye shiryen siyasa ba ta riga ta kware a ciki ba. Amma duk da haka ta sami itace mai karfi Sa'an nan ta dare a kansa. Ta ce ita burin ta ta dinka Arewa ba ta watsata ba, ta gyara zaman irin samfurin mulkinta, ba ta tuge shi ba.

Aliyu Makaman Bida

Wannan buri na N.P.C., Sai ya zama kishiyar abokiyar kokowarta a Arewa, watau NEPU. Abinda ya nakasa Jam'iyyar NEPU shi ne a cikinta babu wadanda suka yi zurfi a karatun Turawa. Hana rantsuwa, sai kamar su Mallam Aminu Kano, shugabanta. Shi ma a da malamin makaranta ne, abokin Abubakar Tafawa 'Balewa, abokin Abubakar Imam, kuma abokin Aliyu Makaman Bida. Shi wannan Makaman Bida, mutun ne mai ra'ayin kansa, ga dimbin gwaninta wajen shirya al'amurra. In ya so, mutun ne mai dadin sha'ani. Amma tun yana makaranta har zuwa yanzu, bai taba yarda da abin da bai yarda da shi ba. Wannan hali nasa shi ya sa tun da dadewa sarkinsa ke katakka da shi. Akwai lokacin da nayi kokari in lallashe shi, ya gane cewa da ni, da wadansu irina, duk muna da burin shirya sake zaman mulkin En-e En-e. Amma abin da mu ke buri shi ne wannan shiri ya zo ba da wuta ba, ba da takobi ba. Na fadi haka da burin ko ya yarda ya yayyafa wa hushinsa ruwa kamar yadda na so. Amma sai ya like wa ra' ayinsa har sai an sami nasara. In na duba baya, na ga abubuwan da suka faru, sai in ji

kamar dai in ce ban ci nasara ba. Domin kuwa ashe Allah ya riga ya kaddara cewa Jam'iyyar Mutanen Arewa ita ce za ta Cinye dukkan za be a Arewa, kuma ta rike Arewa. Duk shekarun da ta yi tana mulki, in ta yi cara ba zakaran da ke karɓawa. Da aka yi sa a sai Jamiyyar NEPU, a Karkashin shugabancin Mallam Aminu Kano, ta zama ita ce kadai ke takalar mata hanci. Wannan takala ya yi wa Jam'iyyar Mutanen Arewa amfani, domin ya kara mata kaimi, ya kara mata himma.

A wajen Jos kuma aka haifi wata Jam'iyya wadda aka sanya wa suna 'Middle Zone League'. Galiban wadanda ke Cikin wannan jam'iyya, su ba Musulmi ba ne. Kokarin su shine su gama kai kada musulmin Arewa su danne su.

Ita NEPU, in ka tace nata burin, Sai ka ga kamar ta kada gangar yaki ne tsakanin talakawa da mulkin Sarakuna na En-e. Ta haka ta girgiza tunanin talakawan kasan nan. Kome gwamnati ko en-e ta kawo, sai NEPU ta ce wa talakawa kar

ku yarda da su, cutarku a ke so a yi!

Alhaji Abdullahi Bayaro

A cikin watan Mayu, 1955 aka yi wata mummunar gobara a wani gidan sinima na Kano, mai suna El-duniya. Wani kwara ke da shi. Fiye da samari dari uku da talatin suka kone kurmus a cikin wannan gobara. Wannan al'amari mai tada hankali, ya gamu da tashin hankalin siyasa, wanda da ma ya ke ruwa a Birnin Kano. Nan fa muka ga abubuwa sun taba kwanciyar ran Sarkin Kano, Alhaji Abdullahi Bayaro, tabawa mai tsanani. Har in mutum na da hankali, da kuma lura, sai ya gane cewa Sarki ya fara fidda kaunar rayuwa a duniya. Daga nan, ni razdan, na fara tsoron labarin da za mu wayi gari da shi wata rana game da shi Sarkin. Da na hangi wannan abin firgita, sai na fara tunanin cewa in Sarkin ya rasu, ba shakka masu zaben sabon Sarki, Ciroma za su zaba, watau babban dansa, Alhaji Muhammadu Sanusi. Tun a lokacin na ga ya kamata in fara magana da Ciroma akan wannan abin da ni ke zato yana tafe. Na ga tun da fari ya kamata in yi kokari, in fitar

da shi daga cikin irin ladabin nan na al'ada, in sami sanin ainihin abin da ke karkashin zuciyar Sa.

Ran nan da shi Ciroma ya zo bariki wajena, kan wata shawara, sai na ja shi muka shiga yawo cikin lambun gidana, Kamar muna duba furanni. Na ce masa, Ciroma, tsohonka ba yaro ba ne, ya tsufa. Ina fata Allah ya tsawaita mana ransa. Amma kome sonmu, wannan al'amari a hannun Allah yake.

Ba abin mamaki ba ne, mu wayi gari wata rana, mu da kammu cikin rikicin zaben sabon sarki. Zaben Sarki ka san ba aikina ba ne. Ka sani aikin masu zaben Sarki ne na gargajiya. Ta yiwu su zabe ka. Ma fi karfin zatona ma kai zasu zaba. Ko da shi ke wannan magana tawa zato ne kawai na ke yu.

Amma wannan abin da zan fadi nan yanzu shi ba bisa zato ba ne, tabbatacce ne. Ga shi, Kana da abokan gaba da yawa a wannan Birni Sabo da haka ka sani, wajibi ne ka shiga kokarin aikata abubuwan da za su sa ka karbu ga talakawan wannan Birni. Sabo da haka, wajibi ne ka yi damara ka shiga himmar sauraren koke kokensu, da share musu hawaye. In ba ka yi haka ba, randa aka zabe ka Sarki, za ka gamu da tawaye a wannan Birni. Za a yi ta jefe jefe da duwatsu, jini zai gudana, har abubuwan da ba mu zato za su aukun, yadda ko an kai sunanka ga Gwamna, ba zai karbi zaben ba. Ina wannan magana, ina lura da idanunsa shi Ciroma, sai na ga suna sauyawa, alamar ya ji magana mai tada hankali.

Da ni da shi muka yi tsit, muna zulumi. Can sai shi Ciroma ya ce mani, kana da gaskiya, kuma ka sani zan rike abin nan da ka gaya mani ko da yausha. Daga ran nan muka buda wani sabon faifai na abuta da wannan mutum, wanda Allah ya nufa a gaba zai zama sarki, kuma gawurtaccen sarki a wannan Kasa ta Nijeriya ta Arewa.

Zaben Farko

A wannan lokaci ina tunanin gidana Kano, kuma muna tunanin zaben da ke tafe, da sabon shirin mulki. A sabon shirin mulkin, za a kashe Majalisar

Dokoki ta Nijeriya,

Legislative Council. A maimakonta za a sami Majalisar Wakilai ta Nijeriya. Cikinta za a sami wakilan Gwamnati shida, da kuma wakilai shida masu wakiltar wadansu harkoki, kamar su Kuza, da su Jiragen Ruwa. Sa'an nan kuma a sami zababbun wakilai dari da talatin da shida. Rabinsu kuwa duk daga Arewa za su zo. Ran da fa aka fara wannan zabe a Kano, an yi hayaniya da yawa. Amma duk da aka kare dai, abin da NEPU ta samu a lardin Kano, inda nan ne ma ta fi karfi, bai wuce a ce in da NPC ta sami mutane goma, su sun sami mutum daya ba.

A hanyata ta komawa gida, ina tafe ina tunani, sai na ga in mutum ya dubi wannan zabe gaba daya, jimlatan, sai ya ga abin ya zo da sa'a da farin ciki, a kowane lardi. Domin kuwa an yi sa'a an zabi irin wadanda ya kamata a zaba, gwanaye, masu iya daukar wannan kaya mai nauyi. Abin bakin ciki kawai shi ne da ba Mallam Aminu Kano a ciki. Bai sami shiga ba. Domin kuwa, da dai an sami mutum daya ko biyu masu cizon NPC a cikin majalisa, da abin ya fi sha'awa. Kuma da shi Mallam Aminu Kano ya sami shiga, da nauyin kayan zama wakili ya rage masa zafi. Nijeriya ta Arewa, tana bukaratar ta tsintsinci duk gwanayen 'ya'yanta, da ta ke iya tsinta.

Gwanintar Mallam Aminu Kano kuwa, ba boye ta ke ba. To an dai kare zabe, mun sami sukuni na maida hanka-limmu ga babban aikin da ke gabanmu. Ga shi Kuma ni likkafa ta yi gaba. Na zama Leftanan Gwamna na Nijeriya ta Arewa.

Ministocin da aka fuskantar a Jihar Arewa su ne Sardauna, shi kansa, da Aliyu Makaman Bida, da Mallam Bello Kano da Walin Barno. Cikin abokan nan na Sardauna, kun dai tuna labarin Mallam Aliyu Makaman Bida, kun ji Mallam Bello Kano, wanda ya zo daga majalisar sarkin Kano. Shi Bello Kano, mutun ne wanda ba ya son surutu, sai aiki! In ya duka aikin da ke gabansa ba ya ji ba ya gani. A can karkashin ransa, wanda ya sanshi sosai, zai gane cewa ya fi son aikin mulki da shiga siyasa. Muhammadu Walin Barno kuwa, shi daga majalisar Shehun Barno ya ke. Ko a Barno duk an sakam masa, har ma ana kiransa 'Archdeacon of Bornu'.

Daga majalisar sarakuna kuma, wadanda suka shiga ministoci, su ne Sultan Sarkin Musulmi, da Sarkin Zazzau Mallam Ja'afaru. A cikin razdantai kuwa aka sa biyu, Rex Niven daga Barno da Conrad Williams daga Zariya.

Bayan taron majalisa sai ni, a matsayina na Leftanan Gwamna, na kai ziyara lardin Barno. Dalili kuwa jita jita ne na danniya, da karbar rashawa, suka yi ta zuwa kunnena, har ma'aikatan Barno duk al'amarin ya dame masu. Na ga dole in aikata wani abu. Wannan ziyara ta ba ni dama muka yi maganganu da yawa da Rasdan din kasar Frank Humphreys.

Sa'ad da ina Maiduguri, na sadu da W.F. Jeffries, Baturen makaranta. Lokacin shi ne sarkin yaki da jahilci na Arewa.

Wannan aiki na yaki da jahilci na yi na'am da shi. Ba abinda ya zama abu mai farin jini ga mutanen Arewa, Kamar koya musu rubutu da karatu irin na zamani, a waye musu kai.

Da na yi sa'a sai ya zama Makaman Bida, ministan ilmi da abokansa, duk sun yi na'am da wannan buri, tun ba Sardauna ba. Wani mutum guda kuma da ya dauki makami a wannan yaki, shi ne Abubakar Imam, Edita na Gaskiya ta ri Kwabo.

Da ma a cikin Gaskiya Ta Fi Kwabo ya rigaya ya Kada gangar yaki da abin da ya rada wa suna ci uku wadanda suka damu Nijeriya-Jahilci, Zalunci, Lalaci!

Kyawon Rawa A Yi Gaba A Koma Baya

To, mu koma ga maganarmu ta siyasa. Sa'adda na fara zuwa Kaduna, duk shugabannin siyasa Musulmi ne. Ba su cudanya sosai ba da haben Jos ko haben Binwai, wadanda ba Musulmi ba. Su Musulmin ba su gane ainihin bakin cikin da ke karkashin zuciyar wadannan kabilu ba. Suna bakin ciki a kan irin yadda shugabannin Musulmi ke rike da su. Na ga in dai har su shugabannin nan na Musulmi, suna son Arewa ta zauna dinke, wajibi ne su nada daya daga cikin haben nan ya zama minista, su kuma ba shi aikin yi.

Su kuma naɗa ɗaya daga Cikin sarakunan ya zama minista tare da su sarkin Musulmi.

Da na kawo wannan shawara ga ministocina, na sha wuya, duk suka hauni caca caca. Bayan mun rabu a cikin wannan hali, bayan kamar sa'a biyu sai ga telefon, kerrr.

Da na dauka, sai na ji murya ta ce "Ranka shi dade, Sardauna ne. Ya ce, "Da ni da sauran ministoci mun ci gaba da tattauna shawarar da ka kawo, mun dai ga kila kana da gaskiya. Sai ka tada mana sa'adda za mu zo mu ci gaba da shawara kanta".

Bayan shawarar sai suka yarda aka naɗa Sarkin Wukari da wani dattijo Kirista, mai suna Peter Achimugu, daga kasar Idda suka shiga cikin ministoci. Aka kara kuma da Mallam Yahaya Ilori. To, ba girin girin ba dai a yi mai-Kura ta saci ganga.

Abin da mutane ke duba ke nan a gare mu. A Cikin shirin mulkin Nijeriya ta Arewa, babban abin da kowane dan arewa mai ilmi ya tsana, shi ne wata daraja mudlakan wadda mulkin Arewa ya baiwa sarakuna. Shi ne muka ce da Turanci a ke kira "Sole Native Authority". Ma'anarsa shi ne, cewa doKa ta baiwa sarki mudlakin mulki, wahadahu la sharika lahu.

Ko da shi ke a yadda abin ke tafiya, kowane sarki yana shawarar majalisa. Amma dai tun da ya ke doka ta ba shi wannan damar a mulki ko bai yi aiki da ita ba, duk da haka yayi dai dai.

Da aka kawo wannan kuduri a majalisar Sarakuna, ran nan an sha daga! Sai da ni, a matsayina na Laftanan Gwamna na tabbatar wa da sarakunan cewa, ministocin

nan ba Za su karbe musu mulki ba ne. Na ce musu iyakar ministoci shi ne su shirya yadda aikin zai tafi Sosai.

Suka ce to in dai har ministocin nan wakilansu ne kawai to Sun yarda da zamansu.

Ba Babba Ba Yaro

Irin wannan gwagwarmaya a siyasa, ya sanwa walannan habe da suka gamu da sarakunan Musulmi, Su ka gane ashe rashin babba a cikin su ya nakasasu. Su abin da suka saba dashi shi ne su sami shugaba, sarkin tsafi, wanda ke jansu ga yaki, ya kuma gaya musu abin da zasu aikata, da abin da zasu bari.

Hasali ma in wata masifa ta same su shine kamar wakilin su ga Allah. Ga musulmi kuwa, sarautar sarki tana cikin addininsu. Sabo da haka haben Tiv wadanda ke zaune a Biniwai, su kusan miliyan da haben Birom na Jos, su kusan rubu'in miliyan, suka yi shawara, suka ga muryarsu zata fi karfi a cikin majalisar sarakuna idan suka yarda suka soma sarautar sarki a tsakanin su.

A lokacin nan, abin da mutanen Ingila da na Amirka suka dauka sarki a Kasar Afrika, shi ne wani mutun wanda zai chaba ado irin na al adarsu, ya zauna a kewaye shi, ana shari'a, ya buge ya daure. Ba su sani ba, ko kawa sun sani cewa a kasar Nijeriya ta Arewa wannan ba haka ya ke ba. A Nijeriya ta Arewa sarki zai fito cikin dukkan kyamma da ya kamata ga al'adarsu. Amma in ya zauna tebur, aiki ya ke yi sosai, jawur, kamar kowane ma aikacin gwamnati. Ya kuma kama ke nan, ba daukar lifi. Wajibi ne ya nakalci dukkan rikice rikice na mulki, ya nakalci dukkan shigi da fici na gyaran kasarsa, ya nakalci dukkan yadda zai warware rikice rikicen da za su taso a cikin daularsa a Kowace shekara, wajibi ne ya ziyarci dukkan biranen hakimansa, ya sadu da su tare da dagatansu, da dinbin jama'arsu, su ganshi ya gansu.

Bisa ga wannan kuma, kusan a kowace shekara, ya zo Kaduna sau uku ko sau hudu don halartar shawarwari. Wadansu sarakunan su kan yi tafiya mai nisan gaske, sabo da cika wannan umarni. Daga karshe kuma, wajibi ne sarki ya tsaya, tsayin daka, ya ga zama lafiya da bin doka sun kafu da gindinsu a kasarsa. Mun sani, ba shi kadai, hannu daya, ya ke daukar wannan babban daki ba. Yana yi ne tare da majalisarsa. Sai dai kuma kowa ya sani, komi Karfin majalisar sarki, zargi da yabo wanda duk ya auku a

Cikin kasarsa, to a bisa kansa shi sarki, shi kadai jama ke dankara shi.

Na san wadansu sarakuna, wadanda su kan fada cikin yawan rashin lafiya, sabo da tsananin aiki. Wadansu sarakunan ma sabo da tsananin aiki, har sai su kai ga mutuwar kuruciya.

Inda suka fi yan siyasa jin dadi guda ne, su sarautarsu ba ruwansu da fita kemfen bayan shekara biyar. Saboda haka, ba ruwan su da fita kamfen cikin talakawa. Muddin dai, suna abubuwan da za su jawo musu mutunci da aminci daga talakawan su, shikenan su shimfida tabarmar mulkin su lami lafiya. Wanda ya taba su kuwa a saannan ya shirya gamuwa da talakawan nan na su. Ko da alamarin yake haka kuwa, akan samu wani sarkin wanda yake samun rashin jituwa da majalisarsa. Ko wata majalisa wadda ta kasa jituwa da sarkinta.

Rikicin Yola Da Barno

Misali, a Yola ta Adamawa, nan muka sani inda sarkin ya kasa jituwa da majalisarsa. Abin ya kai har sai da na fidda Lamidon Adamawa na lokacin. A Barno kuma nan muka sami inda majalisa ta kasa tafiya bisa titin da a ke so har sai da na fidda wazirin Shaihun Barno na lokacin. Na sake shirin zaman majalisar, na sake shirin zaman fadar Shaihun ita kanta.

A sa'adda ni ke wannan aiki, Wazirin Adamawa, wani dattijo ne wayayye, mai mikakken hali. Ban da shi kuma, a cikin majalisar ga Muhammadu Ribadu, yana minista kuma yana dan majalisar Lamido.

To, da za ni Barno a wannan aiki, da na fada a sama, na gyaran majalisar, don tsoron kada in fadi wata magana da Turanci in za a fade ta da Barbarci a juya mani ita, sai na dauki wani Baturen Daji, mutumen Barno, wai shi Musa Da-gash, na tafi tare da shi. Tun sa'an nan na lura cewa Barno tana bida ta zama nan ne kamar wurin renon wadanda za su shugabanci manyan aiyukan Arewa a nan gaba. Ka gani kuwa Ba a dade ba, sai ga uku sun zama sakatarorin gwamnati, ga guda ya shugabanci 'yan sanda. Ga biyu Abba Gana da Baba Gana an turo su Ingila akan manyan mukamai. Musa Dagash da na za ba, na yi sa'an zabe. Shi mutun ne gwani, ga shi idon

nan nasa ba alamar tsoro a ciki. To, zaman shi kuma ma'aikacin gwamnati ya hana wa En-e damar ta yi wasan kura da shi, kome ya aikata. Wannan tafiya da na yi ta girgiza majalisar Shaihun Barno. Tafiyar kamar tafiyar yaki ce. Sai da aka aika da 'yan sanda zuwa Gwoza don tsoron tashin hankali. Ni mai fassara, a nan zan tsaya. Mai son ya san abin da Gwamna Mai Wandon Karfe ya aikata, kwara kwara a Adamawa da Barno, sai ya sayi littafin na Turanci wanda shi Mai Wandon Karfe ya wallafa, ya kuma sanya wa suna "But Always As Friends".

Mu Koma Ga Siyasar Nijeriya-

Shirin Mulki Ya Cika Shekara. Mu koma ga maganar mu ta siyasar Nijeriya. A yanzu shirin mulkin Macpherson ya sami shekara guda ke nan. Shugabannin siyasa namu na Arewa dama su gwanayen mulki ne tun kafin a soma siyasa, Ilimin mulkin siyasar zamani shine kawai ya zo musu daga baya, Su gwanaye mu gwanaye, sabo da haka tafiyar ta yi dadi.

A wannan lokaci mu duk mun sani cewa karshen mulkin Turawa a bisa kan Nijeriya ya zo. Tun farko da ma da burin haka aka kafa shi. An fara muna matsayin shugabanni, masters, ga shi yanzu mun koma tsararraki, watau partners. Wannan zama na tsara da tsara shi ma ba da dadewa ba zai gushe, Inda zaman namu ya yi sa a, abubuwa biyu suka kawo sa'ar. Da farko dai ita Siyasa tana bukar abokiyar gaba, ballantana a farkon kafawarta, tana bukar abokin fada.

Sai Allah ya sa Ingilishi ba su zama su'ne abokan fadan ba.

Abokan fada suna can can ketaren kogin Neja da kogin Biniwai, shugabannin siyasa na can da mabiya bayansu, Su ne masu cewa Nijeriya ta kare shiri, a ba ta mulkin kanta nan da nan. Nan da nan Arewa ta gane cewa wannan wuji wuji ina gabas, wanda 'yan siyasar Kudu ke so su yi mata, ba wani abu ba ne, wayon a ci ne. Shi ke nan sai suma suka zama abokan gaba, ba Ingilishi ba.

Su Musulmin Arewa, ba abin da suka ki kamar almubaz-zaranci. Ba su son abin kunya ko a gare su su kansu, ko jama'arsu. Sabo da haka, duk sarkin

da ya kasa tafiya da zamani, ya kasa tafiya da jama'r sa, sai a hutad da shi Cikin mutunci.

To, koda shi ke a nan baya na ce tafiyarmu da yan siyasa ta tafi cikin dadi, duk da haka akwai wadansu Turawa da Suka ga wannan canji ya yi musu sauri, ba Su lya daukar sa.

Amma da yawa sun zauna a haka kuma sun dade. Abinda kadai ya wahalas shi ne da shi ke dole ne a koyi wannan sabon zama. Wadansu yan siyasa in sun ba da jinkiri ga aikatawa sai su dauka kamar Turawan sun wulakanta su ne.

Su kuma wadansu nan Turawan, ba su gane cewa dokar nan ta gwamnati, wadda ta ke rubuce gabansu, wata saa jinginata ake yi ba, in ana son zama lafiya da wadansu ministocin. Akwai kuma wadansu da ke ganin kamar Jiya Jiya mallam wane ke gabana, yana malamin makaranta a karkashina, yaya yau za a ce in koma karkashinsa!

Ba su san cewa wannan tunanin bai shigowa ba tun da yanzu malamin makarantar nan shi ne ministanka.

A sauran jihohin biyu, ko an ce suna zaman lafiya, ba a cewa suna lau kamar namu. A jihar gabas, da farko an zauna ram tsakanin gwamna da majalisar ministocinsa. Haka na ji daga bakin gwamnan nasu, Mr. Clem Pleass. Me zai hana abokansa na jihar, wadanda ke cikin majalisar ministoci irin su Nwapa, su Njoku, da su Arikpo, ba shakka mutane ne da kowa zai ga girman su, zai kuma so su da cewa ka shaku da su.

Amma zama lafiya bai dade ba, domin sa'adda aka yi zaben 1951, Dokta Azikiwe sai ya tsaya don a zabe shi a Birnin kko. Amma a sa'an nan Ikko tana karkashin Jihar Yamma. Sabo da haka ko an zabe shi a Ikko, kafin ya kai majalisar Nijeriya, sai ya bi ta majalisar Jihar Yamma. Sabo da haka mutanen Jihar Yamma, Yarbawa, suka rufe masa kota.

Sabo da haka Professor Iyo Ita, mataimakin shugaba Azikiwe, ya dauki shugabancin Jihar Gabas a dausha. Ya zama shi ne mai jawo jama'ar Jihar

Gabas zuwa majalisar Ikko.

Ta Yamutsa Korau!

Da samarin Azikiwe suka ga shugabansu, Azikiwe, ya yi Saki na dafe, ya yi batan bakatantan, sai suka dauki taken Sarkin Katsina "Ta yamutsa Korau!" Ala tilas gwamnann gabas ya rushe majalisar. A Jihar Yamma kuwa, leftanan gwamna na lokacin, shi ne Hugo Marshall. Ya karɓu a jihar, har Mr. Awolowo yana cewa Hugo Marshall gwamna ne wanda ya nuna kwarewa da gwanintar iya mulki. Ga shi dai ba gigitacce ba, kuma ba abin da ke gigita shi.

To, dai, jam'iyyar Action Group, da suka karantu_ga ilimin mulki, bance goguwa ba, karantuwa nace, suna son a ba ministoci mudlakin mulki. Idan kuwa har wannan tsari na mulkin yanzu bai ba da kofar yin haka ba, to sai a gyara tsarin mulkin don a sami kofar yin haka.

Wannan fa maganar da suka fadi, sun fāde ta ne wata shidda kachal fara aiki da shirin mulkin. Sauran jihohi na Najeriya da farkon nan basu goyi da baya ba, Saboda haka sai ita Action Group ta yi bisimillar rushe shirin mulkin gabaki daya.

Jam'iyyar Action Group Sun Jefa Bom Na Siyasa

A ka yi ta tukkawa a haka, kowa da burinsa. Rannan ana gobe za a watse a majalisa, ashe Actionn Group suna Dan da dabararsu a boye. Kwaram sai mutun guda nas Mr ya mike da ya ce, "Ina rokon wannan majalisa ta karbi raayin cewa wannan kasa tamu ra Nigeria, cewa ta samu mulkin kanta a cikin shekara ta 1956". Wannan magana fa ta zama sabuwar magana a kunnen mutanen Arewa. Nan da nan Sardauna ya kawo gyara ya ce "Da zarar an ga al'amarin yana yiwuwa".

Ya ci gaba da cewa "Mulkin kai yana yiwuwa a bide shi kuma a same shi,

sa'adda ma'anarsa ta fahintu ga dukkan jama'ar kasa"

Ministocin jihar Gabas suka ga aikin banza ne a gare su, su ce za su tilasta Arewa ta canja ra'ayin nan na ta na gyara wanda Sardauna ya kawo. Mutanen Arewa suka ci gaba da cewa, su ba su zo da wannan ra ayi ba daga gida, suna so abasu dama su koma gida su shawarci jama'arsu.

Njoku ya ce "Nijeriya ba ta iya tashi da fuffukenta daya yana karyayye". Mutanen Action Group suka cije, suka dage, har ya zama tilas tilas, ba su da ta yi sai murabus gaba daya.

Kafin a ci gaba, a kai ga watsewa, da zage zage, sai wani wakili na Barno ya mika ya ce "Wannan majalisa, na kawo shawara, ta watse daga yanzu, sai randa Allah ya sake hada mu".

Wannan kulli kuciyar ya ba jam'iyyar Action Group da ta NCNC haushi iyaka. Kowa ya tafasa, sai daga karshe Awolowo ya mika ya ce "...waddanne jama'a za a ce a koma gida a ji ra'ayinsu. Wane ra'ayi gare su. Su banda ra'ayin bidar abincinsu, da bidar wurin kwanansu, da bidar tufafinsu.. .:"

Ya ci gaba har ya ce "Da kasusuwan Mujaddadi Shaihu Usman Danfodiyo za su ji wannan magana daga bakin daya cikin jikokinsa, da bakin ciki ya sanya kasusuwan nan sun girgiza"

To fa, Awolowo ya tabo wuta! Nan da nan Sardauna ya mika, yana kyarma, ya ce Oda oda! Ka da in sake jin an kira sunan Shehu Mujaddadi Usman dan Fodio a haka a wannan majalisar" Duk wakilan Arewa suka yi caka Suna goyon bayansa, kamar dakin zai fashe, suna cewa 'hakanan ne, haka nan ne!'.

Sauran aabokan husuma su kuma suka karɓa suna cewa "Me zai hana, me zai hana?"

Majalisa ta rufe kafin a yi kuri'ar wannan magana da wakilin Barno ya kawo ta a rufe majalisa, sai wakilan Action Group, da na NCNC, suka fita daga majalisar, irin haka ake kira 'walk out'.

Shirin Mulki Ya Rushe

Da aka sake taruwa, washegari, sai ga wasika daga Gwamnan Yamma yana cewa a sanar da majalisa cewa duk ministocin jihar Yamma Sun yi murabus gaba daya. Ministocin NCNC suka mika suka fadi nasu ra' ayi da inda suka tsaya.

Kafin a ce an rufe taron, Sardauna ya mika ya ce "Kuskuren 1914 (watau gama Arewa da Kudu) to yanzu ya fito fili". Shi ke nan aka rufe majalisa.

Wakilan Arewa suna lekowa, sai suka ga ashe dama an shirya yan iska, Ibo da Yarbawa makil, a kofar majalisa, aka hau wakilan Arewa da zagi da tsina. Yansanda kadai suka tsirar da su da abin ya wuce minsharrin ya kai mahalaka. Ko ina wakilan Arewa suka kewaye a Ikko sai zagi da tsina su ke sha. Ba su kadai ba, har sarakunansu har barorinsu, sai zagi da tsina suka yi ta sha. Da ma an shirya jirgin kasa, da zai dauke su. Nan da nan 'yansanda suka kewaye tasha, jirgi ya tashi. Aka yi waya kowace tasha don yansanda su tsare.

Wannan ya zama babban abin bakin ciki. Mutanen Arewa ba su taba ganin an wulakanta sarakunansu kamar haka ba.

Wanda ya sansu, ba zai yi mamaki ba, da su sarakunan suka ce "In dai haka abin ya ke, ba za mu sake yarda mu koma taro Lagos ba. In dai wannan shi ne irin mulkin Dimokradiya, to, Allah wadanshi!" Shirin mulki ya rushe!

Bai Wa Yan Arewa Jan Arewa

Daya daga cikin abubuwan da na ga ministocin Arewa, duk da kangadonsu, suka ki kangado, shi ne wurin yakin da suka bude baki bude, ido rufe, kunne rufe, wurin baiwa 'yan Arewa jan Arewa. Sun yi imani a rayukansu cewa tatsar da mutanen Kudu su ke yi wa Arewa ya isa haka nan. Tura ta kai bango! In ka yi musu magana, suka kawo maka dalilansu, da misalai masu yawa a kan haka, dole ka bisu a hankali. Ba wata shawara da za ka kawo musu ta wai a sake duba hanyar da suka dauka ta baiwa 'yan Arewa jan Arewa.

A Arewa, a Sabon Garin Kano, nan aka fi samun mutanen Kudu. Kusan in ce ma garin nasu ne. Domin kuwa a lokacin yawan mutanensu wajen mutum dubu ishirin ne ke Sabon Gari. A cikinsu, mutun dubu goma sha biyu duk lbo ne, dubu shida kuwa Yarbawa. Kun ga ashe yan kadan ne mutanen Arewa. Like da Sabon Gari kuma ga Fage, da mutane fiye da dubu dari.

To fa, a wannan gari ne, Kano, nan Action Group ta mayar da fuskarta ga shirin abin da jaridarsu ta kira "Jihadin Kwato Yanci".

Jam'iyyar NCNC kuma, su nasu shiri, shi ne su cika Kaduna lokacin da sarakuna za su yi taronsu. Wannan labari fa ya kada mana hanta, mu Turawa masu rike da mulki dakuma son a zauna lafiya. Muka fara da cewa kai, wannan labari ba shi yiwuwa ya zama gaskiya. Domin kuwa ba takalar fadan da ta fi haka. Kano dai kowa ya santa, ko yausha kamar bisa bom ta ke. Kaduna kuma ake ga sarakuna sun taru, da dogarawansu, da barorinsu a tare da su, a ce nan ne za a ci mutuncinsu, lallai jini zai gudana. A ce wai cin mutuncin sarakunan nan da aka yi a Ikko bai isa ba sai an biyosu har gida, an sake cin mutuncinsu? Kunji yadda al amarin ya zame mani. Na yi mamaki yadda mutane, masu ilmin zamani, da basira, za su yi tunanin aikata haka. In ko har sun rufe ido, sun aikata haka, sai in ce bidan dalili ne kawai su ke yi, Bature da hawan kaho.

A Ikko, in mun yi magana, sai a ce mana "Tilas Arewa ta koyi fadi tashi na mulkin siyasa na dimokoradiyya"

A Kano, wadanda ke rike da mulki, da kiyaye zaman lafiyar jama'a, ba su yi mamaki ba da suka ji duk an saye adduna da yawa daga kantuna. Wani dutsen washi, kato, da aka je gare shi, sai aka iske a cikin dare guda duk ya kare wajen washin makami. Mutanen Arewa na Sabon Gari duk suka shirya cewa ga jihadi nan tafe. Sabo da haka kowa ya dauko irin makaminsa na gado. Ana jira Action Group su ce za su yi wa Kano takakka, ran nan kuwa Kano ta tattake su.

An Yiwo Wa Kano Takakka

Razdan na Kano, D. Pott, ya yi damara ya ga lallai an hana taron nan don

gudun zubad da jini, amma wani minista na Yamma, ya kasa ganin hikimar Razdan a haka. A wannan rana sai ga Jaridar Daily Service, ta Action Group, tana cewa "Reactionaries na Arewa sun ruga da gudu, suna tsoron su ga ana gaya wa mutanen Arewa gaskiya". Duk sa'an nan ana kici kicin da za a soke wannan taro ne na Action Group, amma kafin a ce an soken, mutan Kano sun riga sun tafasa. Da karfe uku na yamma, lokacin da aka ce za a yi taron, sai ga jama'ar Arewa makil sun yi dabur, wadansu da makamai, wadansu bisa dawaki sun nufo Sabon Gari za a jihadi. Sarkin Kano na ta magana a rediyo, jama'a su koma gida, amma ina? Maza sun riga sun tsima. Ba abinda suke jira sai umarnin kabbara, Allahu Akbar! Da kyar da jibin goshi, Turawan yan sanda da di'o John Purdy suka ciwo kan mutane, suka koma cikin gari. Amma ina? Ashe an yi baya ba zane. Yan'iskan Kano, da wadansu, sun riga sun sylale daga babbar runduna mai komawa gari, har sun fada Sabon Gari. Nan da nan su di'o, suka maida fuska baya. Aka kwaso yan doka, da hulunan Sulken karfe, suka watsa mutane. Yan doka na bin mutanen Arewa suna kora, sai lbo suka biyo bayan 'yan dokan suna jifan 'yan Arewa da duwatsu. Wadansu ma cikin Ibon har da makamai, Suna bi suna farautar kowane mutumin Arewa da suka gani.

Wadansu ma Ibon, cikin fushi, har suka kai ga fada wa 'yan

doka. Cikin haka 'yan' iskan birnin Kano suka farko, aka nufi Sabon Gari a guje,-filin yaki! Abu fa ya rude, saura kadan a ba yan sanda odor su bude wutan rabon fada. Da dare ya yi aka daina bakin fada. Da gari ya waye aka ga mutun uku matattu, wadanda aka yi wa rauni kuwa, Allah kadai ya san yawansu.

Mun sani, da shi ke in gari ya waye Lahadi ce, sai muka ji

tsoron abin da zai auku ran nan. Koda shi ke muna da 'yan

sanda arbaminya da hamsin a Kano, nan da nan da Razdan

ya bugo waya, ya ba ni labari, sai na ce maza a kara aikawa

da gudunmawa na yan sanda. Nan da nan aka tada guda

dari cikin daren, suka shiga motoci zuwa Kano. Birgediyan Soja kuma, Tom Hill nan da nan ya yarda ya sa soja suka yi dabur suka tsaya suna Jiran umarninsa, ko da abin zai fi karfin yan sanda. Aka aika, aka tsare filin jirgin sama, da wurin injin na lantarki, da na ruwa a Chalawa, da dai duk in da a ke tsoron kada a yi ta'adda.

A Kaduna kuma nan da nan aka sa 'yan sanda 'suka yi dabur, suna jiran su ji ko wani abu zai barku a Jos, ko a Zariya, ko ma a cikin ita Kadunan kanta. Da karfe takwas kashegari, sai ga telefon Razdan na Kano ya bugo mani, yana cewa al'amarin ya kara cakudewa.

Abin na bidar ya buwayi yan sanda. Yan Arewa, kamar za su

hadiye Sabon Gari dukkanta. Ya ce duk 'yan sandan da na ke iya ba su, maza in tura su Kano. Ya ce a karo har da kamfani biyu na soja, don bai sani ba ko abin zai buwayi yan sanda.

Ya ce in mutanen Arewa har suka iya keta shingen nan na yan sanda suka shiga Sabon Gari, to, abin zai koma sai kuma wanda Allah ya tsirar ke nan. Wannan labari ya isa mai tada hankali, mai kuma bakanta rai.

Gudummawa Daga Ikko

Da na ga abin zai fi karfimmu, nan da nan na buga telefon Ikko, don in gaya wa gwamnan Nijeriya. Sira John Macperson abinda muke ciki. Na roke shi kuma ya turo mana yan sanda da soja ta jirgin sama. Na roka a ba ni talala, takafa dokar ta baci, a kowane lardi na Arewa.

Gwamnan Nijeriya bai yi wata wata ba ya ba da oda a biya mani bukata ta. Can wajen rana tsaka sai ga jirgin sama na farko ya fara sauka don ya dauki kwamishinan yan sanda, Hodgkinson, da 'yan sandan da zai iya dauka. Kafin karfe goma kuma na safe, rundunonin yan sanda da suka biyo ta hanyar mota, har sun fara dirowa daga Cikin motocinsu. Suka iske Sabon

Gari ta rude! Ibo masu bindigogi irin na adaka, suka fara sakin wuta. Hausawa su kuma suka ware hakora suna kumaji zuwa cikin Sabon Gari. Cikin haka, wani Ibo ya halbi wani dan Arewa da bindiga, dan Arewan ya fadi, Ibo suka haushi da yanka, kaca kaca, kamar angulu ta sami gawa.

Suka yanke mashi azzakari. Haka suka yi wa wani kuma banda wannan na farko. Kafin sha biyun rana Ibo suka haukace sosai, duk dabbar da suka gamu da ita ma a hanya sai su hau mata. Duk a wannan lokaci Dokta Azikiwe da sauran shugabannin NCNC suna cikin Jirgin kasa tafe wai za su zo Kaduna lacca, kamar yadda da suka shirya su yi lokacin taron sarakuna. Ban da su kuma ga wata kungiya ta Action Group su ma sun yo Arewa.

Da ma cikin shirin tarbar su a Kaduna, a kowane titi ga samarin Ibo nan sun sa kaya irin na kaboyi. Watau irin yan danja din nan da a ke gani a sinima. Abu fa ya rude. Muka

ga in aka bari suka iso Kaduna ba a san iyakar barnar da za a yi ba. Nan da nan na buga waya ga Razdan na Mina, Mr. Max Backhouse, na ce ya gamu da Zik a cikin jirgi, ya gaya masa na ce sabo da abin da ke faruwa a Kano, yanzu soja sun karbe mulkin Kaduna. Sabo da haka ina ba shi shawara kada ya iso.

Da shi ke Zik mutum ne natsattse, bai yi wata jayayya sai yi amazaya, suka koma Ikko. Da na ji haka sal nayi babbar ajiyar zuciya.

Fada Ya Kara Rudewa A Fage Ta Kano

To mu koma fagemmu na Kano. A cikin daren mutanen Arewa, da Ibo, duk kowa ya koma kamar mahaukaci sosai. Cikin su ba mai ji ba mai gani. Mutanen Arewa ba abin da ya kara zafafasu, sai su duba su ga kowane mutumen su da Ibo suka halbe da bindiga, an yiwa gawar kaca kaca.

Abu ya kara rudewa, da suka ji an cewa matan Arewa da ke cikin sabon gari suma sun shiga uku.

Mutanen Arewa da da jun wannan labari, daɗa na bar muku sani, Suka shiga farautar Ibo lungu lungu a Fage, har cikin gidajen yan Arewa walanda

suka boye boye abokanan su Ibo. Labarin dai ba dadin ji, ba dadin gani, ba dadin bayarwa.

Razdan ya ba sarkin Kano shawara, ya ce sarkin Kano ya kara kiran taron majalisa maza maza. Shi da kansa razdan ya ba sarki shawara cewa shi sarkin da kansa ya fita, ya yi magana da yan tawayen nan da bakinsa ko su ji. Chiroma ya girgiza kai, irin na rashin goyon bayan ra'ayin. Ya ce da sarki ya hau, shi ke nan sai ka ga mutane sun tuna da zamanin jihadi, su baza labari a gari cewa "Sarki ya hau!". Sai mutane su ga kamar ya zo ne don ya ja su zuwa fagen yakin jihadi, yaki da kafirai, yadda ala'da ta ke. In haka kuwa ya aukun, abin da zai tsirar da Sabon Gari sai Allah! Domin kuwa ba Sabon Gari kadai ba, duk birni za ta barko ne, ta bi sarki, kamar za a yakin jihadi--sarki ya hau!

Ta haka sai aka yarda cewa yan majalisa biyu, da Di'o John Purdy, su su tafi su gamu da yan tawaye. Da suka hau motocinsu, suka nufi Kofar Fage suna magana, sai jama'ar Arewa suka rika ce musu me ya sa kuka turo 'yan sanda daga Kudu? Me ya sa yan sandan ke ba Ibo harsashi? Ga Ibo nan sai kashe 'yan'uwanmu su ke yi a Sabon Gari. Wajibi ne mu ma mu kashe kafirai kafin su su kashe mu!

Da ba don Allah ya sa di'on yana da farin jini ainun ba a Kano, su kuma yan majalisar ba su nuna tsoro ba, da an jawo su Cikin motocinsu an karkashe. Haka nan, kamar abin sihiri, sai Madaukakin Sarki Allah ya canza zuciyoyin 'yan tawayen nan, suka fara yin sanyi. Wannan shi ya kawo karshen tawayen Kano. Wanda ya ci rayuka talatin da shida, raunuka kuwa wannan sai Allah kadai ya san wadanda suka same shi.

Ko da shi ke halbe halbe, da soke soke, da buge buge, da sare sare, sun kwanta, duk da haka karkashin zuciyoyin mazajen nan akwai wuta. Tilas a bi su a sannu. Sanin haka, da shi ke jaridun Ikko, da wadansu daga Ikko, sun matsa, itakar matsawa, wai sai a yi bincike. Amma na tsaya, tsayin daka, na ki yarda da a yi. Na sami zargi iyaka daga Ikko amma na ki saki. Na tsaya a bar mutanen da kansu su gane kuskurensu, maimakon a turo wadansu mutane daga wani Wuri, a ce suyi bincike.

Da gwamna, Sir John Macpherson ya zo Kaduna a cikin wannan lokaci, ya yarda da cewa babbar hikima itace a bar gwamnatin jihohi su shirya binciken da kansu. A wannan rana, da wakilai ke taro a Majalisar Wakilai ta Kaduna, a ka yi ta murdawa, a kan lallai Arewa ta yanke, ta bidi hanyarta daban ta zuwa teku. London da Ikko ba su gane babban hadarin da a ke ciki ba. Amma ni da ke Arewa ya kuma san yan Arewa sai roko ni ke London da Ikko su gane 'yan Arewa, a gama kai, a shirya abinda ke shiryuwa.

Ana cikin haka, sai ga labari daga Majalisar Ingila aka ce za a sake shirya mulkin Nijeriya, yadda za a ba kowane jiha cikakken mulki na jiharta. Wannan labari ya faranta mani rai, shi ne ya yayyafa ruwa ga zafin ran wakilan Arewa. Aka shiga bidar ra'ayin jama'a. Jam'iyyoyin Kudu sai cewa su ke yi wai shugabannin Arewa, kakakin Turawa ne kawai.

Jamm'iyyar Mahaukata

A cikin watan Oktoba, ina Ingila ina hutu na, ran nan ina sauraren wayar iskar. Bibisi (BBC), sai kwaram na ji an ce, an aika da gudunmawar yan sanda zuwa Kano, tawaye ya sake tashi.

A ka ci gaba da cewa, wannan tashin hankalin, ba tsakanin mutanen Arewa da Ibo ba ne, a'a, tsakanin'yan Arewa ne, da yan Arewa. Tsakanin jam'iyyar NPC da jam'iyyar NEPU ne.

Watau wadansu samari ne, masu goyon bayan NPC, suka gama kansu suka ce wai sun kafa jam'iyya, wai sunanta "Jam'iyyar Mahaukata". Abokan gabarta kuwa turawan Mulki da 'yan NEPU.

Kafin su yi karfi, aka shirya dabara ta yadda za a danne su.

Kwanaki kadan, bayan wannan, sai na tashi zuwa rangadiJos. Ina dawowa, sai na sami labari Sarkin Kano dai, Alhaji Abdullahi Bayero ciwo ya tsananta, har an fidda rai. A ranar 24 ga watan Disamba 1953, rai ya yi halinsa. Da ma muranya yi halinsa. Da ma mun gane rayuwarsa ta zo karshe. Sabo da haka har mun rigaya mun Shirya yadda za a gyara majalisar. Da ma girma da mutuncinsa, su suka sanya muka dakata da gyaran.

Anan na karya al ada, na ce duk wanda aka zaba sarki a ran nan zai je ga rediyo, ya fadi yadda zai gyara majalisar. Cikin abubuwan da muka shirya zai fadi shine yace anan gaba ba zai yi sharia a cikin gida ba, zai fito ne yayi ta a bainar jama'a. Kuma duk shari'ar kasa, ta cikin birnin Kano da kewaye, za a rubutasu ne a cikin littattafan kasa wanda ba za a Boye shi ba. Za a ajiye shine kowa da kowa na iya karantawa ta gani. Sharadi guda Kuma, ba wani dan'uwanshi, na kusa, wanda zai ce zai nada wata sarauta in dai sarautar ba tasu bace ta gado. A karshe wadanda ke jibantar sarki, wadanda ba su yi masa nasiha duk a kau da su daga gare shi. Na ce wannan tunani, ko da shi ke nawa ne, duk da haka ba ni so ya fito kamar nawa. Sai dai sabon sarkin ya dauki yabon ya dauki zargin in akwal. Domin Kuwa duk wanda za a nada yana bukatar abin da zai kara masa Karfi ga mulkin Kano.

Shi ke nan, da aka kada aka raya, sai zabe ya fada kan wanda a ke tsammani-Chiroman Kano, Alhaji Muhammadu Sanusi, watau babban dan marigayi, Alhaji Abdullahi Bayero.

Da hawa gado, nan da nan, shi da majalisarsa duk suka karbi sharuɗɗan da muka zana. Nan take ya nuna wa jama'a cewa karfin hali yana daga cikin halayensa. Mutanen cikin Birni suka saurari jawabinsa cike da farin ciki. Ba a yi yan kwanaki ba sai ga leburori suna saran garun fada, za a sake ginin sabon dakin shari'a.

Ko da shi ke Jam'iyyar Mahaukata, a asirce, can kar-Kashin Kasa, ana cewa manyan magoya bayansu, manyan mutane ne. Amma duk da haka, kwaram sai aka ji Sanusi ya kakkama su, ya tura kurkuku. Wadansu ma a cikinsu, odojin da ya ba su, har sun fi tsanani da odojin da ya ba abokan adawansu 'yan Nepu. Shi da kansa ya rungumi wannan yaki, ya bayyana a fili, cewa shi zaman lafiya ya ke so. -Mai son ya

Karanta dukan labarin, sai ya bidi littafin na Turanci mai suna "But Always As Friends" wanda muka ce. shi Mai Wandon Karfe ya wallafa da kansa. (Ni fassara ce tawa da hausa. Ba karin ma'ana, ba rafi, sai dai kamar yadda shi ya nuna Ingilishi harshensu ne, ni (Abubakar Imam) kuma na nuna hausa

harshemmu ce. Amma ban da sake ma'ana.)

Alama ta biyu kuma, da ta nuna an bude sabon shafi, sai Sarki Muhammadu Sanusi ya ci gaba da diddinke barakokin da suke tSakanin yan Arewa da 'yan Kudu, mutanen Sabon Gari.

A Sha Ruwa A Koma Wasa

A cikin watan Janairu, 1954 aka Ci gaba da taron shirin mulkin Nigeria a Ikko. Da ma an rigaya an fara shi a London. Sakataren mulkin kasashen Ingila da ma shine Shugaba. Ban da maganar tsarin mulki, Babban abin da ya dame mu muka kuma sanya shi a gaba ga kome, mu 'yan Arewa, shine shirin kotunan shari'a, da na makarantu, da dai sauran muhimman abubuwa na damarar shirin karbar mulkin kai.

To, na barku da wannan. An, shiga yin tubalin ginin sabuwar Arewa haikan. Yanzu bari mu koma ga tsofuwar Arewa (Ni mai fassara na tsallake wannan babi don kada littafin ya yi tsawo. Mai so sai ya bidi littafin na Turanci ya karanta. Ciki ne za ku ga labarin wainar da aka toya a Yola har abin ya kai ga Lamidon Adamawa, Ahmadu ya yi murabus. Ciki za ku ga wainar da aka toya har abin ya kai ga yadda Sarkin Argungu, Sama'ila ya yi murabus. Ciki za ku ga wainar da aka toya har abin ya kai ga yadda Shaihun Dikwa, Mustafa ya yi murabus. Ciki za ku ga wainar da aka toya har abin ya kai ga yadda Sarkin Bauchi, Yakubu ya yi murabus. Ciki za ku ga wainar da aka toya har abin ya kai ga yadda Atta na Igbirra Alhaji Ibrahim ya yi murabus. Ciki za ku ga wainar da aka toya har abin ya kai ga fiton Wazirin Barno Muhammadu. Kai, labarai na cikin wannan littafi- But Always As Friends.)

Wadannan abubuwa sun sanya wadansu mutane yabona, sun kuma sanya wadansu mutane zargina. Na tuna, wata rana za mu koma gida hutu, da ni da uwargidana, bayan mulkin kai, sai na biya ta Kano. A nan Sarkin Kano Sanusi ya ce mani "Ka tilastamu mun aikata abubuwa da yawa wadanda ba mu so mu aikata ba. Sai dai mun amince, a cikin zukatunmu, ba abin da zai sanyaka ka aikata wani abu, wanda a cikin ranka, ka amince ba zai zama

alheri ba a Arewa. Sabo da haka muka yarda da kai".

Wannan lokacin kuma ne, wadansu ke yi mani kirari wai na karya karfin manyan sarakuna'. Wanda ya za ci haka, lalle ya dauki alhaki na. Ni tun farkon zamana har karshe, ra'ayina bai taba tashi ba daga ganin amfanin wannan samfurin mulki na Arewa, mulkin sarakuna. Sharadi dai kawai a wanke shi, ya rabu da abubuwan da ke gata shi, har yadda zai dace da tafiyar zamani, ya zama abin alfahari ga jama'a.

Sababbin Ministoci A Arewa

To mu koma ga maganar shirin majalisar Arewa. Da aka kare shiri, sai Arewa ta ga tana bukarar ministocin shida sababbi a majalisarta. Domin kuwa a lokacin nan ne, Walin Borno Muhammadu wanda muka ba ku labari nan baya ya rabu da aikin minist, ya koma ya zama wazirin Borno. Kuma Mallam Bello Kano, da muka bazu labari a baya ya rabu da aikin minista ya zama hakimi a kano. A matsayinsu muka sanya Abba Habib, Shuwa Arab, daga Borno da Isa Kaita, dan wazirin katsina. Isa Kaita mutum ne haziki fasihi a kome, lafiyayye mai fara'a. Hali dai irin na ya yan manya na wannan lardi nasu.

Sababbin matsayin Kuma aKa baiwa Shettima Kashim, wanda

ke a da minista ne a Majalisar Najeriya. Guda kuma aka ba Aliyu Turakin Zazzau. Turaki, shi ma mutun ne wanda ba ya da firi firi. Ga shi kuma mutum haziki tsayayye, mai taurin rai, mai dagewa kan abin da ya yarda da shi. Hasali dai ni a ganina Turaki mutun ne abin so. Ministoci biyu kuma da aka sa, wadanda ba a ba wani diwani ba musamman, su ne Sarkin Kano, da Pastor David Lot, dan yaro, mai tsarkakken zuciya, wanda ya fito daga yankin Pankshin.

Majalisar Hukumar Ma'aikatan Gwamnati

To, da Mallam Bello Kano ya koma Kano, sai na ga bai kamata ba mu rasa mutun irinsa a kusa da mu. Domin shi mutun ne mai gaskiya da rikon amana, kana ga gwanintar mulki. Sabo da haka na nada shi cikin majalisar

Jinkai, Privy Council. Banda wannan kuma, na sake zabensa da shi da Abubakar Imam, na sanya su cikin Majalisar Hukumar Ma' aikatan Gwamnati-Public Service Commission. Na ba da Shugabancin majalisar ga Dennis Hibbert wanda da ya ke

Shugaban makarantun Jihar Arewa. Wannan aiki mawuyaci ne, kuma muhimmi ne. Domin kuwa duk a lokacin nan, turawa, wadanda suka saba ana mulkinsu daga kasarsu Ingila,

ga shi yau mulkinsu ya koma hannun 'yan Arewa. Sabo da

haka duk zuciyarsu ta shiga dar dar, ko yalla za su iske irin adalcinnan da suka saba da shi sa'ad da suna Karkashin Hukumar Ma'aikata ta Ingila, ko ba za su iske ba? Sabo da

haka ya zama wajibi ne ga wannan sabuwar majalisa ta Hukumar maaikata ta ginawa kanta harsashin mutumci da aminci ga zukatun dukkan ma'aikata. Na kuwa yi godiya ga Allah da suka ci nasara, ba su ba ni kunya ba. Amma fa ba ba a ruwan sanyi suka yako wa kansu wannan mutunci ba. Domin kuwa kafin wadansu ministoci, su gane cewa ba su da ikon baiwa kowa aikin gwamnati, basu da ikon ciyadda kowanne ma'aikacin gwamnati gaba, ba su da ikon fitar da shi, ba su da ikon kara masa girma ko rage masa, duk ikon da mulkin ya koma hannun Hukumar Ma 'aikata, PSC, sai da hukumar ta tsaya tsayin daka, ba tsoron zargi ba kwadayin yabo sa'annan ta kwatar ma kanta mutuncin da aka ba ta.

Abu ya tafi sosai, tsofaffin Turawa, irin su Tony Shilling Ford, wanda ya saba da yin tafiya mil dari uku a bisa doki domin aiki, ya wayi gari ya ga yan makarantarsa yau sun koma shugabanninsa. Maimakon fishi sai irinsu suka yi ta godiya ga Allah, aikinsu ya yi kyau. Amma fa duk da haka akwai wadanda suka sha wuya kafin su daidaita zamansu da zamani, su ne irin su likitoci da su injiniyoyi da su Turawan gona da Turawan shanu, irin wadannan da suka dade cikin daji. Su ban da aikinsu, ba su san wai akwai wani abu wai shi siyasa ba. Ta haka tilas ministoci suka gane wajibi ne sakatarorin diwanansu su zama daga cikin Turawan mulki, wadanda suka

gane siyasa da dukkan rikice rikicen da ke tare da ita.

Yakin Baiwa 'Yan Arewa Jan Arewa

Babban rikicin da ya fara faruwa, shi ne da ministoci suka kada gangar yakin baiwa 'yan Arewa jan Arewa. Suka baiwa wannan sabuwar Hukumar Ma'aikata makamin

wannan yaki. Suka ce musu lallai a koya wa 'yan Arewa kome, kuma in sun iya lallai Hukumar Ma'aikata ta sama musu aiki.

Suka ce musu kafin dalibai su dawo daga koyo, lallai su ga

aikin da za su yi wadansu mutanen Kudu ba su tsare musu ba. Sauran ayyukan da ke bukarar digiri kuma, Hukumar Ma'aikata ta fita kasashen duniya ta bido masu yi. Su zo bisa kwangila.

Wannan ra'ayi ya so ya ruda tunanin wadansu manyan Arewa. Wadansu 'yan Arewa, wadanda ilminsu na zamani bai fi karfin a rataya wa kadangare ya ruga da shi ba, sai suka fara fartar Kasa, wai a kori duk mutanen Kudu a ba su ayyukansu. Sai da Sardauna ya yi tsaye, ya ce "Zama dan Arewa ba shi ne takardar iya aiki ba. Takardar iya aiki, ita ce shaidar ilimi, da shaidar goguwa ga aikin". Makaman Bida Kuma ya yi tsaye da cewar kada a kuskura a tauye ilmi wai don ana son yan Arewa su ja Arewa. Ta wannan tsayawa, ya murje Siyasar yan makaranta. Da ma siyasar dalibai, da farko ita ce ke wahalar da duk kasar da ta sami mulkin kai.

Abu a Bunkasa. Arewaa Ta Yi Shawarar Kafa Ofis A London

Ana nan, da gwamnatin Arewa ta ga kome ya zauna dai-dai, sai ta yi shawarar ta kafa ofis a London. Ta zabi Tukur Yawuri ya zama kwamshina na farko a wannan ofis na London. Kuma dio Frank Humphrey ya zama sakatarensa. A sa nan kuwa, shi Tukur, shi ne akawun Majalisar sarakuna. Wannan zabe an yi sa ar yinsa. Domin shi Tukur ba bakauyen London ba ne, dan Birnin London ne sosai, ya santa ciki da waje. Ga shi kuma mutum ne mai kwarjini da kyaun dabi a, irin abubuwan da za su kawo masa farin jini a London.

Amma abin bakin ciki, kafin ya tashi, ya kama wannan aiki, sai tsohonsa, Sarkin Yawuri Abdullahi ya rasu. Masu zaben sarki kuma suka ce wa Tukur baya ta haifu, ba maganar tafiya London sai ya tsaya ya gaji gadon ubansa. Kamar dai yadda muka ba ku labari a baya. Da ma wata guda kadai ne da ya wuce na dawo daga kasar Kwantagora da kasar Yawuri.

Tun a wannan rangadi, na gane cewa tsananin aiki, da shekaru, sun fara kida a kawunansu, shi Sarkin Yawuri da Sarkin Sudan, Umaru Maidubu. Amma a tsarin Madaukakin Sarkin Allah sai ya nufi sarkin Yawuri shi ne zai fara barinmu. Sarkin Yawuri mun gaya muku labarinsa a baya, dattijo ne, abin labari, gwanin mulki. Yana cikin abokaina na farko. Na saba da shi tun ina di'o dan shekara talatin da 'yan kai, yau ga shi Allah ya raba mu.

Da aka rasa Tukur ga zuwa Ingila, sai Sardauna ya shawarce ni a aika da Abdulmalik dan Sarkin Okene, Atta na Igbirra Alhaji Ibrahim. Da Abdulmalik da Tukur kusan halinsu daya. Sai dai Abdulmalik ya fi Tukur son kamewa.

Abdulmalik mutun ne natsatse, ba abin da ke gigita shi. Ga Shi gwani kuma gogagge! Yana sauka London sai ya iske babban aiki a gabansa, shi ne na taimakon shirin zuwan sarauniya Nijeriya. Bayan 'yan makonni kadan, sa'adda ni kaina na rabu da Nijeriya zuwa gida hutu, ina sane, ko da shi Ke ba dukkan mutane suka sani ba, cewa Sarauniya za ta ziyarci Nijeriya, kuma za ta je kowane babban birnin Jiha na Nijeriya.

Zuwan Sarauniyar Ingila A 1956

Ina isa London, sai labari ya bayyana cewa Sarauniyar Ingila da mijinta za su sauka Nijeriya wajen karshen watan janairu, 1956. Da labarin nan ya zo Nijeriya, duk kasa ta

dauki murna. Jam'iyyoyin siyasa suka yi alkawari, ba sauran

wata tarzoma tsakaninsu har sai Sarauniya ta zo ta tafi. Sun

sani idon duniya duk ya juyo gare su. Domin kuwa Sarauniya

ba ta taba ziyartar wata kasa ba a cikin mulkinta na Afrika

sai Nijeriya. Nijeriya ita ce lambawan. Nan da nan na dawo Kaduna aka shiga shiri, aka shiga shiri, aka shiga shiri har ran da ta zo. Cikin inda ta ziyarta a Arewa, har da Birnin Kano, har cikin gidan Sarkin Kano, Alhaji Muhammadu Sanusi ta shiga ta gaisa da iyalansa. A cikin wannan ziyara ta Kano, nan na ke iya tuna wani

abu wanda ba ni iya mantawa da shi, shi ne a kan shawarar yadda Sarauniya za ta kewaye Birnin Kano. Ana cewa ya kamata direba ya tukata sannu sannu, ya rika yin kamar mil takwas a kewace sa'a daya. Ni ina cewa tafiyar a haka ta faye rashin sauri a cikin titin Birni irin na Kano. Ina tsoro, kada mutane masu son ganinta, su ma hana motar motsawa. Wani daga cikin yan rakiyarta da ya ji muna ta gardama, sai ya sanya baki, ya yanke magana, ya ce "Ba abin da Sarauniya ke SO kamar ta ga jama'arta, kuma jama'arta su ganta. Duk abin da za ku ce, kuma duk abin da za ni ce, ba abin da zai sa Sarauniya ta yi sauri in ba ta so ta yi ba.

Da aka dawo Kaduna, muka iske Filin Daba ya shiryu, ba abin da ba a tanada ba. Abu guda ya so ya rude mani, na ga in ta zo wa za a fara gabatar da shi gare ta. Ministoci tilas a ba su girmansu, in ba haka ba su ga kamar an wulakanta su. Sarakuna kuma tilas a ba su girmansu, in ba haka ba su ga

kamar an wulakanta su. Ina cikin wannan tunani, in kai in komo, in kulla in kwance, sai ga hanyar bi Allah ya bayyanar mani da ita. A Ingila manyan limaman kasa su guda biyu, a cikin kowane taro su ke gaba, wazirin Ingila na baya. Sai na ga a nan Nijeriya wadanda za su yi dai dai da limaman nan a kan shugabancin addini, sai a ce Sarkin Musulmi da Shaihun Barno.

Bayansu, sai babban cif joji, sai firimiya, sai ministoci. Sardauna, da ya fahinci wannan al'amari da ya rikice mani, sai Allah ya ba ni sa'a ya yarda, ya goyi bayana a

wannan ra'ayi. Allah ya nufa, wannan al'amari da kila zai

yiwa ya kawo rudu da rudarwa, sai ga shi cikin kwandon

shara. Na yi godiya ga Madaukakin Sariki Allah. Ran nan, bayan cin abincin rana, sai Sarauniya ta ce mani 'Yau da yamma me za mu yi? Na fadi ra'ayina. Allah ya sa

kuma ta karba. Muka tashi zuwa Filin Daba. Ba a sanar da kowa ba, don kada wurin ya cushe. Direba ya tuka mu titi titi na filin Daba. Ni ke kujerar gaba na motar sarauniya ina nuna hanya. Ban ankara ba, a she mun kure filin, hamta ta kare, ga mu za munshiga daji. Sai na yiwa kaina

dariya, ga Gwamna ya rasa hankalinsa saboda rudewa.

Daga baya, Sarauniya da mijinta, suka sauka daga motoci, suka shiga yawo cikin mutane ba dogari, ba dan sanda, ba dan doka! A wannan dare ne akayi dina orin ta sarauta. A wajen wannam dina ne saraumiya ta gaisa damjama'arta.

Hawan Daba

Bayan cin abincin dare, Sarauniya ta dube ni ta ce, "Gobe

wadanne irin tufafi zan sanya?". Na ce mata "Na san mutane za su so su ganki cikin irin adon maraice". Su ne irin tufafin da ka gani a cikin hotonta na wannan rana. Na fadi haka don ina gani zai zama kamar azaba ne a gare ta, ta zauna cikin matsatsin kaya lokaci mai tsawo haka a cikin zafin hantsi. Nan da nan sai ta ba ni amsa ta ce, "Ban ga abin da zai hana in yi haka ba". Can bayan an gama kome, an rage fitilun dakuna, sai da ni da uwargidana muka fito kofar gida. Muna dubawa, sai muka fara ganin baraden Sarkin Musulmi bisa dawaki, kowa ya ci damara irin na yaki, suna kewaye da gidammu, an aiko Su gadin Sarauniya. Suka yi ma gidan zobe. Sai takubba da masu ke kyalli a hannuwansu, cikin farin wata. Ko bera ya ce Zal ratsa shingen nan nasu a yi ba da shi ba. Nan suka kwana a tsaye, har gari ya waye, ana yi ana canjin gadi.

Da gari ya waye, Sarauniya ta hau, muka nufi Filin Daba.

Taron sai wanda ya gani! Taron sai wanda ya gani! Aka shiga

keWayawa da dawaki, ana yi wa Sarauniya jinjina, irin gaisuwar Arewa ta al'ada ga shugabanni. Kai Arewa ta yi aiki. Bayan kamar kwana goma, sarauniya ta dawo Arewa akan hanyarta ta kobawa gida. Ta dakata a kano awowi shida don an shirya za ta je Fadar Sarkin Kano da wajen karfe biyar na yamma. Kafin mu yunkura zuwa fadar sai na gaya mata cewa Sarkin Kano ya ce yana roko ko za ta yarda ta shiga cikin gidansa wajen iyali? Na ce in yarda matata za ta yi wa Sarauniya tafinta. Sarauniya ta yarda.

Muka nufu gari, muka iske gari ya cika makil, makil,

dawaki fiye da arba, dubu hudu an jera. Ga rundunar rakumma. A ganina mutun fiye da rabin miliyan suka taru a Birnin Kano ran nan, suna kada wa Sarauniya hannu, irin na murna,Cikin wannan ziyara, aka tafi da yan makarantar yanmata a filin jirgin sama inda ta duba su. Aka kuma shiryamata ajin yaki da jahilci a kofar Fada. Alhaji Ahmadu Coomassie, babban jami'in yaki da jahilci na Jihar Arewa, ya yi kafada da Sarauniya, yana ba ta bayani.

Da aka kare, aka nufi Filin Jirgin Sama. Sarauniya ta yi ban kwana da Arewa, jirgi ya yi gumza, ya. mika ya yi sama, tana daga hannu ana daga mata hannuwa. Da muka ji ta

sauka gida lafya, muka kara godiya ga Madaukakin Sarki

Allah. Ran nan da Sardauna ya nisa sai ya ce "Ba shakka mun gode wa Allah! Tun zowar Sarauniya har ta tashi, yan sanda ba su sami labarin wani ya yi wa wani sata ba. Ba su ji labarin wani ya yanke wa wani aljihu ba. Hasali ma dai ba su ji labarin wani mugun aiki ya faru ba".

Sarauniya Ta Tafi, Bari Mu Koma Labarin Rikicin Siyasa

Banda rikicin Kudu da Arewa, wani rikici kuma da ya yi ta ba mu ciwon kai, shi ne na yadda za a dinke Musulmi da wadanda ba Musulmi ba. Su wadanda ba musulmi ba, irin wadanda suka yi makarantar Turawa ta mishan, suna ganin in an sami yanci, Turawa suka tafi, su za su zama a rataye ne kawai ga kasaitaciyar daular musulmi. Suka ga in sun bidi su gama kai da Ibo, na Jihar Gabas, kashinsu ya bushe. Sabo

da haka, kabilar Tiv, wadanda kasarsu ke kusa da kasar Ibo, sai suka gama kai da kabilum Birom, na kasar Jos, Suka karfafa jam'iyyarsu, wadda suka sanya wa suna Middle Belt Congress. Kabilun kudancin Zariya renon Mishan su ma duk suka rugo, suka kara wa wannan jam'iyya karfi.

Kadan daga cikin shugabanninsu na Middle Belt Congress, ke da buri mai karfi wadda ta kai kamar ta irin wani TiV, wanda a ke kira Joseph S. Tarka. Shi Joseph Tarka a da malamin makaranta ne. Mutun ne mai himma. Ga shi ba kasala. In ka ganshi, ka ga abin so. A wannan lokaci, tun bai riga ya gama goguwa ba, da zaman zamani, da halin zamani, sai ga shi ya wayi gari da rawanin shi ne shugaba. Shigo shigo ba zurfi! Sauran shugabannin, mutane ne masu saukin kai, masu dadin ma amala. Su ne irin su Rwang Pam, Sarkin Birom da su Pastor Davit Lot. Mu a Kaduna, babban aikinmu, shi ne mu kashe duk wutar da za ta ruru, ta raba kasan nan biyu, Musulmi da wadanda ba Musulmi ba. Tilas mu kafa abubuwan da za su kawo amincewa a tsakaninsu da Musulmi.

A cikin 1955, wata jammiyya kuma ta baiyana a Ilori, wai ita Talaka Parapo-watau ma'anarta Jam'iyyar Talakawa. Ita kuma babbar abokiyar husumar NPC ce. Ba ta da abokin gaba kamar

masu rike da mulki. Da ma wani kusa na NPC a Ilorin, wanda a ke kira Alhaji Sa'adu Alanamu, ya taba hango hadarin irinsu, har ma ya yi maganar a majalisa. Ya ce *Wajibi ne idan za a kawo mulkin dimokara-

diyya, a lura, kada a sanya jama a karkashin inulkin 'yan iska.

Duk da haka, da ma gwamnati ta rigaya ta fara shirya yadda za ta sake shirin mulkin en-e en-e, yadda su ma talakawa za su sami hannu a ciki.

A na cikin kokarin wannan shiri, kwaram sai ga jam'iyyar Action Group ta fito da cewa wai a gama kasar Ilorin da kasar Yamma. In na duba baya, sai in ga kamar kila da mun yarda, mun

sanya talakawa suka rinjayi ma'aikata a majalisar sarki, kila

da hikimar ta fi. Amma wa zai iya tabbatar da cewa Talaka

Parapo ba za su iya ba, ko kuma za su kawo rudu ne a majalisa?

A cikin rangadin da na yi ta yi, shekara hudu da rabi,

sa ad da na koma Kaduna, sai na yi ta iza kowane lardi akan

Su naɗa gammo su taimaka ga daukar kayan aikin ciyadda

kasa gaba. Haifuwar jam'iyyar Middle Belt Congress ta sanya

muka gane cewa dinke Arewa ta zama kasa daya, uwa daya,

uba daya, zai yi wuya. Na ga kila da za mu bai wa kowane lardi

kusan in ce mulkin kansa, ba tare da sauraren Kaduna ba ga

kowane al'amari, kila da mun tsinci dami a kala. Watau, dal

kamar yadda a cikin 1951 da 1954 gwamnatin Nijeriya ta

Sakamma Jihohi ragama, Yadda aka yi wancan, mu kuma mu

akamma larduna mulkin kansu, karkashin dokokin da za su kiyaye al amurran. Da mun yi haka kila da ya yayyafa wa ra' ayin ballewa ruwa, kuma kila da ya zama kaimi ga kowane lardi na tseren ci gaba.

Kafin wannan ra'ayi ya yi saiwa sosai, sai ga Abubakar Tafawa Balewa ya zo da tasa shawara. Da ya ba mu takardun muka karanta, da Sardauna da ni sai muka ga tunaninsa da namu sun kusan kamo hanya guda. Muka ga abin da ya Kamata da farko shi ne mu roki Majalisar Ingila, ta ba mu wani gogagge, ya bi abubuwan nan da mu ke tunani, ya ba mu Shawarar hanyar da za ta fishe mu. A ka aiko muna da wani mai suna Hudson, wani mashawarci a cikin al'amurran kasashen Afrika da ke karkashin tutar Sarauniya.

Abin bakin ciki, bayan na tashi, ko da shike wannan ra ayi an sanya shi cikin tsarin mulkin Nijeriya, amma kafin a Tabbatar da shi, sai wadansu manyan sarakuna, suka sa kafa Suka haure shi, don sun ga kamar zai rage musu mulki. wannan ra'ayi wanda Arewa ta ki amfani da shi, sai ga shi kasar Sudan sun dauki irinsa.

Kaka Tsara Kaka

Ran 7 ga watan Maris, 1957 sai ga shi an wayi gari Kasar

Gold Coast ta sami 'yanci. Da samun 'yancin nan, sai ta sake sunanta, ta ce ita daga yanzu sai a rika kiranta Kasar Ghana. Da ma kamar shekara dari tara da suka wuce sunanta ke nan. Da jin wannan fa, sai Nijeriya ta dauki kerma. Amma ko a sa'an nan, kerman shugabannin Arewa, ta a karbi mulkin kai, ba ta kai ta Kudu ba. Domin kuwa a cikin 1957, in ka dubi littafin da aka tsara, na ma'aikatan gwamnatin Arewa, sai ka ga in ka sami dan Nijeriya daya, to ka sami sauran shiddan duk ba yan Nijeriya ba ne. Ga shi jimlarsu kuwa ta kusa mutun alfen, dubu biyu. Yan dai dai din kuma da aka samu, sai ka ga ba 'yan Arewa ba ne.

Ga shi an kada gangar bai wa 'yan Arewa jan Arewa. Amma duk da haka ba shi yiwuwa ka tuge gwani, kamar likita, ko injiniya, ko wani gogaggen ma'aikaci, ka ce za ka kawo wani dan Arewa ka shuka, wai don yana dan Arewa. An kada gangar kam, amma kafin a ci nasara sai an yi shekaru. Sai an sanya yara makaranta, sun fita makarantar, sun je makarantar koyon aikin, kana za su fita su ce za su kama aikin. Dole kuma a karkashin wanda ya fi su kwarewa ne za su kama.

To duk da haka, yan Arewa matasa, su ba Su damu da wannan ba. Sabo da haka, a ran 26 ga watan Maris, aka kawo

maganar a majalisar Nijeriya ta cewa wakilan da za su je taron shirin mulkin Nijeriya nan gaba, lallai ne su tafi da damarar cewa za su bido wa Nijeriya yanCi. Shugabannin jam'iyyar

NPC, kome tsananin hangen nesansu, ba su da mafita, tilas su

ma su yarda. Wannan magana, jam'iyar Action Group, ita ta kaddamar

da Cif Akintola ya kawo ta. Bayan yar mahawara, sai Jaja

Nwachuku ya kawo shawarar a gyara ranar, ya ce, a ce 1959,

Da ji Abubakar Tafawa 'Balewa ya ce ya goyi bayansa. Shi ke

nan duk majalisa ta karbi wannan ra'ayi. Kida ya sauya

Maganar jiya ta tashi, kowa bisa kayansa!

Da ma kamar mako shidda kafin wannan taro, na riga na

sami wata wasika daga Abubakar Tafawa Balewa, a cikin

rubutun hannunsa. Ga wasikar na juye muku, kalma kalma,

don za ta kara haske cikin abubuwan da za su abku nan gaba.

Hasali ma yana cikin abin bakin cikina, yadda bawan Allan

nan ya gamu da karshen rayuwarsa:

Ga shi ni kuma mai fassara, zan fassara maku wasikar da

hausa, yadda ta ke, ba dadi ba ragi:

Daga Abubakar Tafawa Balewa

House of Representatives,

Lagos.

10th Feb. '57.

Dear Sir Bryan, Ya masoyi Sir Bryan,

Tilas ta sanya in rubuto maka wannan wasika akan abubuwan da suka dame ni, ni kai na. Ba al'adata ba ce in dami mutane da labarin wahalce wahalcen da ni ke ciki. Amma ni na amince da kai kamar uba. Sabo da haka ni ke rubuta maka. A yanzu na fara tunani mai tsanani, na hangen abinda zai auku gare ni nan gaba. Yanayin kasar Ikko bai dace da lafiyar jikina ba. Ina zaune ne dai kurum, amma ban taba zama cikin farin ciki ba a nan. Ko da shi ke ina sha'awar yin aiki ainun, kuma mutane da yawa suna girmamani. Tunda na shigo na ke iyakar kokarina in taimaka ga sanya wannan Tarayya ta Nijeriya cin nasara. Amma ni kaina ban yarda ba da cewar wannan irin Tarayya zai iya tabbata ba da akwai hannun Ingila ba. A yanzu akwai maganganu da yawa na nada wazirin Nijeriya, bayan taron shirin mulki. Mutane da yawa kuma Suna ta jan sunana a haka, A gaskiya ni ba ni son in zama wazirin Nijeriya idan kasar za ta zauna ne cikin wannan tsari. Kuma ba ni son in ci gaba da zama a Ikko. Na gaji kwari da alkin siyasa. Ina tunani ainun na in yi ritaya sululu a karshen wannan shekara. Ban ga wane aiki ba ne zan kama, don in Kara bauta wa Nijeriya ta Arewa. Sabo da haka ni ke so in rabu da siyasa ba da wata hayaniya ba. Na sha yin wannan

magana da abokan aikina tun tuni, amma sun nuna kamar ba

Su fahinci wahalce wahalcen da ni ke ciki ba. Wadansu har

Su kan ce mani, kiri kiri "Ai sai mutuwa za ta rabaka da Ikko!"

To in na aikata abin da na ke fadin nan, to zan aikata shi ne

ba da saninsu ba..Ba wani

Ingilishi, Baturen Mulki a kasan nan, wanda ya kaika saninmu,

mu na Arewa. Sabo da haka gani na zo gare ka domin. ..Shawara, ta ka taimake ni ta yadda wannan rikici na wahalce wahalce nawa na kaina. Ina rokonka kamar yadda da ke rokon uba.

Nine naka,

Abubakar T. Balewa.

Ga Amsa

A cikin amsar da na ba shi a ran 19 ga watan Febrairu,

..."Ni da shi ke na yi shekaru da yawa a Arewa na fahinceka, fahinta sosai. Na

fahinci dalilan da suka sanya ba za ka iya kara jumrewa da

zama Ikko ba, kamar wanda ke zaman murabus. In an dubi

wata fuska kuma, sai a ga shekarun nan da ka yi a Ikko, ka yi

jihadin da ba wani dan Njeriya da ya yi kamarsa, a wurin

bauta wa Arewa da Nijeriya baki daya. Ka sani, wannan

lokaci naka, da ka yi a IKKO, ba lokaci ba ne da ya tafi a banza.

Ka sami ilmi, Ka sami goguwa irin wadda mutanenka ke

bukata. Kome _wahala ba za a gafarta maka ba in ka gudu. Ka sani, yadda

ni na sani, cewa a cikin kasa wadda take yunkuri zuwa ga cogaba, dabarun siyasa, da dabarun yunkurin, daga Cikin ya' yanta su ke fitowa. Tsiron kuma. da ya fi kowane tsiro wuyar samu, da wuyar girma, shine tsiron shugabanci....

Tuna da Pakistan, da Kasar Sudan. Pakistan tana gaban Nieriya da kamar shekara dari. Sudan kuma suna tsaran juna da Nijeriya. Duba nan kusa da kai a Arewa, ka ga yadda mu ke karancin shugabanni. in ka kauda wadannan shugabanni da mu ke da su, sai ka ga mabiyansu, ba su kaisu ba ko kusa.

Waiibi ne Arewa ta rike yan shugabannin da ke gare ta kan, kan. Wannan ra'ayi nawa zai zaman maka mai karya guiwa, amma ka sani. .. akwai Abubakar da ya...

An Ga Tilas Abubakar Tafawa Ya Sami Hutu

Ko da shi ke wannan jawabi na tsakanina da Abubakar Tafawa 'Balewa ba duka kowa ya san shi ba, duk da haka kowanne mai hankali duka ya gane cewa Abubakar Tafawa 'Balewa aiki ya yi masa yawa, nauyin kayan shugabanci kuma ya nakakeshi. Sabo da haka aka shirya cewa bayan gama wannan taro da ke zuwa na shirin mulki, za a yi kokari a sami hanyar da zai sami hutu na sosai. A ka ce kuma tun kafin wannan lokaci ya kamata a tuka shi sannu. Aka kuma sami labari,

daga wadansu hanyoyi, cewa mutane sun fara guna guni a Arewa. Aka ga, ga hadari nan ya taho, in ba manyan Arewa sun yi damara ba, sun gama kai, sun gama karfi, abin da ke gaban su shi ne 'gafara sa'!

Abubakar Tafawa Balewa ya karbi shawara, ya ci gaba da shirin zuwa London don shawarar gyaran mulki na 1957. Kafin ya tashi, ya rubuto mani cewa yana so ni kaina, in ba shi shawara kan abubuwa biyu. Na farko, yana SO in rubuta masa abubuwan da a ganina su ne abubuwan farko da a ke

bukata ga kasar da ke yunkuri zuwa ga karbar 'yancin kanta. Ya ci gaba da cewa wa ya san abin da zai auku in Nijeriya ta sami yanci, ya zama diwanin kudi da na kastam, suka fada

a karkashin mulkin ministocin siyasa, irin wadanda ba su da abokan gaba kamar Arewa? Ga shi ita Arewa 'ya yanta cikin gwamnatin tarayyar Nijeriya ba su fi a kidaya da hannu ba"

Kowa ya sani Abubakar Tafawa Balewa, da shi da Gwamna Sir James Robertson abokan juna ne kwari. Amma a cikin al'amurra irin wadannan da na zana, wadanda su shafi Arewa musamman, in ya tashi kidaya 'yan Arewa, ya kan sanyani ciki.

A ka tafi Ingila, aka tukka, aka iuya, aka mirda, daga karshe dai aka haifi abin da ku ka karanta na wannan na

1957.

Na Yi Shirin Ritaya

Da aka dawo daga taron London, sai na shiga kogin tunanin abin da dam na fara tunani, shi ne na in yi ritaya a karhen wannan hutu da zan dauka. A lokacin nan zai zama cika fiye da shekara shidda ke nan a Kaduna.

Da wannan labari ya fito fili, sai aka hauni da lallashi, da ban magana, daga nan NIJeriya har daga Ingila, ana rokona wai in Kara jimawa.

Amma ni, a cikin raina, na san abin da Sardauna da manyan N.P.C. su ka fi bukata. Koda shike Abubakar Tafawa Balewa, da ya ji wannan niyya tawa, ya ce "Ba za ka yi kokari ba ka dakata mana har mu sami yancin kammu?" Na sani ya fadi haka ne dai kawai domin mutuntawa. Amma ainihin abin da shugabannin N.P.C. ke so a lokacin nan shi ne su sami gwamna sabo ful, ba irina ba.

Ni a nawa gani in na ajiye wannan aiki a yanzu, ba wani abin da zai kawo wata wahala ga Arewa. Ga shekaru da kici kicin da aka ratso, sun fara yi máni kida. Ko da shi ke matata da ni muna da abokai da yawa a Kaduna, duk da haka kujerar da mu ke zaune ba ta ba mu damar dandanar dadin nan na

abuta ba.

Daga nan, da tashina ya kusa, sai uwargidana da ni muka shiga kewayar lardunan Arewa sabo da ban kwana. Duk cikin in da muka kewayar, ba in da raina ya fi girgiza ga rabuwa da shi kamar Sakkwato. Da muka fito daga barikin, na fara tuna zamana a wurin nan shekara talatin da suka wuce, sa an nan ina karamin di'o. A cikin wadannan kwanaki na sha jin kalmoni irin na yabo har yadda ba shi yiwuwa in rubuta su a cikin wannan dan littafi. A ranar yi mani ban kwana, cikin jawabin da Sardauna ya yi, ya ce, "Mu ba mu sankar da suna Gwamnan Kaduna ba. Mu sunanka da muka sani shi ne-Mai Wandon Karfe". Sunan da Hausawa suka sanya mani ke nan tun yau shekara talatin. Ba kalamun da na kara jin dadinsa kamar wanda ya yi na yabon uwargida na in da ya ce, "Har abada ba zamu manta da tunanin ki ba. Ilminki na wannan kasa, da fahintarki na halayen mutanen wannan kasa, da gwanintarki Cikin halshen Hausa, ya ba ki matsayi na daban a cikin Zukatanmu"

Arewa Sai Wata Rana

A ran 19 ga watan Satumba, muka bar Kaduna a cikin taron 'yan rakiya mai dinbin yawa, da sallama irin wadda akan yi wa Gwamna. Da jirginmu ya ja, bindigogi suka bude

wuta. Like da jirginmu ga wagonun Wazirin Nijeriya, Abubakar Tafawa Balewa ya zo takanas daga Ikko don ya halarci taron ban kwana da aka yi mani, kuma ya raka ni. Aiki irin na aboki da aboki! Da ma irin halin Abubakar Tafawa Balewa ke nan.

A tare da shi ga Alhaji Isa Kaita wanda Sardauna ya sa ya wakilce shi ga rakiyata. Kafin awa sha biyu sai ga mu filin jirgin saman Kano. Muka fada jirgi, injin ya motsa, aka yi sama da mu! Mu kam a gare mu mun gama ke nan a cikin sutura. Mu a garemu babu sauran kyan, kyan, kyan. Wadanda muka bari, kusan mu ce su ne a gare su, yau kyan, kyan, kyan, ta fara. Domin kuwa yanzu ne za su fara karatun bisimilla na zaman sabuwar duniyar Nijeriya.

Allah ya kyautata karshenmu, ya ba mu lafiya da cikawa lafiya. Amin.